p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996
Humanities and Social Science, IX(48), Issue: 261, 2021 Dec.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

www.seanewdim.com

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996

IX(48), Issue 261, 2021 Dec.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48

Humanities and Social Sciences

www.seanewdim.com

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics andinformation technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine partment of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State edagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti StateUniversity, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philolgy of Bohdan Khmelnitsky National, University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics andsubject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Millousheva-Boykina Dobrinka Vassileva, PhD, assoc. professor at the Faculty of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski"

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans andanimals, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State LinguisticUniversity, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Managing editor:
Diana Barkáts

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES
The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35; ICV 2018: 90.25; ICV 2019: 89.50; ICV 2020: 94.89

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

CONTENT

ART HISTORY…… 7

Фото в контексті дигітальних технологій дизайну
Л. А. Бернат……... 7

Творческое наследие польского художника Станислава Жуковского в музеях Польши и Украины
И. Г. Сизоненко…… 11

HISTORY…… 15

Наративи історичної пам'яті – розподільча лінія між Україною та Росією
В. В. Якуба…… 15

JOURNALISM…… 20

The concept of broadcasting on the subject of minority groups on public television: the implementation status
T. S. Mostipan…… 20

LINGUISTICS…….. 24

Место, где рождаются миры: к 30-летию «Метавселенной» Нила Стивенсона
П. Н. Донец…… 24

Лексико-синтаксичні характеристики мовної особистості Джозефіни Марч в романі Луїзи М. Олкотт "Маленькі жінки"
О. О. Гончарова, І. В. Ковальчук…… 28

Модифікаційні процеси в семантично-аксіологічній структурі політичних прецедентних феноменів сучасного українськомовного дискурсу
Т. О. Соловйова…… 32

Шекспірівський інтертекст у поетичній творчості Володимира Базилевського
В. Є. Сотникова…… 36

METHODOLOGY…… 39

Efficacy of using mobile devices in education process
T. M. Kolodko…… 39

Creativity and Innovation: Basic Concepts and Approaches in Teaching English
N. V. Moiseyenko…… 43

Regional development strategy as a perspective means to enhance the quality of vocational education services: the empirical analysis for eastern Ukraine (Donetsk oblast case)
I. V. Myhovych…… 46

POLITOLOGY…….. 52

Кризи ідентичності як чинник розвитку модерної української політії. Парадигмальний вимір
Е. В. Щербенко…… 52

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

PSYCHOLOGY……. 58

Relationships between psychological indicators of occupational stress of trade entrepreneurs
M. V. Avramenko……..……. 58

Image-driven interpretations in professional communicative mediation: Bringing translation and psychotherapy together
O. Vakhovska, F.Jusuk……. 63

SOCIAL COMMUNICATION……...……. 68

The Concept of «Communication» in the System of Social Communications
N. Haidur, O. Mitchuk……. 68

Features of Publicist Materials of Contemporary Ukrainian Online Publications
D. Haramurza, O. Mitchuk……. 71

Semantic aspects of the concept of the Ukrainian book in the conditions of modern reading culture
O. D. Kovalova……. 73

Genre form of the guide as an element of network travel text
E. Kryvka, O. Mitchuk……. 77

Адаптація контенту франчайзингових журналів для жінок до потреб українського медіаринку (на прикладі «Cosmopolitan Україна»)
М. В. Садівнича……..……. 81

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

ART HISTORY

Фото в контексті дигітальних технологій дизайну

Л. А. Бернат

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизацна імені Михайла Бойчука, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: Leobernat@ukr.net

Paper received 28.11.21; Accepted for publication 15.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-01

Анотація. Стан сучасних проблем розвитку дизайну, особливо в контексті візуальних реалій, пов'язаний з загальною ситуацією глобалізації та інтегративних і дезінтегративних процесів, які відбуваються в суспільстві. Зокрема, можна вказати, що, весь контекст цифрових, дигітальних, і вся естетика фототехнологій орієнтована на візуальний продукт дизайну, резонує проблематику культурних цінностей, які формуються в рамках жорстокої конкуренції, альтернативних стратегій глобалізаційних конфігурацій взаємодії культурних практик. Фото як онтологічна реальність, з якої виникають сучасні візуальні медіаконстеляції, є найважливішим ресурсом, який потребує свого осмислення в рамках дигітальних технологій дизайну як цілісності культури.

Ключові слова: *культура, медіакультура, фото, фотодизайн, фотомонтаж.*

Постановка проблеми. Інтерпретація фото в сучасній рефлексії (філософській, естетичній, культурологічній, мистецтвознавчій, психологічній, соціологічній і ін.) так чи інакше визначає фото як особливу реальність культуротворення, яка вносить в контекст форм культури, які пов'язані з традиційними візуальними практиками (живопис, архітектура, скульптура та ін.), новітній техноцентричний образ. Технообраз розуміється як фотообраз, інтерпретується в багатовимірному континуумі есенціалістських (смислобуттєвих) значень, семіотичних, знаково-конфігуративних, комунікативних реалій.

Екзистенційний підхід трансформує есенціалістський в ранг презентації людини в фотообразі, де визначаються одиничні, особливі, індивідуальні характеристики, які називають сингулярними, тобто, знаково-презентативними, типологічно означеними, що визначають час як мить, а простір як певну метареальність культуротворення. Власне фото як оптико-мистецька цілісність стає засадою для розвитку сучасних дигітальних технологій. Фотодизайн несе в собі генеалогію дизайну в цілому. Фотодизайн – це окрема реальність культуротворення і водночас складова дигітальних технологій.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Перший етап розвитку фото пов'язаний з визначенням фотообразу як цілісності культури. Саме цей спосіб визначення презентує конфігурації відображення реальності в онтологічному та феноменологічному просторі фотографії як новітньої практики культуротворчості. Зрештою, цей підхід відображується в дослідженнях В. Беньяміна, С. Зонтаг, П.Вірільо, Л. Мохолі-Надя, З. Кракауера [3; 7; 5; 10; 8]. Йдеться про фотообраз як певну цілісність, що пов'язується з натурпродукуванням технообразу. Цей вимір технокультури або технеми свідчить про те, що епістема, енергема, технема культуротворчості в фото мають певні засоби кореляції. Фото з самого початку трансформувалося в контекст технеми, визначалося як технообраз, але не на довго. Феноменологічний простір фото, який найбільш гостро зазначив Ролан Барт в його творі «Camera lucida», трансформує фотореальність в контекст ноеми – «це було». Тобто, вся реальність технообразу виникає постфактум, після натискування на кнопку фотоапарату [2].

Простір феноменологічного бачення фото є строкатим, в ньому по-різному інтерпретуються сучасні реалії бачення культури. Але після демаскування фотореальності, відходження від «наївного» документування виникає проблема визначення антропологічних, семіологічних, соціологічних аспектів фото, а фактично виникає проблема антропології образу, якою займаються такі дослідники, як Ж.-Л. Нансі, Ж. Бодріяйр і ін., які так чи інакше пов'язують фотообраз з проблемою тілесних практик, проблемою ідентичності [11; 4]. Як би це не виглядало парадоксальним, але фото є одним із глибинних засобів тілесної ідентичності людини, шляхом тотального репродукування бачення, яке онтологічно пов'язується з тілесним досвідом засвоєння світу, з «соціальним тілом» та іншими конфігураціями постмодерної естетики.

Фото в його останньому вимірі як спосіб утворення нової реальності, утворення реальності як такої (візуальної, естетично самодостатньої, віртуальної), фото як медіа, як певна медіапрактика трансформації цієї реальності – це той аспект, який визначається в контексті медіакультури, зокрема в дослідженнях В.Хагена, П.Луненфельда та ін. [12; 9].

Мета статті – визначити соціокультурні та мистецтвознавчи виміри фотодизайну як цілісності.

Методологію дослідження становлять системні та компаративні моделі аналізу механізмів проектної діяльності в сучасному арт-просторі.

Виклад проблеми. Щодо дигітальних реалій, то вони визначаються досить і досить неоднозначно. З одного боку, – це калька с англійської (цифрові технології), з іншого – це посилання на більш глибинні витоки, пов'язані з латинською мовою, де «дигітальний» означає «палець», «вказуючий перст», домінантний виклик, вигук, трансформативний вимір, який поєднує всі інші практики в контексті дигітальних вимірів презентації інформації. Тобто, виникає вже зовсім інший аспект, де фото стає одною із підсистем системогенезу культурних практик візуальної культу-

 ©L. A. Bernat 2021

ри.

Якщо орієнтуватися на теорію системогенезу, за П. Анохіним, то будь-яка система формує відгук на майбутнє у вигляді акцептора дії, тобто, засобу передбачення майбутнього, як проектування майбутнього в контексті тих чи інших можливостей цієї системи – культурної практики [1]. Якщо візуальна культура має в своєму проектному, дизайнерському вимірі, такі практики, як фото, кінематограф, відео, взагалі, будь-яку цілісність, пов'язану з відеоретрансляцією інформації (перформанс, хепенінг, ленд-арт та ін.), то, всі ці практики знаходяться у просторі культуротворення в різному часові і просторі. Можна стверджувати, що фото як найбільш глибинна і найбільш фундаментальна практика намагається в контексті передбачення всіх змін і трансформацій візуальної культури орієнтувати її на метафізичні виклики.

Отже, людина потрапляє в ситуацію медійних реалій, де фото стає медіа-áктором, одним із провідних áкторів фотодії як звернення до майбутнього, так і до глибинних витоків технообразу реальності. Єднання фото і дигітальних технологій в рамках технообразу визначається не завжди коректно. Технообраз все ж таки вписує дигітальні технології в контекст цифрових реалій, а цифрові технології мало що дають для осмислення складності комунікативних реалій візуальної культури в цілому, системогенезу як самоздійснення головних функцій передбачання розвитку культури, продукування людської цілісності, визначення головних артефактів і цінностей культуротворення, зокрема національних.

Весь цей контекст потребує синтетичного дослідження, яке в рамках творів дизайну може характеризуватися як певний системний простір взаємодії техноценезу, культурогенезу і системогенезу. Фото як одна з практик культури – фундаментальна реальність, яка стає засадою сучасної візуальної культури в цілому, розглядається не просто генетично, як картинка, фотографія, а як продуцент окуляцентризму (довіри до картинки) в контексті сучасного медійного бачення культури. Фото визначається як багатовекторна реальність, яка несе в собі техноценоз, тобто, техно-епістему, рефлексію над практикою, енергему – естетичні визначення культуротворчості як певний синергетичний імпульс. Все це свідчить про те, що дизайн має бути теоретично облаштованим в контексті візуальної культури.

Отже, сутність реальності фото презентує багато можливостей. Трансформація, функціонування і структурний ресурс фотореальності потребує всезагального широкого осмислення в рамках візуального дизайну в цілому. Так, можна зазначити, що онтологія фотообразу орієнтована на оптичну цілісність, яка формується ще в рамках дофотографічних реалій (камера обскура), визначається як певна реальність, яка фіксується на папері як фотографія, на екрані, в системі інших видів мистецтв. Це може бути кінематика відеодискурсу, кінематограф. Це може бути відеопростір, може бути перформанс, фотомонтаж, який виходить за рамки традиційного фотомонтажу в плакаті, зокрема. Фото може бути задіяне в різних регістрах проектних технологій дизайну.

Тобто, фото як візуальна реальність, як картинка, як гештальт, патерн, візуальна конструкція, – це не лише образ, а й певна онтологія фотобачення, де фото-око, як і кіно-око, презентує спосіб бачення світу, орієнтований на можливості специфічного фіксування реальності. Ці можливості змінюються від тих часів, коли кадр потребував експозиції майже годину (перше фото, яке дійшло до нас), і до тисячних долей секунди сучасної експозиції. Це зовсім інші реалії відображення світу. Темпоральності фото, кіно, відео і дигітальних трансформацій фотообразу змінюються, але за цим стоїть те, що вони є лише технічними ознаками. По суті, ми маємо справу з певною фотовічністю, де зображення як таке, те, що структурується, формується в тисячних долях секунди, або розтягується на декілька годин, – це та фотореальність, яка намагається зупинити мить за допомогою фото, але ця зупинка їй не завжди вдається. Фото – це все ж таки постреальність, онтологія фотообразу завжди свідчить про те, що фотомова в цілому має рефлективно-семіотичний і феноменологічний характер. Недарма Ролан Барт свою останню роботу, «Camera lucida» виписує в рамках феноменології.

«Назад до речей», самоданість світу, закоханість в світ, який ми сприймаємо на близькій дистанції, безпосередність його фіксування – все це демонструє фото. Феноменологія фото – це тотальний натуралізм і водночас тотальне одивнення, відходження від натуралізму. Власне, фото як можливість бути документом і можливість бути симулякром, замінником цього документу і замінником реальності свідчить про те, що образи фото не піддаються віртуальній трансформації, а утворюють нову тілесність образу, його новітній конструкт, який як гештальт потребує допоміжних засобів фіксації реальності. Не просто натурального зчитування інформації у вигляді натискання на кнопку і формування фотозображення, а того, що Михайло Бахтін назвав «позазнаходженням іншого». Естетична реальність, зокрема фото, за Бахтіним, неможлива при одному-єдиному суб'єкті естетичної реальності. Потрібен бути інший, до якого звертається фото-око. Цей інший здійснює оцінку зі сторони, формує бачення в контексті можливих трансформацій фотообразу, потребує осмислити універсум фото в контексті сучасних трансформацій культури в дизайні.

Отже, дизайнерські технології фото – це весь комплекс презентації проектних можливостей бачення. Це перспективний, кінематографічний, будемо казати, проектний вимір фото-ока (у того ж Олександра Родченка), що визначається як ракурсне бачення світу. Це мікрозрізи фотореальності, які занурюють в глибини біосвіту, клітини, що не можна побачити звичайним оком. Це те фото, яке характеризує макросвіт, і це проектне бачення, певний дизайн, соціальний дизайн, дизайн відео, який намагається сконструювати свою картину світу в рамках design, в рамках техноморфної системи бачення світу. Якщо це так, то, звичайно, фото як реальність техноцентричної парадигми допомагає осмислити всі ці реалії, які визначаються як «дигітальна» реальність сучасного світу.

Живописна, театральна, кінематографічна моделі фото у візуальному дизайні дають широку програму і проектний інструментарій формування дигітальних

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

реалій світу. Окуляцентризм, «довіра до картинки», корелює з живописною історією, традицією і еволюцією; театральною традицією, яка вводить людину в простір театральних інтерпретацій реальності. Кінематограф додає реалії кінематичної моделі сучасного простору, де кінематика і кінесика (тілесні відображення фотообразу в фотографії) створюють своєрідний синтез мистецтв.

Фотомонтаж як дизайн-проект – це не лише реальність, яка пов'язана з 20-ми роками XX століття, з гострими діагональними ритмами Олександра Родченка, Ель Лисицького, Василя Єрмилова. Монтаж стає головною оперативною одиницею кінема у С. Ейзенштейна [13]. Фотомонтаж – це своєрідний дизайн-проект, який виникає як певне передбачення цілісності візуального світу в рамках єднання статики і динаміки. Фото виконує статичну функцію документа, а монтаж як трансгресія, перехід з одного простору в інший дає можливість показати кінематику цього статичного образу як феномен вже новітньої візуальної реальності.

Віртуальна кінематика фотографії у дизайні заслуговує на увагу в тому сенсі, що віртуальний образ не є самодостатнім, а поєднує в собі реальність, що породжує, і ту, що породжена. Цей контекст амбівалентності віртуальної реальності свідчить про кінематику, переходження із стану здійсненого в потенціальний, майбутній, можливий, той, що існує тут і зараз у вигляді фотодокументу. Трансформація фото, фотографії як здійсненого продукту фотопроцесу в рамках дигітальних технологій розгортається як складний образ, який амбівалентно поєднує в собі і документ, і симулякр.

Візуальні структурно-функціональні засади дигітального простору в дизайні орієнтовані на фотореальність як на метафізичну засаду формотворення. Власне, візуальний, оптичний, трансформативний контент потребує того, що фото дає як документ, як онтологічну субструктуру, субстрат, більше того, оптичну тканину реальності, яка потім трансформується в цифрових реаліях проектування.

Поетика кадру в фотодизайні має бути визначена не лише онтологічно, як роблення реальності, але як poesis virtus, як poesis віртуальної реальності, яка характеризує, власне, фотодизайн як вторинну моделюючу систему. Фото позбавляється своїх глибинних засад, орієнтованих на цілісність онтологічних імплікацій, визначається як реальність медіакультури в рамках трансформативних технологій дигітального дизайну.

Отже, проблема фото, фотодизайну і фото в контексті дигітальних технологій дизайну, звичайно, так чи інакше стосується проблеми візуальної культури в цілому. Візуальна культура стає амбівалентною, проблемною, насиченою технологіями бачення, що є одним із складних проблемних завдань осмислення комунікації в сьогоднішніх реаліях цифрових контекстів передання інформації.

Власне, фото допомагає вийти із колізії технообразу і художнього образу, показати культурній підтекст дигітальних технологій, який так чи інакше презентує набагато більше, ніж суто техноцентризм і технореальність. Можна сказати, що дигітальні технології стають одною із складових і носієм цілісності візуальної культури в цілому. Це дає можливість побачити і охарактеризувати образи virtus, digital як складний синтетичний феномен. Дигітальний простір в тих чи інших реаліях орієнтований на психологію сприйняття, на провідний погляд, тобто, оптичну парадигму, на подвійне зображення, голографічний тип презентації інформації, на м'язове почуття, полімодальність синестезії.

Надзвичайно важливим є осмислення категорії «дигітальний» в рамках філософсько-антропологічних і етичних вимірів. Зокрема в роботі «Що таке дигітальний гуманізм?» Г. Гусейнов пише, що «дигітальний» – це не просто перенесений з англійської мови модний сленг, але це та реальність, яка свідчить про те, що і візуальна культура, і масова культура в цілому, і дизайн не можуть працювати без комп'ютерних кіберпросторових реалій, без інструментарію нелінійної архітектури в широкому сенсі, яка розуміється як спроектований на екрані простір [6].

Така досить гостра демаркація штучного і природного свідчить про те, що дигітальні технології – це трансгресивні, імперативні, і, більше того, орієнтовані на логіку протидії проектні реалії virtus, які несуть в собі цифрові комунікації. Отже, фото стає в такому контексті одним із посередників між цифровими технологіями і дигітальними. Фото – з одного боку, цілком технічний і технологічний оптичний феномен, з іншого – феномен, орієнтований на оптику, на сучасні засоби бачення та інтерпретації інформації. Якщо візуальний поворот чітко визначив окуляцентризм як «довіру до картинки», то ця довіра має суто дигітальну природу, тобто, імперативність. Так, елементарна проектно-трансформативна передбаченість картинки несе в собі моноцентризм проектних стратегій дизайну, за яким чітко прослідковується моноцентризм фото як дворівневої структури натурального продукту: копії реальності і її образної трансформації.

Амбівалентність і водночас структурна полярність дигітальних презентацій фото характеризує «фотодизайн» як вид мистецтва. Це семіотичний феномен, але цілком міфологічний. Його можна визначити як міфодизайн, за А. Ульяновським, і він так чи інакше презентує ту цілісність, яка має бути зазначена як певний візуальний міф. Отже, формується соціальна міфологія, яка засобами дигітальних технологій і фотодизайну стає надзвичайно агресивним, і більше того, візуально дієвим атрактором.

Фото в цьому просторі є одним із важливіших міфогенних пристроїв, якщо вже використовувати модель Р. Барта, тобто, тим вказуючим перстом (за Бартом, – це концепт), який перетворює міф нерефлективний (первинний) на мову комунікації, яка використовується лише як оболонка. Фактично, можна сказати, що дигітальні конструкції використовують міфопоетику фото як оболонку, матеріал, накладають на нього маски, утворюють симбіоз первинного матеріалу і маски. Так, виникає «візуальна косметика», що утворює сферу візуальної гармонізації інформації, в якій людина відчуває себе комфортно. Звичайно, цей простір атрактивних практик фотообразу стає одним із активних, динамічних і надзвичайно реальних продуцентів людської ідентичності.

Фото і всі реальності фотопростору в тій чи іншій мірі сприяють цим конотаціям, а завдяки своїй амбівалентності, натуральності і семіотичній логістиці дають можливість визначення дигітальності як спонуки, як «вказуючого перста», як імперативного вигуку, виклику реальності. В певній мірі роль фото і фотодизайну можна поєднати з рекламною системою продакт-плейсмент (product placement), коли в реальність, будь то кінофільм, будь то вже структурований візуальний дискурс вривається інший фрагмент. Він не обов'язково може бути рекламним, але він бере на свій бік протилежну конфігурацію, яка сприймається чужою, але допомагає ідентифікації первинного тексту, який сприймають реципієнти. Така контрпозиція, такий продакт-плейсмент фото свідчить про те, що оптикумум ТБ-екрану, зокрема, несе в собі візії, цикли візуальної зчиткі інформації, навіть ритуали, які формуються регулярністю повторення ТБ-новин, ТБ-ігор, змагань, шоу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин П.К. Философские аспекты теории функциональной системы. Избр. Труды. Москва : Наука, 1978.
2. Барт Р. Camera lucida / пер. с. фр. Михаила Рыклина. Москва: Ad Marginem, 1997.
3. Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости . *Беньямин В. Избранные эссе.* – Москва: Аграф, 1996. С. 6 – 186.
4. Бодрияр Ж. Символический обмен и смерть / пер. с фр. С. Н. Зенкина. Москва : Добросвет, 2000.
5. Вирильо П. Машина зрения. Санкт-Петербург : Наука, 2004.
6. Гусейнов Г. Что такое дигитальный гуманизм? URL: https://www.rfi.fr/ru/rossiya/- 20160507-chto-takoe-digitalnyi-gumanizm
7. Зонтаг С. Мысль как страсть. Избранные эссе 1960-70-х годов. Москва : Русское феноменологическое общество, 1973.
8. Кракауэр З. Природа фильма. Москва : Искусство, 1974.
9. Lunenfeld P. Digitale Fotografie. Das dubitative Bild. *Wolf, Herta (Hrsg.): Paradigma Fotografie. Fotokritik am Ende des fotografischen Zeitalters.* Band 1. Frankfurt/M., 2002.
10. Moholi-Nagi L . Vision in Moution. Chicago, 1974.
11. Нанси Ж.-Д. Corpus. Москва : Ad marginem, 1999.
12. Hagen W. Die Entropie der Fotografie. Skizzen zu einer Genealogie der digital-elektronischen Bildaufzeichnung. *Wolf, Herta (Hrsg.): Paradigma Fotografie. Fotokritik am Ende des fotografischcn Zeitaltcrs*. Band 1. Frankfurt/M., 2002.
13. Эйзенштейн С. Монтаж Москва : Издательство: Эйзенштейновский центр исследований кинокультуры, Музей кино. 2000.

REFERENCES

1. Anokhin P.K. Filosofskiye aspekty teorii funktsional'noy sistemy. Izbr. Trudy. Moskva : Nauka, 1978.
2. Bart R. Samera lucida / per. s. fr. Mikhaila Ryklina. Moskva: Ad Marginem, 1997.
3. Ben'yamin V. Proizvedeniye iskusstva v epokhu yego tekhnicheskoy vosproizvodimosti . *Ben'yamin V. Izbrannyye esse.* – Moskva: Agraf, 1996. S. 6 – 186.
4. Bodriyar ZH. Simvolicheskiy obmen i smert' / per. s fr. S. N. Zenkina. Moskva : Dobrosvet, 2000.
5. Viril'o P. Mashina zreniya. Sankt-Peterburg : Nauka, 2004.
6. Guseynov G. Chto takoye digital'nyy gumanizm? URL: https://www.rfi.fr/ru/rossiya/- 20160507-chto-takoe-digitalnyi-gumanizm
7. Zontag S. Mysl' kak strast'. Izbrannyye esse 1960-70-kh godov. Moskva : Russkoye fenomenologicheskoye obshchestvo, 1972.
8. Krakauer 3. Priroda fil'ma. Moskva : Iskusstvo, 1974.
9. Lunenfeld P. Digitale Fotografie. *Das dubitative Bild. Wolf, Herta (Hrsg.): Paradigma Fotografie. Fotokritik am Ende des fotografischen Zeitalters.* Band 1. Frankfurt/M., 2002.
10. Moholi-Nagi L . Vision in Moution. Chicago, 1974.
11. Nansi ZH.-D. Corpus. Moskva : Ad marginem, 1999.
12. Hagen W. Die Entropie der Fotografie. *Skizzen zu einer Genealogie der digital-elektronischen Bildaufzeichnung. Wolf, Herta (Hrsg.): Paradigma Fotografie. Fotokritik am Ende des fotografischcn Zeitaltcrs.* Band 1. Frankfurt/M., 2002.
13. Eyzenshteyn S. Montazh Moskva : Izdatel'stvo: Eyz enshteynovskiy tsentr issledovaniy kinokul'tury, Muzey kino. 2000.

Photo in the context of digital design technologies

L. A. Bernat

Abstract. The state of modern problems of design development, especially in the context of visual realities, is associated with the general situation of globalization and the integrative and disintegrative processes taking place in society. In particular, it can be pointed out that the entire context of digital and the entire aesthetics of photo technologies is focused on the visual product of design, resonating with the problems of cultural values formed within the framework of fierce competition, alternative strategies of globalization configurations of interaction of cultural practices. Photography as an ontological reality, from which modern visual media constellations arise, is the most important resource that needs to be understood within the framework of digital design technologies as a cultural integrity.

Keywords: *culture, media culture, photo, photo design, photomontage.*

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Творческое наследие польского художника Станислава Жуковского в музеях Польши и Украины

И. Г. Сизоненко

Католический Университет Люблена имени Иоанна Павла II, 9sirena@gmail.com

Paper received 04.10.21; Accepted for publication 16.10.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-02

Аннотация. В современной Польше имя Станислава Жуковского известно узкому кругу специалистов и историков искусств. Целью данного исследования было открытие вновь творчества С. Жуковского для широкого круга любителей искусства, ознакомление специалистов и музейщиков с коллекциями художника как в Польше, так и в Украине, анализ лучших работ художника для оценки творческого наследия и включения его в ряд высоких достижений польской пейзажной живописи конца XIX и начала XX века.

Ключевые слова: *польский художник Станислав Жуковский, живопись на аукционах, художественная критика, серии пейзажей, музей.*

Введение. Станислав Жуковский принадлежит к числу талантливых польских художников, фамилии и работы которых волей судьбы не нашли должного признания в современной Польше. Исследование его творчества автором публикации обнаруживают большую любовь этого художника к Польше, ее природе, искусству. Коллекции работ художника находятся в музеях Москвы, Петербурга и 71 музее российских городов. Большая коллекция работ польского художника находится в собрании Национального Художественного Музея Республики Белоруссии в Минске и музеях других белорусских городов. Но кроме музеев России, Белоруссии и Польши, работы художника находятся в музеях 14 государства мира.

Дореволюционная художественная критика в России довольно рано начала отмечать своим вниманием творчество Станислава Жуковского, затем высоко оценивать и определять место и роль художника в русском искусстве конца XIX и начала XX века.

Талант художника, результаты его художественных поисков и методов создания работ на пленере были оценены ведущими критиками и художниками того времени как А. Скалон, В. Стасов, С. Глаголь, М. Нестеров и др. С обретением Польшей государственной независимости в 1923 г. польский художник С. Жуковский возвращается на родину.

В советской России этот поступок художнику не простили. Его имя и творчество старательно замалчивается в советской критической литературе, работы не выставляются в художественных музеях. Подобная ситуация сохранялась до 60-х годов XX века.

Краткий обзор публикаций. В 1968 г. увидела свет книга В. Лобанова «*Кануны»,* изданная в Москве. Эта публикация В. Лобанова может быть определена как научно-популярная. Значение книги заключается в создании правдивого образа художника и важнейших биографических фактов его жизни, размещением на станицах издания воспоминаний, озывов и высказываний как известнейших представителей деятелей культуры того времени, так и близких друзей художника. Автор впервые, после 1923 г. анализирует работы С. Жуковского и дает им высокую оцену. В частности, он отмечает, что «[…] среди тогдашних пейзажистов работы С. Жуковского пользовались огромным вниманием. Этот художник справедливо занял одно из первых мест в российской пейзажной живописи начала века» [1]. Книгу В. Лобанова «*Кануны»* можно считать единственной публикацией в России, в которой собрана не только ценнейшая, но и правдивая информация и фактологические материалы о жизни и творчестве художника. Также это издание лишено элементов советской идеологии, что увеличивает ее научную ценность.

В 1972 г. в Москве выходит альбом «*Станислав Жуковский»*, состоящий из 44 работ С. Жуковского и статьи В. Лапшина. Автор в своей статье представил краткую биографию художниика и проанализировал степень влияния И. Левитана на творчество С. Жуковского, так и не заметив разницы в творческой манере, методах и культуре восприятия мира природы двух мастеров, не ощутил то новое, что было привнесено и что наполняло работы С. Жуковского в начале XX века. В традициях советской художественной критики, В. Лапшин охарактеризовал мастера как «[…] продолжателя левитановской линии в новом столетии" [2]. В. Лапшин заканчивает свою статью до польского периода жизни и творчества художника (1923-1944), утверждая, что художник не создал ничего значительного и не достигнул ничего нового в польский период своей жизни и творчества по сравнению с тем, что он создал в России. Хотя никакого сравнения и анализа этих периодов автор не делает. Такое суждение могло быть вызвано двумя причинами. Во-первых, отсутствием углубленного исследованмя и доступа к архивным документам и работам художника в польских музеях, во-вторых, присутствие традиций советской идеологии в сознании автора, которая имела прямое влияние на подход В. Лапшина в оценке творчества С. Жуковского.

Очередной работой, являющейся результатом исследований творческого наследия С. Жуковского советским критиком М. Гореловым, явилась его монография «*Станислав Юлианович Жуковский. Жизнь и творчество» [3]*, изданная в Москве в 1982 г. Главной целью этой публикации было выяснение автором значения творческого наследия художника для русского искусства начала XX века. М. Горелов сосредотачивает свои усилия на описании методов обучения и программ в Московском Училище Живописи, Ваяния и Зодчества (дальше - МУЖВЗ), где учился С. Жуковский с 1892 по 1901 г. Особенно акцентирует внимание на традиционном влиянии И. Левитана на сложение принципов творчества молодого художника, считая, что именно через его творчество красной нитью проходит левитановская линия развития пейзажной живописи. Анализируя тематические серии пейзажей первого десятилетия XX века, Горелов невзирая на предыдущие определения С. Жуковского как продолжателя традиций И. Левитана в русском пейзаже, приходит

 ©I. Syzonenko 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

к выводу, что Жуковский стал новатором и источником оригинальных изменеий в российской пейзажной живописи.

Существенным недостатком этого издания является сознательное игнорирование объективных исторических данных и фальсификация польской и европейской истории в описании и трактовки событий 1939-1944 гг., что, безусловно, имеет влияние на научный уровень этого издания. Эта монография не отвечает ни мериторическим, ни методологическим научным европейским требованиям, а знания о творчестве и биографии художника остались в большей части не выясненными и ограниченными.

Можно считать одной из важнейшей публикацией, вышедший в 1974 г. сборник под редакцией A.Wojciechowskiego «*Polskie życie artystycznie w latach 1915-1939» [4].* В этом издании в первый раз приведены данные и информациии о творческой деятельности художника в соответствии с хронологией польской и европейской художественной жизнью этого периода.

В XXI веке личность польского художника Станислава Жуковского и его творчество можно определить как явление пограничных культур. Художник был носителем художественно-культурных традиций польского, литовского и русского народов. Остро ощущая и понимая значение функции сбережения и охраны культуры, С. Жуковский взял на себя эту миссию и видел в этом свое творческое предначертание Творчество Жуковского оказало большое влияние на развитие изобразительного искусства этих трех народов, формирования духовного мира, гражданских и гуманистических ценностей своих современников и дальнейшего развития культуры и искусства.

В последнее десятилетие живописные композиции Станислава Жуковского стали предметом сильного заинтересования крупнейших аукционных домов Европы и Америки. В Великой Британии работы художника были выставлены на аукционах в Sotheby's, Mac Dougall's, Mutual Art, Bonhams; в Германии - Neumeister Dorotheum Palais; в Швеции- Stockholms Auktionswerk; в Соединённые Штаты Америки - Boston Aukction America& European Work of Art. В Польше время от времени имя художника появляется на аукционах Polish Art, Corner, Agra - Art Auctions, Desa Unicum.

Цель. Работы С. Жуковского „распорошены" по художественным музеям Польши и Украины. Перед автором данной статьи стояла трудоемкая задача - исследование музейных коллекций с целью обнаружения работ мастера. В результате 2-летней работы было обнаружено 81 полотно С. Жуковского. Эти коллекции работ, как в музеях Польши, так и в музеях Украины, дают полное представление о творческом наследии художника, анализ и исследование этих коллекций позволяет определить стилистику, творческий метод, тематический круг его работ, их жанровое разнообразие, окрыто очень чуткий и тонкий поэтический мир его образов. Учитывая формат данной статьи, автор отобрал 7 полотен, которые наиболее полно представляют все разнообразие и оригинальный стиль работ художника. Исследование творческого наследия С. Жуковского в художественных музеях Польши и Украины создает возможность включить этого мастера в круг польских художников-пейзажистов начала XX века, пополнить раздел польскоой пейзажной живописи этоло времени еще одной яркой творческой личностью.

Результаты исследования. В Национальном Музее Варшавы находится одна из самых больших коллекций картин Жуковского в Польше. Она насчитывает 19 работ художника и полно отображает различные этапы творчества художника. В коллекции представлены все жанры живописи, в которых работал - пейзаж, интерьер, фабулярная композиция.

В коллекции полотен Станислава Жуковского в Национальном Музее Варшавы находится одно из лучших и редких произведений художника в жанре фабулярной композиции в интерьере «*Перед маскарадом (Портрет жены)» (*1923, масло, холст, 81 х 90 см, подпись слева внизу: Портрет жены 1923, С. Жуковский (на польском языке),НМВ, №182597, Варшава, Польша). Картина «*Перед маскарадом»* еще и ноктюрн-композиция с фигурой женщины в интерьере с большим окном, за которым царит ночь. В композиции представлена семейная сцена - супружеская чета собирается на маскарад. Перед старинным большим зеркалом на минутку задержалась в кокетливой позе София Жуковская с карнавальной маской в руках. Тема ночи вносит в колорит свою важную коррективу, впрочем, как и тема города за окном. Эти мотивы были очень популярны у европейских импрессионистов. Ночной город служит фоном и написан в манере пленерной живописи, Колористическая гамма, ночной этер эффективно входят в плоскость поверхности полотна. Романтизм варшавской ночи создают и вечерние фонари Кошиковой, светящиеся загадочными желтыми, золотыми, красными, темно-зелеными огоньками, электрический свет ламп, фонарей, витрин магазинов переливаются подобно драгоценным каменьям. Архитектурные силуэты соседних домов покрыты прозрачным ночным сумраком. Ночной пейзаж за окном в трактовке художника напоминает своей таинственностью театральные декорации. Холодная колористическая гамма ночи за окном усилила эффект искусственного электрического света в интерьере, оттенила блеск и тепло золотого, розового, фиолетового, блеск зеркала, золотые краски старинного фарфора выразительные и свежие цвета букетов роз и пионов. Сила искусственного света концентрируется на фигуре женщины, освещая ее лицо, руки, плечи, усиливает звучание розового цвета ее платья, моделирует нежные оттенки фиолетового, лилового. Чарующая улыбка на устах Софии украшает ее лицо, как и веселый и искрящийся взгляд ее глаз. Главная героиня этой сцены делает эмоциональную атмосферу полотна полной красоты. В целом этот образ художника представляет собою прекрасный образец живописи художника в стиле модерн.

Среди коллекции работ Станислава Жуковского в Национальном Музее Варшавы, находится пейзаж художника «*Ледоход на Немане»* (1931, масло, холст, 82 х 98 см , подпись: S. Żukowski 1931 (подпись на польском языке), НМВ, ном. инв. MP2612, Варшава, Польша) создание которого явилось результтатом напряженной работы художника над единством и гармонией образа.

Особенно художника привлекал динамический момент начала ледохода на Немане. В этом полотне художник запечатлел момент, когда большая и могучая река сбросила оковы льда и величественно несет воды вдоль берегов, покрытых лесами. Колорит построен на созвучии близких друг другу холодных цветов. Диалог богатой серой гаммы и бледно- голубой становится основной цветовой основой полотна. Как уже упоминалось выше, из-

любленным приемом Станислава Жуковского было использование родственной природы двух и более цветов, лежащих рядом на хроматическом круге. Это позволяет избежать контраста в пейзажной композиции. Богатая гамма серого цвета реки на первом плане подчеркнута темно-коричневым берегом линии земли, на которую художник вводит легкую туманную дымку холодных фиолетовых и синих тонов воздушной перспективы. На берегу, подобно кулисе виднеется лес-его силуэт отчетливо выявлена, масса стволов прописана с использованием темно- коричневого, темно-фиолетовых с синим тонов. Пейзаж замыкает пространство бледно-голубого неба с бегущими белыми облаками. Динамическое движение весенней воды гармонично поддержано этим быстрым и параллельным движением облаков — это впечатление создано динамичным наложением мазков, повторяющих натуральные линии движения природных начал под силой явления ветра. Необходимая связь серого с остальными тонами устанавливается с использованием белого цвета. Разработка и распределение белого цвета — существенная тема в работе художника над единством и гармонией образа. В образе «*Ледоход на Немане»* белый цвет соотнесен с каждым из основных хроматических цветов в композиционных планах — присутствие белого цвета на темно-серых водах реки в виде белых льдин, припорошенных снегом, белый цвет рассеян в воде, в местах освещенных невидимым за облаками солнцем, в легко припорошенных белым снегом берегах и небольших пятнах последнего снега в лесу, бегущих белых облаках. Такая трактовка белого цвета выполняет важную функцию в создании колористического единства пейзажного образа. Белый цвет неразрывно сплетен с каждым из трех цветовых планов и благодаря этому перекличка белых объединяет все цвета картины в целостное построение и законченный поэтический образ.

Художнику удалось передать в образе ритм и характер движения воды, облаков и крон деревьев под властью весеннего ветра. Это свидетельствует о том, что Жуковский посредством своего живописного мастерства удавалось передавать в своих пейзажах не только запахи природы, но и ее звуки.

Два полотна, принадлежащих кисти Станислава Жуковского хранятся в собрании Национального Музея в Люблине. Это пейзаж «*К весне. Зимний лесной пейзаж»* (1931, масло, холст, 54 х 66, слева внизу: S. Żukowski (подпись на польском языке), Люблинский Музей, ном.инв.S/Mal/1804/ML, Люблин, Польша.) и «*Разлив озера»* (1906, масло, холст, 37х 60,6, подпись слева внизу.: S. Żukowski 1906 (на польском языке), ном. инв.S/Mal/ 129/ML, Люблин, Польша). Кроме высоких живописных достоинств эти два полотна дают представление о развитии художником колористической системы, построенной на сбалансировании основных цветовых масс, сложении целостного художественного образа.

В картине «*К весне. Зимний лесной пейзаж»* пейзажный мотив характерен для пейзажей художника - опушка леса с едва заметной, дорогой, уходящей в глубь лесного масива. На переднем плане земля еще укрыта снежным покровом. В небе медленно проплывают облака. Внешний мир еще хранит покой зимних дней, но в самом воздухе, потемневшем снеге уже ощущается тихое, но непрерывное пульсирование весенних перемен. Это полотно- результат постоянного изучения художником оттенков, тонов в данном мотиве, заметно очищение его от всего случайного. Деликатные цветовые ритмические повторы теплых коричнево-охристых стволов сосен, вкрапленных в чернеющую массу безлистых деревьев, преображают эмоциональное звучание пейзажа. На потемневший, но еще полный красоты серебряный снег, падают свозь скупые просветы деревьев и кустарников оттенки нежно- голубых, светло- серых, сиреневых тонов, усиливая ощущение световоздушной среды. Горизонтальные членения первого и второго плана, пересечены вертикалями деревьев и создают впечатление собранной, целостной композиции.

В 1906 г. был создан пейзаж «*Разлив озера»*, находящийся в собрании Национального Музея в Люблине. В этот период художник много работает на пленере в тверской губернии на озере Молдино, возможно в этой работе художника запечатлен берег этого озера. Поэзия серого, казалось бы, обычного пейзажа преображена животворной атмосферой весенннего проявления- разливом озера. Размещенный слева берег озера изогнут волнообразно, в унисон линиям стремительно бегущих волн и замкнут на горизонте изображением нескольких изб и скромной сельской церквушки с колоколенкой. Создана замкнутая круговая композиция. Композиционная структура мягко вписана в пространство, словно растворяеися в планах построения. Цельность продуманной композиции пейзажа не навязчива. Пейзаж практически монохромен, главная роль отводится противопоставлению светлых серых. серебристых, серо-голубых тонов неба и темных тонов озера. Вода озера под порывами ветра полна смятения и движения волн, выплескивающихся за берега. Движение водной стихии поддержано и динамическим движением воздушной массы, динамикой передвижения облаков - ветер гонит и облака с белыми шлейфами, и серые волны с белыми барашками пены на них.

Коллекции работ Станислава Жуковского в Украине насчитывают 43 картины и находятся в 14 музеях этой страны. Большее число работ художника находится в постоянных экспозициях и выставляются на тематических выставках. Присутствие полотен Жуковского в музеях современной Украины в большинстве случаев связано с собраниями выдающихся украинских коллекционеров и меценатов конца XIX и начала XX века.

В Харьковском Художественном Музее находится коллекция картин Жуковского, состоящая из 4 пейзажей высокого уровня и среди них работа художника «*Синее озеро. Золотая осень* (1912, масло, полотно,116,5 х 142,5, подпись слева: С. Жуковский 1912 (подпись на русском языке), Харьковский Художественный Музей, ном.инв. Ж-ру 330, Харьков, Украина).

Создание пейзажа *Синее озеро. Золотая осень* было результатом напряженной и постоянной работы мастера на плэнере. Именно этот опыт приводит художника к глубокому пониманию роли света в образовании реально видимой картины мира и пристальному изучению жизни света в природе. Неразрывное оптическое единство света и цвета, передача на полотне одновременно цветовых контрастов, цветовых рефлексов, а также других закономерностей природного цвета станет основным принципом колорита. Но при этом Жуковский держит определенную дистанцию от непосредственного зрительского

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

восприятия и прямого воспроизведения в живописи светового преображения красок природы.

Он начинает осознанно планировать колористическую схему полотна, избегает излишней дробности и пестроты рефлексов, стремится к созданию продуманных и сбалансированных основных цветовых масс. В пейзаже «*Синее озеро. Золотая осень»* поставленная художником проблема гармонии цветов составила новизну этой работы. Достижение ее решения стало основной цветовой концепцией художника. На полотне представлена опушка леса на берегу озера в осенний солнечный день.

Выбор цветов продуман и разумно ограничен, в колористическом строе картины участвуют несколько сознательно выделенных наборов краски. Синева воды и неба, охристо-коричневая теплота берегов и золото листвы остро выявлены, приближены к чистому, свободному цвету. Сопоставление теплых и холодных цветов и оттенков становится ведущей идеей колорита картины. Теплохолодные чередования введены внутрь всех цветовых плоскостей. В холодный ярко-синий цвет воды, в рефлексах и отражениях вкраплены короткими и энергичными мазками теплые коричневые, желтые, красно-коричневые цвета, интенсивно голубое небо утеплено частично в белых облаках легкими оттенками золотистого, охристого, в другой части облаков присутствует целая гама легко лиловых, фиолетовых оттенков.

Одной из жемчужин музейной коллекции Харьковского Художественного Музея, редким и уникальным полотном С. Жуковского по праву можно считать картину «*Горный пейзаж»*, написанную художником во время путешествия по Швейцарии в 1914 г. (масло, холст, 53х75, подпись слева внизу: Станислав Жуковский 1914 (подпись на русском языке), ном.инв. Ж-728,Харьковский Художественный Музей, Харьков, Украина).

Все швейцарские пейзажи написаны Жуковским с высочайшим пленерным мастерством, которого можно достичь только интенсивно работая в реальных природных условиях. Полотна наполнены цветом, этером и волнующими своей таинственностью образами великих светом гор. Из проведенных исследований следует, что в результате путешествий в творчестве художника стали доминировать стремления к интенсивной творческой деятельности- этот факт стал основой творческого успеха художника.

Коллекция работ Станислава Жуковского в Одесском Художественном Музее является наибольшей в Украине. Она состоит из 7 живописных полотен. Жемчужиной коллекции работ С.Жуковского в Одесском Художественном Музее можно считать пейзаж «*Река»* (1904, масло, холст, 62х80, синг. сл. вн.: С. Жуковский 1904, Одесский Художественный Музей. ном. инв.Ж-500, Одесса, Украина). Художник для каждой поры года и погодных состояний природы вырабатывал свою отвечающую этому состоянию колористическую структуру.

В пейзаже «*Река»* (1904) запечатлен серый ненастный и дождливый день. В пейзаже объединяются вместе синий, зеленый и серый цвет. Нейтральный серый тон неба соотнесен с зоной зелени второго плана и параллельного ему серо-голубого цвета воды. Эти три цвета образуют единый массив холодного цвета. В свою очередь серый и голубой присутствуют во всех цветовых зонах и создают эффект взаимосвязи между ними, такой прием распределения цветов делает живописную поверхность образа живой и разнообразной. Выразительность извлекается из сопоставления разных свойств каждого цвета- голубой, темно-синий, гамма — зеленого-это открытые локальные тона, прописаны с различной глубиной тона и вкраплениями серого (местами белого) цвета. Мощный массив листвы нарисован более темным, приглушенным и сложным по составу цветом, включающим множество теплохолодных вариаций зеленого цвета оливковых, сине-зеленых, серо-голубых. Слой краски положен динамично - мазки передают ощущение порывов ветра в кронах деревьев. Колорит построен как созвучие близких друг другу холодных цветов. Благодаря родственности этих трех цветов, лежащих рядом на хроматическом круге между ними, не возникает контраста.

Выводы. Рассмотренные выше работы С. Жуковского из музейных коллекций Польши и Украины дают полное представление о поисках художника новых средств выразительности и сложения оригинальной живописной системы. Анализ работ позволяет наметить моменты сближения живописных устремлений художника с новыми художественными течениями начала XX века.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лобанов В. *Кануны*. - Москва 1968.
2. Лапшин В. Станислав Юлианович Жуковский. - Москва, 1972.
3. Горелов М. Станислав Юлианович Жуковский. Жизнь и творчество. - Москва 1982.
4. Wojcechowski A. *Polskie życie artystycznie w latach 1915-1939.* - Warszawa, 1974

REFERENCES

1. Lobanov V. Eves. - Moscow 1968.
2. Lapshin V. Stanislav Yulianovich Zhukovsky. - Moscow, 1972.
3. Gorelov M. Stanislav Yulianovich Zhukovsky. Life and creation. - Moscow 1982.
4. Wojcechowski A. Polish artistic life in the years 1915-1939. - Warsaw, 1974

The creative heritage of the Polish artist Stanislav Zhukovsky in the museums of Poland and Ukraine

I. Syzonenko

Abstract. In modern Poland, the name of Stanislav Zhukovsky is known to a narrow circle of specialists and art historians. The purpose of this study was to rediscover the work of S. Zhukovsky for a wide range of art lovers, to familiarize specialists and museum workers with the artist's collections both in Poland and in Ukraine, to analyze the artist's best works to assess his creative heritage and include it in a number of high achievements of Polish landscape painting late 19th and early 20th centuries.

Keywords: *Polish artist Stanislav Zhukovsky, painting at auction, art criticism, series of landscapes, museum.*

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

HISTORY

Наративи історичної пам'яті – розподільча лінія між Україною та Росією

В. В. Якуба

Державна установа «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: kachurveronika@ukr.net

Paper received 11.12.21; Accepted for publication 22.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-03

Анотація. У статті розглядається феномен історичної пам'яті. Розглянута пам'ять як інструмент деконструювання історії. В Україні процес формування історичної пам'яті включений до процесу формування історичної свідомості й розгортається в умовах протиборства альтернативних історичних дискурсів. Розглянуто історичну пам'ять через призму міждисциплінарного підходу. Здійснено аксіологічне акцентування при аналізі дискурсу історичної пам'яті. Охарактеризовано особливості маніпулювання колективною пам'яттю як засобу маніпулювання людською свідомістю. Розглянуто процес деконструкції єдиного радянського історичного наративу після здобуття Україною незалежності. Охарактеризовано протистояння між російською «політикою пам'яті» та українським національним інваріантом. Встановили взаємозв'язок між експансією російської політики пам'яті та зменшенням відмінності режимів функціонування та механізмів ідеологізації історичної пам'яті в Росії й Україні на прикладі існуючої різниці російського та українського режимів пам'яті про Другу світову. Автором наголошено на наявності відмінностей у поглядах на Українську Повстанську Армію, націоналістичну військову організацію 1940 та початку 1950 років.

Ключові слова: *історична пам'ять, колективна пам'ять, історична свідомість, наратив історичної пам'яті, експансія.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах довгої спільної історії українського та російського народів було сформовано сталі наративи історичної пам'яті, що відображається на рівні національної свідомості та сприйняття своєї Батьківщини. При цьому на фундаментальні принципові питання в свідомості українських громадян зі здобуттям незалежності відбувся суттєвий розрив. На противагу нав'язаних раніше уявлень історичних подій та персоналій, відбулося формування кардинально протилежних переконань, що призвели до загострення стосунків між державами та як наслідок стали ідеологічним фундаментом гібридної війни між Україною та Росією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках політологічного дослідження важливим є вивчення історичної пам'яті в контексті розвитку суспільної свідомості, національної ідентичності, політичної культури. Основні тенденції розвитку цих феноменів в умовах демократизації та європейської інтеграції України розкриті в працях В. Андрущенка, О. Бабкіної, Ф. Барановського, І. Варзаря, М. Головатого, В. Горбатенка, О. Дубаса, В. Караваєва, О. Картунова, В. Козьми, А. Колодій, В. Кулика, О. Майбороди, М. Михальченка, О. Новакової, М. Остапенко, Н. Пелагеші, М. Розумного, М. Степико, В. Хомрач та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ці дослідження дають можливість визначити місце історичної пам'яті в політичній системі, розкривають структурні та функціональні зв'язки відповідних феноменів. Разом із тим, необхідним є комплексне теоретико-методологічне осмислення зв'язку історичної пам'яті та політичного впливу, особливостей їх взаємодії на прикладі політичної сфери незалежної України. Саме на розгляді цих питань закцентовано увагу в дослідженні.

Мета дослідження – проаналізувати наративи історичної пам'яті як вектор гібридної війни України та Росії.

Виклад основного матеріалу. «Пам'ять» стала саме тим інструментом, за допомогою якого деконструювалися національні історії й водночас конструювалися «пам'яті» регіонів, верств і навіть окремих індивідів – прийшов розквіт мікроісторій та історичного діалогу.

Історичну пам'ять можна вважати одним із вимірів колективної ідентичності, адже вона дає відповідь на важливе для самоокреслення будь-якої спільноти запитання про її витоки та подальшу долю, які багато чого пояснюють у нинішньому стані спільноти. Як ідентичність загалом, так і її історичний вимір зокрема може варіюватися – а отже, й окреслюватися – за трьома головними параметрами.

По-перше, за ступенем пріоритетності щодо інших ідентичностей, що їх можуть мати члени розглядуваної спільноти, тобто важливістю їхньої належності до цієї спільноти порівняно з належністю до інших (національної ідентичності порівняно з місцевою або з соціальною). По-друге, за змістом ідентичності, тобто значенням належності людини до цієї спільноти, сукупністю рис, що їх мають її члени. По-третє, за ступенем контраверсійності змісту й пріоритетів серед людей, що зараховують себе до цієї спільноти. Якщо йдеться про історичний вимір якоїсь певної ідентичності, то зміст означає уявлення про минуле відповідної спільноти, тобто наголошування й та чи інша оцінка певних подій і процесів, а пріоритетність ідентичності порівняно з іншими – важливість сприйняття минулого в категоріях саме цієї спільноти, а не інших [1].

Разом з тим, специфіка історичної пам'яті передбачає, як мінімум, міждисциплінарний підхід. Із царини психології, де сформувався напрямок дослідження пам'яті, відповідна проблематика перекочувала до історії, згодом – далі, до соціальної філософії, культурології, політології, соціології. Такий міждисциплінарний статус концепту дещо затуляє важливий, на наш погляд, аспект проблеми, який полягає у встановленні співвідношення між історією та історичною пам'яттю.

Дискурс історичної пам'яті є аксіологічно акцентованим. Історія – це втілення діяльності, визначеної ціннісно-смисловими уявленнями. Відповідно, й відт-

 ©|V. V. Yakuba 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

ворення історичних подій в історії-тексті провадиться в ціннісно- смислових категоріях, котрі й наповнюють історичні представлення. Ця зв'язність між ціннісно-смисловою сферою в політичній діяльності (що й стає історією), ціннісно-смисловими уявленнями авторів історичних текстів, а також уявленнями реципієнтів, котрим й адресовані ці тексти, зумовлює й існування істотного ірраціонального складника в дискурсі історичної пам'яті [2].

У дослідженнях історичної пам'яті загальновизнаною є думка про те, що в сучасних умовах маніпулювання колективною пам'яттю стало засобом маніпуляцій індивідуальною і суспільною свідомістю. Відповідно дослідники застерігають про небезпеку використання історії з політичною метою. Зокрема, на думку польського дослідника Є. Єдліцького, колективна пам'ять може бути «холодною» або «гарячою»: «холодна» зберігає чи консервує факти, «гаряча» – продукує політично актуальну версію минулого, а подальший розвиток подій залежатиме від емоційного напруження у суспільстві. Дослідник називає два варіанти використання історичної пам'яті, що спричиняють напруження і конфронтацію у суспільстві: освячення деяких історичних подій, які б перетворили їх на впливові символи і міфи; нагадування про масові кривди з вини іншої групи чи сили [3, с. 94–95].

Одразу після розпаду СРСР почався активний процес деконструкції єдиного радянського історичного наративу, а кожна з колишніх радянських республік взялася за переосмислення власної національної історії, що в багатьох випадках призвело до так званих «війн пам'яті» або ж різнопрочитання минулого, особливо якщо йшлося про історію XX століття. Зокрема, помітна суттєва різниця між українською та російською інтерпретацією деяких подій минулого.

Як зазначає Ю. Шаповал, «історична пам'ять у найзагальнішому вигляді – вдала метафора, яка віддзеркалює в ментальності певної регіональної спільноти її історичний досвід. Але це не тільки привабливий образ, здатний впливати на свідомість. Історична пам'ять – тривкий елемент культурного ландшафту, складова частина тих уявлень, які формують самосвідомість людини в процесі її соціалізації на певній території. Це також засаднича матриця образного (імажинального) країнознавства – каркас прийнятих у соціогуманітаристиці уявлень про особливості історичного розвитку певної країни та її регіонів. Нарешті, це увесь комплекс пам'яток з відповідним інституційним оформленням їх охорони, вивчення, пропаганди, все те, що забезпечує тривкий зв'язок минулого й сучасності з відповідною проекцією у майбутнє» [4].

Розділена пам'ять минулого породжує багаторівневу проблему: оскільки колективна пам'ять та колективна національна ідентичність тісно пов'язані, то національну колективну пам'ять можна окреслити як «історичний вимір національної ідентичності», а конфлікти навколо пам'яті можуть перешкоджати створенню єдиної національної ідентичності. З іншого боку, політика історичної пам'яті, за великим рахунком, стосується побудови згуртованої національної ідентичності, яка, в свою чергу, безпосередньо апелює до проблеми державності – життєздатності і стабільності демократичної держави, яка потребує історичного наративу як підґрунтя свого існування. Рівночасно, навіть у суспільстві, розділеному пам'яттю про конфлікти минулого, можна вибудувати єдину національну ідентичність.

У постмайданний період української історії, в умовах російської агресії із зрозумілих причин загострюється протистояння між російською «політикою пам'яті», спрямованою на реінкарнацію радянської версії історії, та українським національним, навіть радикально-націоналістичним інваріантом. Очевидно, що історична пам'ять тієї чи іншої нації явище не статичне. Національна модель історичного минулого не є фіксованою: в межах певних дискурсивних меж вона постійно реконструюється у відповідь на нові потреби, інтереси та способи сприйняття.

Як наголошує Д. Мак Крон, «наратив нації так само активно включає процеси забування, як і пам'ятання, отже історія не є мертвою вагою минулого у сучасному, але радше засобом, за посередництвом якого формується національна ідентичність у процесі постійного і активного реформування» [5, с. 63]. Історична пам'ять – не «сховище подій і фактів». Вона, як зазначає О. Здравомислов, «інтерпретація національного минулого, внаслідок якого національний дискурс набуває цілком очевидної і дуже значущої історичної іпостасі» [6,с. 46].

Дискурс щодо історичної пам'яті – одна з важливих практик, у яких виявляється притаманне українському інтернетові химерне поєднання диверсифікованого виробництва й обмеженої постімперської транснаціональності, чи радше дальшого відтворення імперської квазі-національності, створюється в теперішньому. На його думку, найвагомішим є те, що пам'ять індивіда жорстко детермінована існуючими в суспільстві категоріями розуміння, а історичні інтерпретації залежать від свідомості соціальних груп, які їх продукують.

На цій обставині в контексті розуміння феномену колективної пам'яті акцентує увагу А. Мегілл: «Очевидно, що пам'ять не є простим відтворенням минулого, – відзначає він. – Не можна стверджувати, що пам'ять пасивна; навпаки, це активна здатність людини...» [7, с. 111]. Колективна пам'ять позначає досвід людей, які насправді брали участь в конкретних історичних подіях, що розглядаються. Звідси очевидно, що головний зміст пам'яті полягає в досвіді. Історик стає безпосереднім модератором колективної пам'яті та ідентичності.

Британський дослідник Данкан Белл, досліджуючи взаємозалежність міфу, колективної пам'яті та національної ідентичності, впроваджує концепт «міфопанорама». Спираючись на конструктивістську парадигму, колективну пам'ять дослідник визначає як «витвір індивідів (або групи індивідів), об'єднаних разом для обміну спільними спогадами про конкретні події минулого».

Змагання дискурсів пам'яті всередині України стало ще гострішим завдяки представленням історії, що їх висловлювали російські політики та медіа, які виявляли великий інтерес до дебатів про ідентичність сусіднього народу й мали досить засобів донести свою думку, не в останню чергу через уже згадану присутність російської медійної продукції в Україні.

Експансію російської політики пам'яті значно полегшили відмінності режимів функціонування та механізмів ідеологізації історичної пам'яті в Росії й Україні. Т. Журженко добре ілюструє ці відмінності на прикладі

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

російського та українського режимів пам'яті про Другу світову війну [8]. Якщо в Росії існує базовий консенсус із приводу ролі Другої світової війни у вітчизняній історії, то в Україні пам'ять про війну характеризується «плюралізмом наративів і форм», яскраво вираженим регіонально [8, с. 104–105]. Якщо в Росії політика пам'яті у 2000-х роках стає предметом монополії режиму й уніфікується [9, с. 137–168], то в Україні відбувається ідеологізація конкуруючих версій минулого в інтересах електоральної боротьби [8, с. 104–105]. Ця обставина зробила українське поле пам'яті надзвичайно вразливим для інтервенцій зовнішніх сил.

Сьогодні активно поширене пропагування змісту історичної пам'яті, відмінного від російського / радянського, але часто зберігається та сама форма подачі: архетипні конструкції «ми – вони», «добро – зло», «свій – чужий», «герой – ворог», які, на думку політолога Ю. Шайгородського, є ефективним механізмом формування суспільних міфів [10, с. 84]. Аналогічні системи оціночних координат мали місце в ідеології СРСР, але не зазнали деконструкції в пострадянський період.

Ці дві версії або (мета) наративи української історії відрізняються перш за все в трактуванні окремих періодів взаємодії між Україною та Росією. Один із цих наративів є східнослов'янським або радянським: перша назва відбиває його наголос на східнослов'янській спільності, а друга – втілення цього наративу в офіційному радянському дискурсі, з якого його й запозичили пострадянські прихильники. Цей наратив продовжує радянське уявлення про спільну історію східнослов'янських народів і вважає Російську імперію та СРСР добровільними об'єднаннями росіян та українців.

Політика пам'яті залежить в тому числі й від міжнародних інтересів країни та зовнішніх впливів. Реалізуючи інтеграційні прагнення України, слід враховувати не тільки потребу в стандартизації в сферах економіки, юриспруденції, промисловості, освіти, а й важливість залучення до відповідних меморіальних практик. Вибір зовнішньополітичного курсу постає, в тому числі, і як вибір між цивілізаційно відмінними зразками здійснення політики пам'яті, між альтернативами: Європа – Росія. Спільною рисою історичної пам'яті в цих двох випадках є її застосування як інструменту для конструювання цивілізаційної ідентичності в межах Європейського Союзу чи «русского мира» відповідно.

На противагу йому націоналістичний або антирадянський наратив вважає приєднання України до російських державних утворень імперським гнобленням, яке встановили та підтримували за допомогою сили. Ці два наративи зовсім по-різному трактують Голодомор і УПА: націоналістичний наратив уважає Голодомор 1932–1933 років геноцидом українського народу, а східнослов'янський убачає в ньому трагедію всіх радянських народів та злочин сталінського режиму, а не російського імперіалізму [11].

Ще відміннішими є погляди на Українську Повстанську Армію, націоналістичну військову організацію 1940-их та початку 1950-их: антирадянський наратив називає її вояків борцями за незалежність, а східнослов'янський – нацистськими колаборантами [12]. Саме східнослов'янську версію радянського минулого в цілому та щодо цих двох контроверсійних явищ зокрема відкрито підтримує Росія, відколи 2000 року Владімір Путін прийшов до влади, що відбилося в російському політичному та медійному дискурсі, який поширюється також в Україні [13].

Намагання відсторонитися від російської історії лише актуалізує образ Росії, причому не завжди як ворога, оскільки не кожен до анексії Криму та нападу на Схід України готовий був сприймати її так. За даними КМІС з 2008 по 2013 рр. позитивне ставлення до Росії проявляли від 80 до 93% українців. І лише у вересні 2014 р. цей показник становив менше половини – 48% [4].

Відштовхуючись від робіт українського історика Георгія Касьянова і низки інших істориків, можемо стверджувати: нині в російськомовних українських містах (наприклад, Одесі) діє три наративи історичної пам'яті. Це імперський наратив (російський), радянсько-ностальгійний і націонал-патріотичний.

Держава, яка претендує на суб'єктність та незалежність, повинна укріплювати свій національно-патріотичний наратив. У протилежному випадку – культурну експансію вестимуть інші. Це можна спостерігати на сході країни та в Криму. І через те, що держава не провадила жодної діяльності щодо укріплення на цих територіях національно-патріотичного наративу, з`явилась суспільна база для пропагування «ура-патріотичного» наративу Російської федерації з метою імплементації України в історично відведену позицію «молодшого брата».

Про дві типи пам'яті, які існують в українському суспільстві, сьогодні писав С. Єкельчик у книжці «Імперія пам'яті». У ній він стверджує, що в Україні стикаються два способи пам'ятання власної історії – радянська та націоцентрична. Й. Сталін формував один історичний наратив, де спільна історія (ще з часів Київської Русі) об'єднує Україну, Росію та Білорусь, та возвеличується міф про «дружбу народів».

Професор Торонтського університету С. Величенко стверджує: за умов, коли російські «офіційні» історики змушені писати історію своєї країни в націоналістично-імперському дусі, а кремлівські очільники відверто говорять про поновлення панування над «Малоросією», певна частина населення України продовжує вважати себе «громадянами іншої або навіть зниклої країни». Тому головне завдання українських істориків у тому, аби писати «національну – але не націоналістичну – історію своєї країни», напротивагу російському ексклюзивістському наративу (завжди пам'ятаючи про «політичні обертони» академічних дебатів про національну історію) [14, с. 29]. Динаміка російсько-українських відносин в останнє десятиліття наштовхує на думку про те, що лейтмотивом політики Кремля досі лишаються слова П. Столипіна про боротьбу з «українським рухом» як життєво важливе історичне завдання російської державності [15, с. 23].

Львівський вчений О. Зайцев вказує на «битву двох історичних мітологій: української національно-державницької в консервативній, ліберальній та інтегрально-націоналістичній версіях – і проросійської з відмінами радянською, слов'янсько-православною й євразійською» [16, с. 16]. Там, де багато його колег вбачають боротьбу «історичної правди» проти «радянських фальсифікацій», вчений помічає змагання міфів, кожен із яких стосується підставових засад національного буття: «Що саме вважати історичним підґрунтям

сучасної України – Українську РСР чи антирадянський самостійницький рух?» [16, с. 16].

Характеристиками військового конфлікту в даному випадку є: порушення соціокультурного утворення, внаслідок травми – як для соціальних груп, що втягнені в конфлікт, так і колективних агентів; способи опису та розуміння подій, що спричинили травму, в публічному дискурсі; виділення громадськістю суб'єктів відповідальності в події; відчуття травми в культурній сфері через обговорення сенсів подій, що відбуваються; реорганізація ідентичності через обговорення її цінностей та маркерів; погляд на минуле через колективну пам'ять та його осмислення; погляд на майбутнє як окремий елемент ідентичності; зв'язок між безпосередньо психологічно травмованою групою та колективними агентами; стереотипізація травмованої групи в мас-медіа та суспільстві.

Дослідження культурної травми дає можливість вивчати як деструктивні, так і конструктивні наслідки конфлікту, які виражаються як у руйнуванні соціокультурного середовища, так і на обговоренні та створенні бажаного. Крізь такий підхід військовий конфлікт на Донбасі визначаємо як публічний дискурс, пов'язаний з обговоренням української ідентичності в соціокультурній сфері через осмислення конфліктних подій в Україні з усіма наслідками цього процесу і для військових, і для суспільства.

Втрата частини території, створення в окупованій частині українського Донбасу квазі-республік та гібридна війна Росії проти України, що триває до сьогодні, істотно змістили акценти в інформаційному протистоянні України та РФ. Якщо ставлення до політики пам'яті, у вітчизняному інформаційному просторі, до анексії Росією Криму, проходило по лінії «радянське-антирадянське», після цього починає різко змінюватися з врахуванням самого факту військових дій на території України з російськими прапорами. З цього часу все більше втрачають вплив на свідомість українців історичні міфи, які формувалися за радянських часів та активно використовувалися й розкручувалися російською пропагандистською машиною про «єдність слов'янських народів» і т. п. ідеологічні штампи. Водночас, разом зі зменшенням тематичного «радянського» сегмента інформаційного простору в Україні, російські та проросійські медіа почали активно розкручувати іншу теми: «ОУН-УПА» та «вплив Заходу» на політику сучасної України. Зміна тематики, на щастя не змінила підходів, бо так само використовуючи відверту дезінформацію та перекручуючи факти, російська пропаганда поширює фейки про «розп'ятих хлопчиків», «концтабори для мешканців окупованих територій» та «людожерів-бендерівців», а тому подібні інформаційні приводи доволі легко фіксуються та дискредитуються.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, маніпулювання наративами історичної пам'яті є джерелом культивування агресії на національних ідеях та переконаннях та призводить до формування деструктивних націоналістих настроїв в суспільстві. Типовим прикладом підтвердження цього переконання є взаємини українського та російського народу, що стали причиною розгортання гібридної війни між Україною та Росією.

У подальших розвідках варто звернути увагу на багатошаровості впливу гібридної війни між Україною та Росією на формування наративів історичної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abdelal R., Herrera Y.M., Johnston A.I., McDermott R. Identity as a variable. *Perspectives on Politics.* 2007. Vol. 4. № 4. P. 695-711.
2. Євсєєв К. Історична та колективна пам'ять як феномен. *Наукові записки*. [ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України]. 2013. Вип. 2 (64). С. 157-167.
3. Петровський В. Українсько-російські взаємини в сучасній західній науковій літературі (1991-2001). Харків : Майдан, 2003. 492 с.
4. Як змінилося ставлення населення України до Росії та населення Росії до України. Київський міжнародний інститут соціології. 6.10.2014. URL: http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=404&page=3
5. Здравомыслов А. Трансформация смыслов в национальном дискурсе. *Язык и этнический конфликт*. Москва : Гендальф, 2001. С. 34-57.
6. Середа В. Регіональні особливості історичних ідентичностей та їх вплив на формування сучасних політичних орієнтацій в Україні : Автореф. дис.... канд. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2006. 20 с.
7. Мегилл А. Историческая эпистемология: Научная монография. Москва : Канон+, 2007. 480 с.
8. Журженко Т. «Чужа війна» чи «спільна Перемога»? Націоналізація пам'яті про Другу світову війну на україно-російському прикордонні. *Україна Модерна.* 2011. № 18. С. 100-126.
9. Копосов Н. Память строгого режима: История и политика в России. Москва : Новое литературное обозрение, 2011. 320 с.
10. Шайгородський Ю.Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу : монографія. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ : Знання України, 2009. 400 с.
11. Riabchuk M. Holodomor: The Politics of Memory and Political Infighting in Contemporary Ukraine. *Harriman Review*. 2008. Vol. 16. № 2. P. 3-9.
12. Рябчук М. Культура памяти и политики забвения. *Отечественные записки.* 2007. № 34. С. 42-55.
13. Дубин Б. Память, война, память о войне. Конструирование прошлого в социальной памяти последних десятилетий. *Отечественные записки.* 2008. № 4. С. 6-21.
14. Величенко С. Чи можливо тепер науково переписувати історію підросійської України? *Критика.* 2009. № 9-10. С. 29.
15. Пономарьов В. Феноменологія нації. *Критика*. 2008. № 10-11. С. 23.
16. Зайцев О. Війна мітів про війну в сучасній Україні. *Критика*. 2010. № 3-4. С. 16-17.
17. Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні. Матеріали доповіді на Міжнар. наук. конференції «Геополітика, примирення та пам'ять». 4-6 грудня 2008. URL: http://khpg.org/index.php?id=1230112797

REFERENCES:

1. Abdelal, R., Herrera, Y. M., Johnston, A. I. and McDermott, R., «Identity as a variable», Perspectives on Politics, vol. 4, no. 4 (2007), pp. 695–711.
2. Ievsieiev K. (2011) Istorychna ta kolektyvna pamiat yak feno-

men [Historical and collective memory as a phenomenon] *Naukovi zapysky*. vol. 6 (64). PP. 157–167.
3. Petrovskyi V. (2003) Ukrainsko-rosiiski vzaiemyny v suchasnii zakhidnii naukovii literaturi (1991–2001) [Ukrainian-Russian Relations in Contemporary Western Scientific Literature (1991–2001)]. Kharkiv: Maidan. 492 p.
4. Iak zminylosia stavlennia naselennia Ukrainy do Rosii ta naselennia Rosii do Ukrainy [How did the attitude of the population of Ukraine to Russia and the population of Russia to Ukraine] *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiolohii* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http: // www. kiis. com. ua / ?lang=ukr&cat=reports& id=404&page=3. (20.04.2020).
5. Zdravomislov A. (2001) Transformatsyia smыslov v natsyonalnom dyskurse [Transformation of meaning in national discourse] *Yazik y эtnycheskyi konflykt*. Moskva: Hendalf.
6. Sereda V. (2006) Rehionalni osoblyvosti istorychnykh identychnostei ta yikh vplyv na formuvannia suchasnykh politychnykh oriientatsii v Ukraini [Regional peculiarities of historical identities and their influence on the formation of contemporary political orientations in Ukraine]: Avtoref. dys.... kand. sotsiol. nauk: 22.00.04. Kyiv. 20 p.
7. Mehyll A. (2007) Ystorycheskaia эpystemolohyia: Nauchnaia monohrafyia [Historical epistemology: A scientific monograph]. Moskva: Kanon+. 480 p.
8. Zhurzhenko T. (2011) «Chuzha viina» chy «spilna Peremoha»? Natsionalizatsiia pamiati pro Druhu svitovu viinu na ukrainorosiiskomu prykordonni [«Alien War» or «Joint Victory»? Nationalization of the memory of World War II at the Ukrainian-Russian border] *Ukraina Moderna*. vol. 18. PP. 100–126.
9. Koposov N. (2011) Pamiat strohoho rezhyma: Ystoryia y polytyka v Rossyy [Memory of the strict regime: History and politics in Russia]. Moskva: Novoe lyteraturnoe obozrenye. 320 p.
10. Shaihorodskyi Yu. Zh. (2009) Polityka: vzaiemodiia realnosti i mifu: [monohrafiia] [Politics: the interaction of reality and myth] *Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Kyiv: Znannia Ukrainy. 400 p.
11. Mykola Riabchuk. «Holodomor: The Politics of Memory and Political Infighting in Contemporary Ukraine» Harriman Review 16.2 (2008): 3–9.
12. Mykola Riabchuk: «Kultura pamiaty y polytyky zabvenyia» (2007) [Mykola Ryabchuk: «Culture of memory and the politics of oblivion»] *Otechestvennыe zapysky*. vol. 34. PP. 42–55
13. Borys Dubyn: Pamiat, voina, pamiat o voine. Konstruyrovanye proshloho v sotsyalnoi pamiaty poslednykh desiatyletyi (2008) [Boris Dubin: Memory, war, memory of war. Constructing the past in the social memory of recent decades] *Otechestvennыe zapysky*. vol. 4 / PP. 6–21.
14. Velychenko S. (2009) Chy mozhlyvo teper naukovo perepysuvaty istoriiu pidrosiiskoi Ukrainy? [Is it possible now to scientifically rewrite the history of sub-Russian Ukraine?] *Krytyka*. vol. 9–10. PP. 29.
15. Ponomarov V. (2008) Fenomenolohiia natsii [Phenomenology of the nation] *Krytyka*. vol. 10–11. PP. 23.
16. Zaitsev O. (2010) Viina mitiv pro viinu v suchasnii Ukraini [War myths about war in modern Ukraine] *Krytyka*. vol. 3–4. PP. 16–17.
17. Shapoval Yu. (2008) Polityka pamiati v suchasnii Ukraini [Politics of memory in contemporary Ukraine] *Materialy dopovidi na Mizhnarodnii naukovii konferentsii «Heopolityka, prymyrennia ta pamiat «4–6 hrudnia 2008*. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: http: // www. khpg. org / index. rr? ii=1230112797 (20.04.2020).

Narratives of historical memory - distribution line in conflict between ukraine and russia

V. V. Yakuba

Abstract. The article examines the phenomenon of historical memory. Memory is considered as a tool for deconstructing history. In Ukraine, the process of formation of historical memory is included in the process of formation of historical consciousness and unfolds in the conditions of confrontation of alternative historical discourses. Historical memory is considered through the prism of an interdisciplinary approach. An axiological emphasis is made in the analysis of the discourse of historical memory. Peculiarities of manipulating collective memory as a means of manipulating human consciousness are described. The process of deconstruction of the only Soviet historical narrative after Ukraine's independence is considered. The confrontation between the Russian "politics of memory" and the Ukrainian national invariant is described. The relationship between the expansion of Russian memory policy and the reduction of differences in the modes of functioning and mechanisms of ideologizing historical memory in Russia and Ukraine was established on the example of the existing difference between the Russian and Ukrainian regimes of memory of the Second World War. The author emphasizes the differences in views on the Ukrainian Insurgent Army, a nationalist military organization of the 1940s and early 1950s.

Keywords: *historical memory, collective memory, historical consciousness, narrative of historical memory, expansion.*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

JOURNALISM

The concept of broadcasting on the subject of minority groups on public television: the implementation status

T. S. Mostipan

Sumy State University
Corresponding author. E-mail: mostipan44@ukr.net

Paper received 08.12.21; Accepted for publication 23.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-03a

Abstract. Aspects of implementation of the Concept of Broadcast on Minority Groups of the Public Broadcasting Company of Ukraine on the example of the Transcarpathian Regional Directorate of Public Broadcaster have been studied. The peculiarities of TV programmes made to meet the information needs of the minorities living in the Transcarpathian region are considered. The topics, duration and regularity of these TV projects are described. The level of fulfillment of the requirements for broadcasting established by the Concept for the Hungarian, Romanian, Roma, Ruthenian, Slovak and German ethnic communities of Transcarpathia has been identified.

Keywords: *Public broadcasting, minority groups, regional television, Transcarpathia.*

Introduction. According to the census, which was last conducted in Ukraine in 2001, there are more than 1 million 250 thousand people, who reside in the Transcarpathian region. The westernmost part of the country is multinational, more than 100 nationalities are represented here, the most numerous of which are: Ukrainians (80.5%), Hungarians (12.1%), Romanians (2.6%), Russians (2.5%) [6]. Thousands locals, who belong to minority groups need objective information about regional, national and world events, as well as intercultural communication, for the sake of preservation of linguistic diversity and identity of ethnic groups.

Thus the Public Broadcasting Company of Ukraine, which has been operating since 2016 and has a Transcarpathian branch in its structure, comitted to protect the freedom of speech in Ukraine, providing society with reliable and balanced information. And among its main tasks is to promote the development of languages and cultures of minority groups.

Analysis of recent researches and publications. The question of determining the peculiarities of Ukrainian TV and radio broadcasting for national minorities is the subject of research by O.V. Golovchuk [2], I.G. Mashchenko [4], M.V. Uliganets [9]. Principles of functioning of public broadcasting in Ukraine, in particular aspects concerning its regional activities, were set out in the works of V.V. Misky, S.V. Ostapa [5], T.O. Chepurnyak [10]. However, characteristic features of public broadcasting for national minorities in the multifaceted, in terms of ethnicity composition population of the Transcarpathian region, remain insufficiently studied.

The purpose of the article. Identify the features of the implementation with regard to the Concept of broadcast on the minority groups' issues of the Public Broadcasting Company of Ukraine (JSC PBC) in the regional branch (on the example of UA: Transcarpathia). The object of research is the regional branch of the Public Broadcasting Company of Ukraine.

Materials and methods. Scientific research is based on the study of works by modern authors devoted to aspects of the functioning of the Public Broadcasting Company in Ukraine, on the analysis of programme documents approved by JSC PBC and content analysis of information, entertaining and educational TV programmes broadcast by the Transcarpathian branch of the JSC PBC in the languages of minority groups or on issues related to their activities at the regional and national levels.The purpose of the study led to the integrated use of the following research methods: bibliographic descriptive, systematization, content analysis.

Results and discussion. Broadcasting of radio and television programmes in the languages of minorities (Czech, Slovak, Russian) took place in Transcarpathia in the 30s of the twentieth century. This practice continued in the Soviet era, in particular since 1967 there was an edition of extended programmes on regional television that broadcast in Ukrainian, Hungarian and Moldavian languages. At that time, television and radio programmes created for minority groups were mostly duplicated content created in the Ukrainian language. Soon after Ukraine declared its independence, the Transcarpathian Television and Radio Center began to operate separate newsrooms to broadcast in Hungarian, in Romanian, German and Slovak. The programmes prepared by these editorial offices concerned culture, history and ethnography of ethnic minorities, so they were not just a translation of Ukrainian programmes. In addition, the number of programmes for ethnic communities gradually increased, in 2012 – 2018 there were 14 foreign language TV programmes, a weekly digest, and 13 programmes on the radio [8]. After the reorganization of the Transcarpathian Regional State Television and Radio Company in public broadcaster "UA:Transcarpathia", it was decided to continue broadcasting for minority groups. Specifically, in 2018 the National Public Television and Radio Company approved The concept of broadcast on subjects of minority groups [3]. The document was composed "for the most complete fullfillment of the cultural and educational needs of minority groups". In particular, the concept provides production of content about ethnic minorities (analysis and narration of traditions, history, culture and everyday life), as well as the production of radio and television programmes in the languages of minorities. At the moment of creation of the Concept within the Transcarpathian Re-

 ©|T. S. Mostipan 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

gional Directorate of the Public Broadcasting Company of Ukraine, information was transmitted in Hungarian, Romanian, Russian, Roma, Rusyn, Slovak, German. Accordingly, 5 spezializededitoral offices worked in the regional directorate.

However, according to the data presented in the Concept, the information content they produced until 2018 was irregular, so it is impossible to establish compliance with journalistic standards. In developing the Concept, the JSC PBC leadership also noted that due to the lack of subtitling, content produced in minorities´ languages is incomprehensible to speakers of other languages.

Having studied all the features of television and radio broadcasting for ethnic minorities, the Public Broadcasting Company has identified the following tasks for branches that broadcast for minorities and have appropriate editorial offices in their structure:

- regular creation of news content in the languages of ethnic minorities;
- coverage in newscasts of topics related to the life and work of minorities;
- creation and maintenance of rubrics of daily morning shows in the languages of ethnic minorities;
-production of a weekly programme on culture, language, history and traditions in the language of the minority with Ukrainian subtitles;
-production of programmes about national communities in Ukrainian (speakers of such programmes can report in their native language with subtitles or simultaneous interpretation into Ukrainian should be included).

More than three years have passed since the adoption of the Concept of Broadcast on the Minority Groups. Therefore, analyzing the content of the Transcarpathian branch of the Public Broadcasting Company of Ukraine [11], posted on the official website of the company, we can determine the level of implementation of the Concept and realization of its tasks on the example of the Transcarpathian region.

Content for Hungarian nationals. Every week, the Transcarpathian Regional Directorate of Public Broadcasting airs the "MagyarSzó" ("Hungarian Word"), a 12-15-minute programme that tells the stories of successful members of the Hungarian community who engage in various crafts, develop their own businesses or preserve the traditions of their ancestors. The programme is based on interviews with characters, accompanied by music. The entire programme is subtitled in Ukrainian, making it available for viewing not only to Hungarians and native speakers. Another product of the Transcarpathian branch of JSC PBC - "Hungarian News" covers events in the region related to the Hungarian community, the programmes are produced in Hungarian with Ukrainian subtitles. Yet the subtitles are placed in a moving line and change too often, which causes difficulties for perception. The duration of one edition of "Hungarian News" is 2-4 minutes, although they cannot be called regular - the last of them was published on the website "Social: Transcarpathia" on December 2019. According to the schedule of TV programs posted on the website of the Broadcasting company - national news is broadcast at 5.15 p.m. and not news in Hungarian.

Content for Romanian nationals. The programme "Acasă la români" ("At Romanians´s home") is broadcast weekly on the UA: Transcarpathia TV channel.The theme of the programme is the life of Romanians in Transcarpathia, their way of living and holidays, traditions and achievements. In particular, local reform programmes, theatrical events in the region and religion were among the latest to air. The duration of issues is quite heterogeneous, there are programmes shorter than 6 minutes and longer than 20 minutes. The programmes are released in Romanian, but all the words of the heroes are subtitled in Ukrainian. The editions also contain interviews in Ukrainian, which are not accompanied by a translation. In addition, the Romanian Meridian radio programme is broadcast daily for the Romanian community.

Content for Roma. Once every two weeks a programme "Romano Jivipen" is on the air of the UA: Transcarpathia.The authors position the programme as one that conveys truthful and objective information about Roma who seek to integrate into Ukrainian society: without prejudices, stereotypes and "hate speech". The reports deal with the problems of education, medicine, art, peculiarities of employment and obtaining passports by representatives of the Roma community. The programmes are quite diverse in terms of topics and information content, the duration of editions is homogeneous, from 10 to 13 minutes. Interviews with Roma are complemented by behind-the-scenes text and stand-up words of the journalist, which diversifies the TV programme. Everything said by journalists and characters is subtitled in Ukrainian, but the characters of the programme themselves speak colloquial Ukrainian, with dialectisms.

Content for Slovaks. The TV programme "Slovak Views" is broadcast weekly, on Thursdays. It is a project on politics, economics, religion, art and social issues in the life of the Slovak minority group. The programmes last 6 -12 minutes and include interviews in Slovak and Ukrainian. The translation of the words in Slovak can be seen on the screen in the form of subtitles. Interviews are often accompanied by music, and some programmes have off-screen text. The video material is diverse, the film-editing is easy to perceive.

Content for Germans. A media product created for Germans living in Transcarpathia is presented by the programme "MiteigenenAugen" ("With your own eyes"), which is released once a week. The topics of the issues are diverse: travel stories and stories about interesting personalities, national traditions, culture, art and mass events held with the participation of ethnic Germans. Between the programmes there are short (3-4 minutes) musical congratulations. The quality of audiovisual material is at a high level alongside with various locations for filming. Everything said in German is subtitled in Ukrainian.

Content for representatives of the Rusyn ethnic group. Life stories of members of the Rusyn community in Transcarpathia, information about their traditions and life are contained in the issues of the project "Rusyn Family".The television programme is broadcast weekly. The average duration of editions is 12 minutes. The programmes are mostly based on interviews with representatives of the Rusyn ethnic group who speak vernacular, Ukrainian subtitles are added. Furthermore, a digest "Ethno Vision" is on air weekly on the "UA:Transcarpathia". This is a joint programme for ethnic minorities, which

includes several extended stories of 5-6 minutes, and are concerned with the main events in the life of different minority groups. Interviews in foreign languages are available with subtitling in Ukrainian, the behind-the-scenes text is voiced in Ukrainian, and most of the characters in the stories also speak Ukrainian. This creative project provides an opportunity for all residents of the Transcarpathian region to learn about events that are important for members of individual minority group. Stories about members of different ethnic groups, information about events in their lives, as well as everyday life (for example, recipes) also appear periodically in the interregional informational and educational show "Morning on Public". It should be noted that all branches of the Public Broadcasting Company are working on this project, not only the employees of the Transcarpathian Regional Directorate.

Conclusions. At the time of the adoption of the Concept of Broadcasting on minority groups by the Public Broadcasting Company of Ukraine (September 2018), the Transcarpathian Regional Directorate produced 14 television programmes for minority groups. In 2021, according to the data posted on the website of the regional broadcasting company, 7 projects are regularly produced in the languages of ethnic minorities or report on representatives of such groups: "Hungarian word", "At Romanians´s home", "Romano jivipen", "Slovak views", With my own eyes "," Rusyn family "," Ethno Vision ". As a result, the number of television programmes for ethnic minorities has decreased. The Concept of Broadcasting on Minority Groups itself still does not contain clear tasks for regional directorates regarding the number of projects, but instead sets clear requirements for the subject matter, content and regularity of relevant projects. In particular, content created for minority groups should contain information about the history, culture and way of life of communities, and this topic predominates in the issues of projects. According to the Concept, television programmes should create a platform for dialogue on socio-political issues with the involvement of minority groups. This task is partially fulfilled, as the mentioned television programmes cover the stories and visions of the representatives of minority groups, but do not contain the positions of experts or other persons who would speak on socio-political topics. At the same time, the Transcarpathian Regional Directorate of Public Broadcasters performs the task of promoting the use of minority groups´ languages - all specialized projects are partially or completely produced in the languages of ethnic minorities. All editions for ethnic minorities have subtitles, some of them contain musical compositions of minorities, as stated in the Concept. The Hungarian community (over 12% of the total population of the region) is the most numerous in terms of the number of representatives of minority groups in the Transcarpathian region. The regional directorate of the public broadcaster is preparing two projects: "Hungarian Word" and "Hungarian News" specially for the hungarian community. However, the latest TV programme is not mentioned in the TV program and has not been published on the company's website since 2019.The second largest minority in Transcarpathia is the Romanian minority (2.6% of the population as of 2001); to meet the information needs of the community: UA:Transcarpathia releases the programme "At Romanians´ home". Similarly, one television programme focuses on the Roma national minority (Romano Jivipen), which accounts for 1.1% of the region's total population.One TV programme is broadcast for the Rusyn ethnic group, and one each for Slovak and German minority, whose number is less than 1% of the population of Transcarpathia. By the way, the editions of «With my own Eyes» for the German community, which counts 3.5 thousand people in Transcarpathia (among 1 million 200 thousand of total population) are longer, and thematically more diverse than other projects. In general, the Transcarpathian Regional Directorate of the Public Broadcasting Company of Ukraine includes 5 editorial offices specializing in the production of content for members of minority groups.The creative staff of these editorial offices produces media products to meet the information needs of minority groups living in the region, the relevant content is regular and subtitled, so that the material is available to a wider range of people. The concept of broadcasting on ethnic minoritiers is largely implemented by the public broadcaster of "UA:Transcarpathia". At the same time, the Transcarpathian Regional Directorate of the Public Broadcasting Company of Ukraine faces many challenges, including covering the history and present of ethnic minorities, creating a platform for dialogue on socio-political issues, promoting interethnic dialogue and using minority languages. Moreover, the staff of the regional directorate has a task to fully meet the informational, cultural and educational needs of representatives of different nationalities and, most importantly, to earn the trust of audience. To do this, journalists must adhere to professional standards, ethical norms and take into account not only the national and historical, but also the mental specifics of the population of the region. Besides, the public broadcaster must at the same time ensure the rights of minority groups to use their languages, promote cultural and linguistic diversity and preserve the identity of such groups, as stated in the Concept of Broadcast on National Minorities. And also to establish a public dialogue for the development of the Ukrainian language and culture, personality and the Ukrainian people, as stated in the mission of the Public Broadcasting Company of Ukraine.

LITERATURE

1. Бідзіля Ю.М. Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації: монографія. Ужгород: Аутдор-Шарк, 2016. 469 с.
2. Головчук О.В. Регіональне телебачення України в контексті політичних трансформацій суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.03 – політична культура та ідеологія. К., 2008. 12 с.
3. Концепція мовлення з тематики національних меншин ПАТ. Суспільне: веб-сайт. URL: https://corp.suspilne.media/document/194 (дата звернення: 11.12.2021)
4. Мащенко І.Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. К., 2005. 382 с.
5. Остапа С.В., Міський В.В., Розкладай І.Є. Суспільне мовлення в Україні: історія створення та виклики. Київ: ТОВ «Друкарня Віол», 2018. 156 с.
6. Про кількість та склад населення Закарпатської області за

підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Державний комітет статистики України: веб-сайт. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpatia/ (дата звернення: 18.11.2021)
7. Статут АТ «НСТУ». Суспільне: веб-сайт. URL: https://corp.suspilne.media/document/2. (дата звернення: 11.11.2021)
8. Толочко (Каралкіна) Н. Особливості телепрограм для національних меншин в контексті суспільного мовлення. Науковий вісник Ужгородського університету. – 2019. – №2.
9. Улиганець М.В. Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія напередодні Незалежності України (1987–1990). Журналістика: науковий збірник. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики. Вип. 11 (36), 2012. С. 22–31.
10. Чепурняк Т.О. Суспільне мовлення та процес його запровадження в Україні. Наукові записки Інституту журналістики. К., 2014. 388 с.
11. UA: Закарпаття: веб-сайт. URL: https://uz.suspilne.media. (дата звернення: 19.11.2021)

REFERENCES

1. Bidzilia Y. Periodical sofcross-border in the contex to finterethnic communication: monograph. Uzhhorod: Autdor-Shark, 2016. 469 p.
2. Holovchuk O.V. Regional television of Ukraine in the contex to political transformationof societ: PhDtheauthor' sabstract: 23.00.03 – political culture and ideology. Kyiv, 2008. 12 p.
3. The concep to broadcasting on national minorities PJSC. Public service broadcasting: website. URL: https://corp.suspilne.media/document/194 (date of application: 12.11.2020).
4. Mashchenko I.H Chronicle of the Ukrainian Radio and Television in the Context of Global Audiovisual Process. Kyiv, 2005. 382 p.
5. Ostapa S.V., Miskyi V.V., RozkladaiI.Ye. Public Broadcasting in Ukraine: Historyand Challenges. Kyiv, «DrukarnjaViol», 2018. 156 p.
6. About the numberand composition of the population of the Transcarpathian regional cording to the results of the 2001 All-UkrainianPopulationCensus. State Statistics Committee of Ukraine: website. URL:http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpatia/(date of application: 18.11.2020).
7. Thestatute JSC UA: PBC. Public service broadcasting: website. URL: https://corp.suspilne.media/document/2 (date of application: 11.11.2020).
8. Tolochko (Karalkina) N. Features of television programs for national minorities in the context of public broadcasting. Scientific Bulletin of Uzhgorod University. - 2019. - №2.
9. Ulyhanets M.V. Transcarpathian regional state TV and radio company on the eveof Independence of Ukraine (1987–1990)]. Journalism: scientific collection. № 11 (36). Kyiv, 2012. P. 22–31
10. Chepurniak T.O. Public broadcasting and itsimplementationin Ukraine. Scientific Notes of Institute of Journalism. Kyiv, 2014. 388 s.
11. UA: Transcarpathian: website. URL: https://uz.suspilne.media (date of application: 19.11.2020).

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

LINGUISTICS

Место, где рождаются миры: к 30-летию «Метавселенной» Нила Стивенсона

П. Н. Донец

Международный гуманитарный университет
Corresponding author. E-mail: dp85@ukr.net

Paper received 12.12.21; Accepted for publication 23.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-04a

Аннотация. Недавнее заявление компании Meta (в прошлом Facebook) о том, что она переходит с разработки платформ для социальных сетей на создание «метавселенной», произвело в инфопространстве сенсацию. В Сети множатся публикации, теоретизирующие о природе данного феномена, крупные компании одна за другой анонсируют аналогичные проекты, инвесторы присматриваются к перспективному хай-тек веянию, эксперты Кремниевой долины предрекают революцию, аналогичную появлению смартфонов, а алармисты предостерегают о конце известной нам реальности. Звучат частые сравнения с «Матрицей» и прочей киберфантастикой, в особенности – с романом американского писателя Нила Стивенсона «Лавина», где впервые был употреблён данный термин. На этом фоне представляется актуальным рассмотреть данную книгу с лингвистической точки зрения, особенно учитывая тот факт, что её сюжет основан на теориях из области нейролингвистики.

Ключевые слова: *виртуальная реальность, киберпанк, киберпространство, научная фантастика, посткиберпанк, трансгуманизм, тропы, фигуры речи.*

Введение. Метамодернизм, метасознание, метасоциум… всё больше окружающих нас объектов и явлений обзаводятся префиксом мета-, словно мы живём в мире победивших абстракций. Или же в эре стремительных перемен – в зависимости от того, как переводить с древнегреческого предлог μετά. И, кажется, на наших глазах формируется концепция, способная объединить в себе эти и им подобные понятия под общим знаменем. Ведь речь идёт ни много ни мало о целой метавселенной.

Несколько недель назад Сеть взбудоражило заявление основателя Facebook М. Цукерберга о смене названия компании – теперь она будет называться Meta. Цель ребрендинга связана с запуском амбициозного проекта Metaverse, в котором миллиардер видит будущее интернета. Почти одновременно о создании своих собственных метавселенных заговорили и другие техно-гиганты, в частности, глава Microsoft С. Наделла, генеральный директор Epic Games Т. Суини и руководитель Disney Б. Чапек. И, похоже, что в своих намерениях IT-гуру предельно серьёзны – несмотря на кажущуюся фантастичность, это будущее, на которое они ставят, и для которого привлекаются значительные финансовые и интеллектуальные ресурсы.

Какие перемены это сулит? Прежде всего, речь идёт о реформе онтологии сетевого пространства. На смену традиционной дихотомии hardware / software приходит понятие everyware или ubicomp, когда люди, физические и виртуальные объекты объединены общей цифровой тканью. Конвергенция таких технологий, как виртуальная и дополненная реальность, окружающий интеллект и «интернет вещей», а также наработки в области лайфлоггинга и зеркальных миров, позволили создавать симулированные среды, к которым можно подключаться в виде аватаров и делать всё то же самое, что и в реальности [18, p. 382]. Например, искать информацию, совершать покупки, общаться, работать, играть и лично присутствовать где угодно в качестве голограммы (что особенно актуально в постковидную эпоху).

Другими словами, вместо веб-сёрфинга с использованием экранных носителей нам предлагают полноценный трёхмерный интернет с эффектом полного погружения. Кроссплатформенность указанной технологии позволит ей запускаться не только на AR- и VR-гарнитурах, но также на ПК, мобильных устройствах и игровых консолях. Метавселенная – это не просто красивая, графически богатая онлайновая виртуальная реальность, скорее, это перекрёсток модальностей медиации и присутствия, воплощённых нетворкинговых реальностей, пишет Б. Коулман, эксперт в области цифровых медиа из Университета Ватерлоо [8, p. 46].

Цель и материалы исследования. Как это часто бывает, наибольшие технические открытия сходят со страниц научной фантастики, откуда те сперва проникают в наш лексикон и лишь потом становятся частью повседневности. Не стала исключением и метавселенная. Впервые данный термин использовал американский фантаст Н. Стивенсон в своём романе «Лавина» 1992 года, принёсшем ему широкую известность. Что делает указанное произведение как никогда актуальным, и это подтверждается резко возросшим числом его упоминаний в Сети.

Что же это за книга, почему, спустя много лет, она так повлияла на ведущих техно-визионеров, какой видел метавселенную её прародитель и к чему, на его взгляд, приведёт её дальнейшее развитие – на эти и другие вопросы мы постараемся ответить в текущей статье.

Результаты и их обсуждение.

1. Та самая метавселенная… почти. Несмотря на то, что Стивенсон всячески открещивается от ассоциаций с Facebook и им подобными корпорациями (что с его стороны логично, учитывая, что «Лавине», как и всякому киберпанку, присущ ярко выраженный антикорпоративный настрой), предложенная им 30 лет

 ©|P. N. Donets 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

назад концепция метавселенной поразительно схожа с тем, о чём сегодня рассуждает Цукерберг. В мире Стивенсона метавселенная – детализированный параллельный мир с безграничными возможностями кастомизации аватаров, куда люди получают доступ через персональные терминалы. Создатели очков виртуальной реальности Oculus Rift, равно как и разработчики многопользовательских онлайн-игр Second Life и Active Worlds подчёркивают, что именно «Лавина» послужила для них главным источником вдохновения. Такие бестселлеры, как «Первому игроку приготовиться» Э. Клайна также используют идейные наработки Стивенсона.

2. Киберпанк, да не тот. Если «Нейромант» У. Гибсона сформулировал каноны жанра, то «Лавина» Стивенсона эти основы, как считается, подытожила. Исследователи отмечают, что в отличие от более ранних представителей киберпанка, в «Лавине» куда больше оптимизма и чувства юмора, а ирония является одним из наиболее частотных тропов. На фоне того же Гибсона, сравнивает Т. Джордан, стилистика Стивенсона на порядок легковеснее, веселее, несерьёзнее [11, p. 29]. Автор использует сатирический подход к киберпанковской традиции, поэтому роман можно в равной степени относить и к посткиберпанку, что некоторые исследователи и делают [5, p. 117]. В то же время, продолжает Д. Грассиан, его можно категорировать как постмодернистский текст, поскольку он разворачивает полифонию голосов и текстуальной игры, сохраняя в себе парадигмальные постмодернистские методы – интерпретацию, двусмысленные месседжи, различные аспекты когниции и, наконец, специфически «дерридовское» восприятие мира как текста [9, p. 140].

3. Но всё ещё панк. Стивенсон рассматривает имплицитную угрозу диктатуры в технически продвинутой информационной экономике, но при этом акцентирует, что отдельно взятая личность может являться движущей силой перемен. Речь не о том, что технологии плохи сами по себе, а в опасности кастовой корпоративной системы и растущей пропасти между теми, кто этими технологиями обладает, и всеми остальными. Поэтому, как и в традиционном киберпанке, «Лавина» характеризуется сниженным стилем, насыщенным уличным сленгом, эрративами, обсценной лексикой и панковским этосом, отражающим протест против культурных устоев.

Даже название романа, «Snow Crash», представляет собой пример языковой игры в модусе киберпанковской стилистики. На техническом жаргоне snow – означает помехи на экране поломанного телевизора. И в то же время он образован путём слияния двух арготизмов из наркоманского лексикона: snow – это кроме всего прочего – белый порошок, кокаин или героин, соответственно, crash в таком случае – «приход», вызванный употреблением оных веществ.

4. А ещё это лингвистическая фантастика. Лингвистическая традиция в англоязычной научной фантастике достаточно сильна и насчитывает множество ярких произведений, так или иначе затрагивающих скрытые возможности языка: «Роза для Екклесиаста» Р. Желязны, «Честность – лучшая политика» Дж. Гордона, «Пассажиры с пурпурной карточкой» Ф. Фармера, «Вавилон-17» С. Дилэни, «История твоей жизни» Т. Чана, «Потолкуем малость?» Р. Шекли, «Языки Пао» Дж. Вэнса, «Посольский город» Ч. Мьевиля, «Лексикон» М. Барри и многие другие. Но во всех этих случаях акцент всё же сделан на структуре языка и через неё – на возможности влияния на поведение человека.

Стивенсон идёт намного дальше, исследуя взаимосвязи поведения и языка на протяжении тысячелетий, углубляясь в историю человеческой цивилизации и религий, когда только появились первые письменные памятники. Ему удалось разработать оригинальные трактовки возникновения всем известных историй о Рае и об изгнании оттуда первых людей, о Вавилонской башне и ящике Пандоры, и гармонично вплести их в современные теории лингвистики и компьютерного программирования.

В основу романа легло оригинальное фантастическое допущение из области нейролингвистики. Современная наука, действительно, не даёт чёткого ответа на вопрос, как маленьким детям удаётся так быстро усвоить естественный язык, когда у взрослых людей на это уходит столько сил. Поэтому логично предполагать наличие некой врождённой языковой способности, каких-то «глубинных структур», которые срабатывают лишь единожды. Так что вторая гипотеза автора, согласно которой в прошлом язык сильнее обуславливал мышление и поведение, также правдоподобна.

В центре сюжета «Лавины» – компьютерный вирус, созданный на основе древних шумерских технологий, поражающего не только сам компьютер, но и непосредственно его пользователя. В ходе расследования удаётся выяснить, что появление вируса связано с неким праязыком, далёким предком всех существующих. Развивая идеи Л. Витгенштейна и Н. Хомского, Стивенсон постулирует, что язык – это вычислительная система, а в человеческом разуме есть интерфейс, сетевая инфраструктура наподобие компьютерной памяти [7, p. 45].

Писатель приводит объяснение, как вирус воздействует на жертву: программа находит нейролингвистические лазейки в мозгу, делая его уязвимым с помощью закодированных аудиовизуальных сигналов. Поражая участки мозга, отвечающие за индивидуальность, он превращает людей в контролируемых «зомби», порождая «пустую» личность, пассивных потребителей информации с выхолощенной имманентностью – осознанным присутствием в мире. По меткому наблюдению К. О'Нила, мысленный эксперимент Д. Чалмерса «философский зомби» предоставляет удобный концепт для осмысления этого зловещего нового мира, населённого существами, ведущими себя как живые, но не являющимися в полной мере мыслящими автономными субъектами [14, p. 41].

Как указывает К. Мурджа, Стивенсон тем самым выступает с механистичных позиций, так как мозг метафорически уподобляется машине [13, p. 118]. С одной стороны, он наследует идею Платона, представлявшего людей как вместилище идей, с другой, как и Ж.-Ф. Лиотар, он воспринимает человека как систему ассимиляции информации, поэтому вирус, согласно автору – неотъемлемая часть жизни, высту-

пающая антагонистом языка, логоса, гуманизма. С развитием человеко-машинных интерфейсов, подхватывает мысль Грассиан, сознание может компьютеризироваться, становиться механистичным, а значит, податливым для внешнего контроля [9, p. 147]. Таким образом, резюмирует Дж. Карр, писатель подводит нас к выводу, что технология конституирует человеческое бытие до тех пор, пока она же создаёт культурную память [6, p. 42].

5. Не первое, но всё же уникальное киберпространство. Разумеется, Стивенсон не был тем, кто изобрёл киберпространство. На момент возникновения окказионализма «метавселенная» уже существовали близкие по смыслу понятия «киберпространство», «матрица» и «виртуальная реальность», однако Стивенсон счёл их неудобными в использовании.

С. Хойзер из Марбургского университета обращает внимание на следующую деталь: для наименования киберландшафта каждый фантаст предлагает термин собственного изобретения. Если в случае с Гибсоном речь идёт о киберпространстве, то у Стивенсона – это Метавселенная, а у Кэдиган – просто Система. При этом вкладываемое в них значение тоже разнится: одни авторы используют такого рода понятия для обозначения параллельного измерения, другие – как инструмент развития сюжета, третьи – в качестве способа раскрытия внутреннего мира персонажей [10, p. 101].

Однако лишь у Стивенсона матрица выступает ещё и стилистическим средством сама по себе. Уже само имя главного персонажа, Хиро Протагонист, демонстрирует попытку фантаста представить киберпространство как нарративное изобретение. Поэтому, рассуждает Мурджа, в отличие от матрицы Гибсона, где могло происходить что угодно, оно следует нарративным правилам – избегает несоответствий и сохраняет определённую степень референциальности и когерентности [13, p. 115]. Хиро Протагонист – не столько личность, сколько функция. То же самое касается и других «говорящих» имён: Ворон, Рыбий глаз, И. В. (Искренне Ваша), Виталий Чернобыль, Библиотекарь и других.

Таким образом, его персонажи достаточно плоски и определяются действиями. Они не становятся «призраками из машины», не переходят в иное онтологическое состояние, как у Гибсона, а обзаводятся аватарами – цифровыми двойниками, компьютерными персонажами. Им присуща фикциональность, то есть, по В. Шмиду, «то обстоятельство, что изображаемый в тексте мир является фиктивным, вымышленным», а в его основе лежит вымысел как «художественная конструкция возможной действительности» [4, с. 22].

«В Метавселенной нельзя материализоваться в любом месте по собственному выбору, спустившись по лучу с заоблачных высот, будто Капитан Кирк в «Стартреке», – подчёркивает автор. – Это сбивало бы окружающих с толку. Это разрушило бы метафору» [16, p. 36]. То есть мы видим, что для Стивенсона – это своего рода метафора реальности.

Метавселенная – определённо не матрица Гибсона. В «Нейроманте» демаркация между виртуальной и физической реальностью чётко акцентируется. Для Хиро, анализирует Карр, пребывание в киберпространстве не осмысливается как технологически опосредованное, потому что в его мире – это уже нечто само собой разумеющееся [6, p. 46]. У Гибсона киберпространство реально – настолько, что человек может лишиться своего тела и поселиться там. У Стивенсона оно имеет рациональную природу и больше напоминает то, чем в конечном итоге стал интернет. В противоположность рассказчику из «Бойцовского клуба» Ч. Паланика, проводит аналогию Мурджа, герои Стивенсона прекрасно осознают этот разрыв, понимая, что они носят маску в выдуманном мире [13, p. 118].

Метавёрс показан с приближенной к реальности точностью, в то время как у Гибсона описывается мир, обитатели которого достигают бессмертия лишь когда начинают действовать за пределами физического тела, становясь бестелесными цифровыми призраками, частью мира информации. Если Гибсон, пишет Джордан, изображал странное, чуждое место, которое тот стремился сделать понятным, то у Стивенсона виртуал основан на вполне знакомых и естественных изображениях улиц и городских ландшафтов [11, p. 28]. По наблюдению М. Кендрика, и само пространство, и субъекты, его населяющие, сотканы из текстуальности и технологии – языка и кода. Стивенсон как бы расколдовывает киберпространство и субъекта: зная код, можно понять, как они функционируют [12, p. 62].

В пользу сказанного свидетельствует задействованная автором описательная лексика – в основном это разного рода урбанонимы, выполняющие стилистическую функцию сравнения *(Broadway, Champs Elysees, Las Vegas)*, или обычные существительные, относящиеся к уличным объектам *(streets, buildings, parks, signs, Downtown, Victoriana)*. На ирреальность происходящего намекают разве проходящие друг сквозь друга аватары и гигантомания масштабов окружения, что маркируется посредством сравнительных гипербол: *everything seems to be a mile high, a dozen Manhattans, as big as a couple of football fields laid side by side.*

В то время как Гибсон при описании матрицы больше опирается на абстрактные геометрические фигуры, холодные или психоделические цвета, метафоры пустоты, космоса и небытия, гиперболы, подчёркивающие трансцендентность, неохватность, непознаваемость. На преемственность с ним намекает и сам Стивенсон, когда главный герой с ностальгией вспоминает матрицу «Нейроманта», описывая ту как: *a little patchwork of light amid a vast blackness, a necklace of streetlights around a black ball in space, the black desert of the electronic night* [16, p. 25].

Чем объясняется такой контраст? По воспоминаниям теоретика медиа Г. Рейнгольда, поначалу «виртуальная реальность виделась миром, где люди осваивают искусственные вселенные, сокрытые внутри компьютеров. Не так распространены были ещё более фантастические представления о мире начала XXI века, где компьютеры будут встраиваться в действительность, а не наоборот» [1, с. 124]. В посткиберпанке «магия» раннецифровой эпохи практически выветрилась, когда стало ясно, в какую сторону развиваются сетевые технологии. «Ход развития киберкультуры

к началу 90-х гг. в связи с вхождением Интернета в жизнь миллионов всё меньше напоминал популистско-технократические мечтания престарелых киберхиппи», – констатирует Т. Е. Савицкая [2, с. 22]. Киберпространство из портала в потусторонний мир превратилось в обычный, хоть и высокотехнологический, инструментарий для решения прикладных задач: так, в «Виртуальном свете» (1993) У. Гибсона и «Экстриме» (1998) К. Приста виртуальная и дополненная реальности используются детективами для расследования преступлений.

Сказался и уровень технической подготовки посткиберпанков, которые, в отличие от своих жанровых предтечей, чувствовали себя в цифровой среде, словно рыба в воде. Дж. Роулерсон из Айовского университета напоминает, что Гибсон набирал своего «Нейроманта» на печатной машинке, совершенно не разбирался в компьютерах и поражался примитивным двухмерным видеоиграм из аркадных автоматов, поэтому он был озабочен не столько самими технологиями, сколько их влиянием на людей [15, p. 24]. Б. Стерлинг описывал своё отношение к компьютерам как к «магическим машинам», «страшным тварям, полным тайны и силы» [17, p. 11]. Совсем иначе обстоит дело с современными фантастами вроде К. Доктороу, Л. Нагаты и Ч. Стросса, которые сами являются квалифицированными программистами – к их числу принадлежит и Стивенсон.

Выводы. Подытоживая вышеизложенное, можно отметить, что «Лавина» Стивенсона представляет заслуженный интерес во многих отношениях: и как прогноз эволюции информационных технологий, и как веха в развитии киберфантастики, и как объект лингвистического исследования. Согласимся с наблюдением М. Ю. Сидоровой и О. Н. Шуваловой о том, что «в «постгутенберговскую эпоху» виртуальные (или, как говорят исследователи электронной коммуникации, «опосредованные компьютером») миры стали очередным после художественной литературы и кинематографа полигоном для «экспериментальной» проверки гипотез, трактующих отношения между языком – сознанием – действительностью» [3, с. 36].

ЛИТЕРАТУРА

1. Рейнгольд Г. Умная толпа. Новая социальная революция. Москва : ФАИР-Пресс, 2006. 416 с.
2. Савицкая Т. Е. Киберкультура: к проблеме генезиса явления. *Обсерватория культуры.* Москва : РГБ, 2010. № 6. С. 17–23.
3. Сидорова М. Ю., Шувалова О. Н. Интернет-лингвистика: вымышленные языки. Москва : 1989.ру, 2006. 184 с.
4. Шмид В. Нарратология. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 312 с.
5. Booker M. K., Thomas A. M. The Science Fiction Handbook. Chichester : Wiley-Blackwell, 2009. 348 p.
6. Carr J. The Dirty Joke of Cyberpunk or the Humanism of Posthumanism in the Cyberpunk Tradition: Epigenetic Memory and Technology in Gibson's Neuromancer and Stephenson's Snow Crash. Tempe : Arizona State University, 2013. 60 p.
7. Chomsky N. Some Simple Evo-devo Theses: How True Might They Be for Language? *The Evolution of Human Language: Biolinguistic Perspectives.* Cambridge : Cambridge University Press, 2010. pp. 45–62.
8. Coleman B. Hello Avatar: Rise of the Networked Generation. Cambridge : MIT Press, 2011. 194 p.
9. Grassian D. Hybrid Fictions: American Literature and Generation X. Jefferson : McFarland, 2003. 201 p.
10. Heuser S. Virtual Geographies: Cyberpunk at the Intersection of the Postmodern and Science Fiction. Amsterdam : Rodopi, 2003. 257 p.
11. Jordan T. Cyberpower: An Introduction to the Politics of Cyberspace. London : Routledge, 1999. 265 p.
12. Kendrick M. Space, Technology and Neal Stephenson's Science Fiction. *Lost in Space: Geographies of Science Fiction.* London : Continuum, 2002. pp. 57–73.
13. Murgia C. (Beyond) Posthuman Violence: Epic Rewritings of Ethics in the Contemporary Novel. Delaware : Vernon Press, 2019. 183 p.
14. O'Neill K. Internet Afterlife: Virtual Salvation in the 21st Century. Santa Barbara : Praeger, 2016. 247 p.
15. Raulerson J. Singularities: Technoculture, Transhumanism, and Science Fiction in the 21st Century. Liverpool : Liverpool University Press, 2013. 254 p.
16. Stephenson N. Snow Crash. New York : Bantam Books, 1992. 440 p.
17. Sterling B. CATscan: Cyber-Superstition. *Science Fiction Eye.* Washington : 'Til You Go Blind Co-Op, 1991. Vol. 8. pp. 11–12.
18. Sui D. Ubiquitous Computing, Spatial Big Data and Open GeoComputation. *GeoComputation.* Boca Raton : CRC Press, 2014. pp. 377–396.

REFERENCES

1. Rheingold, H. Smart Mobs: The Next Social Revolution. Moscow : FAIR-Press, 2006. 416 p.
2. Savitskaya, T. Cyberculture: genesis of the phenomenon. *Observatory of culture.* Moscow : RGB, 2010. Vol. 6. pp. 17–23.
3. Sidorova, M.Ju., & Shuvalova, O.N. Internet-linguistics: constructed languages. Moscow : 1989.ru, 2006. 184 p.
4. Schmid, W. Narratology. Moscow : Languages of Slavic Culture, 2003, 312 p.
5. Booker, M. K., & Thomas A. M. The Science Fiction Handbook. Chichester : Wiley-Blackwell, 2009. 348 p.

A place where worlds are born: on the 30th anniversary of "Metaverse" by Neal Stephenson

P. N. Donets

Abstract. The recent announcement by Meta (the company formerly known as Facebook) that it departs from the social media platforms development to creating a "Metaverse", caused a sensation in the media. There is an increasing number of publications speculating on the nature of this phenomenon, large companies announce similar projects one by one, investors eye the promising high-tech trend, the Silicon Valley experts predict the revolution, similar to the emergence of smartphones, while the alarmists warn about the end of the reality we know. We hear frequent comparisons with the "Matrix" and other cyberfiction, especially with "Snow Crash", a science fiction novel written by American author Neal Stephenson, where this term was first coined. Against this backdrop, it seems relevant to consider this book from a linguistic point of view, especially given the fact that its plot is based on theories from the realm of neurolinguistics.

Keywords: *virtual reality, cyberpunk, cyberspace, science fiction, postcyberpunk, transhumanism, tropes, figures of speech.*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Лексико-синтаксичні характеристики мовної особистості Джозефіни Марч в романі Луїзи М. Олкотт "Маленькі жінки"

О. О. Гончарова*, І. В. Ковальчук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
*Corresponding author. Email: o.honcharova@knu.ua

Paper received 11.12.21; Accepted for publication 22.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-04

Анотація. У статті розглянуто лексико-синтаксичні особливості мовної поведінки Джозефіни (Джо) Марч, що уособлює мовну особистість американської письменниці XIX ст. Описано характерні риси ідіостилю цієї мовної особистості на лексичному та синтаксичному рівнях, складено перелік лексем та синтаксичних конструкцій, які є типовими для її мовної поведінки, та виявлено спільні морфологічні та синтаксичні характеристики наповнення виділених груп. Виявлено, що лексичний рівень ідіостилю героїні характеризується вживанням лексики в застарілих значеннях, використанням лексичних одиниць, що належать до професійного вокабуляру письменників, та застосуванням евфемізмів. Синтаксичний рівень аналізу показав широке використання складних речень та дозволив виділити синтаксичні структури, що відображають індивідуальну емоційність героїні.

Ключові слова: *мовна особистість, ідіостиль, емоційно-маркована лексика, заперечні конструкції.*

Вступ. Однією з характерних тенденцій сучасного етапу розвитку лінгвістики є детальне вивчення людського фактору у мовленнєвій діяльності. Звернення лінгвістів до антропоцентризму обумовлено визнанням провідної ролі людини в процесах породження та використання мови. У новій лінгвістичній парадигмі на перший план виходить мовна особистість; вона є тим об'єктом дослідження, де стикаються інтереси лінгвістів, культурологів, соціологів, філософів.

Формування мовної особистості відбувається під впливом низки позамовних факторів, серед яких можна назвати зміни в суспільному, культурному, політичному, економічному житті народу, і цей вплив знаходить своє відображення в текстах, які створюються цією мовною особистістю. Виходячи з цього твердження, можна припустити, що основи тезауруса мовної особистості складають одиниці національної літературної мови. Однак, периферійний рівень тезауруса також віддзеркалює індивідуальні особливості комунікативної поведінки мовної особистості. Аналіз зафіксованих в узусі лексико-семантичних одиниць та синтаксичних структур, типових для певної мовної особистості, дає можливість виявити соціопрагматичні нашарування, конотативні трансформації слів під впливом екстралінгвістичних факторів у мові, дискурсі, та виявити особливості мовної репрезентації представника певної соціальної групи, враховуючи її індивідуальність та вплив соціуму. Для цього слід проаналізувати семантичні риси окремих лексичних одиниць, класифікувати найуживаніші синтаксичні структури та з'ясувати, що складає вербальну основу мовної особистості Джозефіни (Джо) Марч в романі Луїзи Олкотт "Маленькі жінки".

Огляд публікацій з теми. У лінгвістиці термін «мовна особистість» уперше вжив В. В. Виноградов, хоча уявлення про індивідуальний характер володіння мовою зародилися ще у XVIII – XIX ст. у працях В. Фон Гумбольдта та І. Г. Гердера, потім набули розвитку у працях Л. Вайсгербера, І. А. Бодуена де Куртене, К. Фосслера та інших. В сучасному мовознавстві вивченню мовної особистості присвячені праці Г. І. Богіна, С. Г. Воркачова, В. І. Карасіка, Ю. М. Караулова, К. Ф. Сєдова та ін.

Широке вивчення «мовної особистості» пов'язане з ім'ям Ю. Н. Караулова, який під цим поняттям розуміє "сукупність здібностей та характеристик людини, що зумовлюють створення нею мовленнєвих творів (текстів)" [2, с. 3].

Теоретичну основу цієї статті складають положення, що були висловлені В. І. Карасиком, який, розвиваючи твердження Ю. Н. Караулова, зазначив, що тексти, створені людиною, віддзеркалюють її ідентичність, яку людина усвідомлює у межах своєї приналежності до етносу, до певних соціальних груп та в межах своєї унікальної особистості. Таке усвідомлення фіксується у комунікативній поведінці, яка "виявляється у текстах, що виникають у ситуаціях спілкування та характеризують учасників спілкування як таких, що належать до етнокультурної та соціокультурної спільноти, та як індивідуумів" [1, с. 5]. Вивченням тенденцій відтворення особливостей словникового складу (і мови в цілому) крізь ментальну призму особистості займався О. А. Семенюк [3]. Типологією та класифікаціями мовної особистості займалися також В. П. Нерознак, С. Г. Воркачев, О. Б. Сиротиніна, Т. В. Кочеткова, В. І. Карасик, В. І. Шаховский, О. Клапп, виділяючи свої типи відповідно до обраних засад її характеристики. Велика кількість наукових праць та постійна цікавість до цього лінгвістичного явища доводять, що мовна особистість – це складний феномен, що вбирає в себе соціально відфільтроване та індивідуальне знання мови та володіння нею. Незважаючи на активне вивчення сучасною лінгвістикою феномену мовної особистості, далеко не всі складові її функціональної репрезентації охарактеризовані вичерпно.

Метою цієї статті є вивчення лексичного складу та синтаксичних структур, типових для мовної особистості Джо Марч, яка уособлює образ американської письменниці XIX ст. Відповідно до основної мети, в роботі вирішуються наступні завдання:

1) виділити лексичні одиниці, типові для мовної особистості Джо Марч, і визначити їхню семантичну приналежність та конотативні значення;
2) виявити синтаксичні особливості мовної поведінки головної героїні роману, розділивши їх на індивідуально- та соціально-обумовлені.

 ©| O. O. Honcharova, I. V. Kovalchuk 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Об'єктом дослідження виступає вербальна репрезентація Джо Марч в діалогах роману. Предметом дослідження стало вивчення лексико-семантичних та синтаксичних особливостей індивідуального стилю героїні.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження став роман Луїзи Олкотт «Маленькі жінки», а саме корпус, основу якого складають репліки Джозефіни Марч в діалогах. Матеріал добирався методом суцільної вибірки. Завдяки проведенню змістового контент-аналізу було виокремлено лексичні одиниці, які складають основу ідіостилю героїні, та виявлено типові структурно-синтаксичні моделі.

Результати та їх обговорення. Спираючись на твердження В. І. Караулова, що тип мовної особистості можна визначити, якщо окреслити її етнокультурну та соціокультурну приналежність чи індивідуально-культурну ідентичність, видається доцільним навести характеристику Джо Марч, героїні роману, яку дає сама авторка Луїза Олкотт: *"Fifteen-year-old Jo was very tall, thin, and brown, and reminded one of a colt, for she never seemed to know what to do with her long limbs, which were very much in her way. She had a decided mouth, a comical nose, and sharp, gray eyes, which appeared to see everything, and were by turns fierce, funny, or thoughtful. Her long, thick hair was her one beauty, but it was usually bundled into a net, to be out of her way. Round shoulders had Jo, big hands and feet, a flyaway look to her clothes, and the uncomfortable appearance of a girl who was rapidly shooting up into a woman and didn't like it."* [5, Chapter 1] З самого початку описуються певні риси зовнішності і характеру, які, на нашу думку, впливають на комунікативну поведінку героїні та стають визначальними для розуміння Джо Марч як мовної особистості, а саме: нежіночна, незграбна зовнішність (*was very tall, thin, and brown, reminded a colt, a comical nose, long, thick hair was her one beauty, big hands and feet, uncomfortable appearance of a girl)*, але рішучий характер та допитливий розум (*a decided mouth, sharp eyes, appeared to see everything, thoughtful).* Джо Марч – освічена, сильна та свавільна молода дівчина, яка протягом твору намагається підкорити свій запальний характер та впертість. Джо можна описати як «панянку-пацанку»: батьки називали її *"son Jo"*, а Луїза Олкотт визначила її як *"tomboy"* (шибеник), *"bookworm"* (книголюб) та "*a girl who was rapidly shooting up into a woman and didn't like it"* (дівчина, що стрімко перетворювалася на жінку, і їй це не подобалося). І сама Джо говорить про себе наступне: "*I don't mind being a guy if I'm comfortable"* (що не проти бути хлопцем, якщо їй це буде зручно). При цьому, вона – найрозумніша та найбільш творча із родини, захоплюється читанням та пише власні короткі оповідання та п'єси для вистав із сестрами.

Під час аналізу лексичного рівня мовлення Джо серед характерних індивідуальних особливостей її мовленнєвої поведінки було виявлено використання лексики у застарілому значенні. Наприклад, прикметник *capital* вживається у застарілому значенні *excellent: "He's a* ***capital*** *fellow"* [5, Chapter 6]; *"I just will, though, for it's* ***capital****, so shady, light, and big. It will make fun, and I don't mind being a guy if I'm comfortable."* [5, Chapter 12]; *"If I was a boy, we'd run away together, and have a* ***capital*** *time, but as I'm a miserable girl, I must be proper and stop at home. Don't tempt me, Teddy, it's a crazy plan."* [5, Chapter 21].

Варто зазначити широту лексикону персонажу Джо, який містить лексеми, що можна віднести до професійної термінології письменництва, наприклад в ситуації, коли Джо точно виправляє помилку, якої припускається у розмові її сестра Емі, звертаючи увагу на різницю між *label* (=to use a word or phrase to describe someone or something, but often unfairly or incorrectly) та *libel* (when someone writes or prints untrue statements about someone so that other people could have a bad opinion of them):

- *"I don't believe any of you suffer as I do," cried Amy, "for you don't have to go to school with impertinent girls, who plague you if you don't know your lessons, and laugh at your dresses, and* ***label*** *your father if he isn't rich, and insult you when your nose isn't nice."*
- *If you mean* ***libel****, I'd say so, and not talk about labels, as if Papa was a pickle bottle," advised Jo, laughing.*

Характерною рисою мовної особистості Джо Марч є використання імені *"Christopher Columbus"* в якості вигука. Ця мовна одиниця втрачає точність позначення і набуває ознак евфемізму, наприклад: *"Christopher Columbus! What's the matter?" cried Jo, as Beth put out her hand as if to warn her off, and asked quickly."* [5, Chapter 17]. За загальним правилом, будь-яка лайка в чемному суспільстві є неприйнятною, тому існує тенденція винаходити евфемізми для образливих слів, щоб їх можна було б використовувати у м'якій формі. Використання імені Христофор Колумб в ідіостилі Джо Марч є м'яким лайливим словом, евфемізмом для *Jesus Christ*, і характеризує героїню як емоційну, проте освідчену людину.

На синтаксичному рівні, мовна особистість Джо реалізується через структури, типові для літературної англійської мови, що є логічним, враховуючи той факт, що Джо багато читала і сама писала оповідання та п'єси. Більшість висловлювань у мовленні Джо оформлені в складні, повні та поширені речення, наприклад: *"There, Beth, that's an honor to be proud of, I'm sure! Laurie told me how fond Mr. Laurence used to be of the child who died, and how he kept all her little things carefully. Just think, he's given you her piano. That comes of having big blue eyes and loving music," said Jo, trying to soothe Beth, who trembled and looked more excited than she had ever been before.* [5, Chapter 6]; або *"Aunt March went today, for which, oh, be joyful!" said Jo. "I was mortally afraid she'd ask me to go with her. If she had, I should have felt as if I ought to do it, but Plumfield is about as gay as a churchyard, you know, and I'd rather be excused. We had a flurry getting the old lady off, and I had a fright every time she spoke to me, for I was in such a hurry to be through that I was uncommonly helpful and sweet, and feared she'd find it impossible to part from me. I quaked till she was fairly in the carriage, and had a final fright, for as it drove of, she popped out her head, saying, 'Josyphine, won't you—?' I didn't hear any more, for I basely turned and fled. I did actually run, and whisked round the corner where I felt safe."* [5, Chapter 11]

Проте, на фоні надзвичайного позитивного чи негативного емоційного напруження комунікація Джо насичена простими, неповними, непоширеними речен-

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

нями, як, наприклад, під час розмови з Лорі щодо рукавички Мег: ***"How do you know?"*** - *"Saw it."* - ***"Where?"*** - *"Pocket."* - ***"All this time?"*** - *"Yes, isn't that romantic?"* - ***"No, it's horrid."*** - *"Don't you like it?"* - ***"Of course I don't. It's ridiculous, it won't be allowed. My patience! What would Meg say?"*** - *"You are not to tell anyone. Mind that."* - ***"I didn't promise."*** - *"That was understood, and I trusted you."* [5, Chapter 14] В наведеному прикладі привертає увагу використання емоційно-маркованої лексики (*horrid, ridiculous, patience)* та граматичного заперечення (*Of course I don't; ... it won't be allowed; I didn't promise).*

У своєму мовленні Джо використовує велику кількість питальних, наказових та окличних речень, що є підтвердженням високого рівня емоційної організації цієї мовної особистості. Цікаво, що питання часто формулюються в заперечній формі, або відносяться до риторичних запитань, наприклад:

1. питально-заперечні речення: *"Put them on the table, and bring her in and see her open the bundles.* ***Don't you remember how we used to do on our birthdays?****" answered Jo.* [5, Chapter 1]; *"Yes, all for you, my precious!* ***Isn't it splendid of him?****"* [5, Chapter 6]; *"****Hadn't you rather have her marry a rich man?****"* [5, Chapter 20];
2. питально-риторичні речення: *"It's my dreadful temper! I try to cure it, I think I have, and then it breaks out worse than ever.* ***Oh, Mother, what shall I do? What shall I do?****" cried poor Jo, in despair.* [5, Chapter 8]; ***"Who cares?"*** *said Jo.* [5, Chapter 13].

За комунікативно-прагматичною інтенцією, спонукальні речення Джо можна розділити на наступні типи: наказ, порада, заохочення, прохання, побажання, які ілюструються наступними прикладами:

1) наказ: ***"Hurry and get done! Don't stop to quirk your little finger and simper over your plate, Amy,"*** *cried Jo, choking on her tea and dropping her bread, butter side down, on the carpet in her haste to get at the treat.* [5, Chapter 1]; *"She's coming!* ***Strike up, Beth! Open the door, Amy! Three cheers for Marmee!****" cried Jo, prancing about while Meg went to conduct Mother to the seat of honor.* [5, Chapter 2]; ***"Hark!"*** *cried Jo, starting to her feet.* [5, Chapter 18];
2) порада: ***"Change it,"*** *advised Jo.* [5, Chapter 9]; *"A regular daisy.* ***Hold up your dress and put your hat on straight****, it looks sentimental tipped that way and will fly off at the first puff. Now then,* ***come on!****"* [5, Chapter 12];
3) заохочення: *"Mother didn't say anything about our money, and she won't wish us to give up everything.* ***Let's each buy what we want****, and have a little fun," cried Jo, examining the heels of her shoes in a gentlemanly manner."* [5, Chapter 1]; *"Now* ***let's fly round, and do double duty today,*** *so that we can play tomorrow with free minds," said Jo, preparing to replace her pen with a broom.* [5, Chapter 12];
4) прохання: *"Now,* ***don't cry, Bethy****. It's a pity, but nothing goes right this week, and Pip has had the worst of the experiment.* ***Make the shroud, and lay him in my box****, and after the dinner party, we'll have a nice little funeral," said Jo, beginning to feel as if she had undertaken a good deal.* [5, Chapter 11]; *"****Don't talk that way, turn over a new leaf and begin again,*** *Teddy, my son."* [5, Chapter 21];
5) побажання: *"****Cuddle your cats and get over your headache, Bethy.*** *Goodbye, Marmee. We are a set of rascals this morning, but we'll come home regular angels. Now then, Meg!"* [5, Chapter 4].

Мовлення Джо насичене окличними реченнями, що починаються з *What…!* або *How…!* Наприклад: ***"What a dreadful day this has been!"*** *began Jo, usually the first to speak.* [5, Chapter 11]; ***"What a sly fellow Laurie is!"*** [5, Chapter 12]; ***"How funny!****" cried Jo, taking one up.* [5, Chapter 2]; *"My patience,* ***how blue we are!****" cried Jo.* [5, Chapter 15]; *"****How quickly you guessed!*** *Yes, it's about her, and though it's a little thing, it fidgets me."* [5, Chapter 20].

Емоційність Джо знаходить вираження через використання допоміжного дієслова *do* як емфатичного елемента в оклично-розповідних та спонукально-окличних реченнях, наприклад: *"I* ***do believe*** *Marmee would ask that if we were all running away from an earthquake."* [5, Chapter 3]; *Oh, Marmee, I* ***do try****! I will keep on trying, and not get tired, since I have you to help me."* [5, Chapter 12]; *"Yes, we are. Now* ***do be still****, and stop bothering."* [5, Chapter 8]; *"Here's a scrape!* ***Do let me bring*** *that wicked boy over to explain and be lectured. I can't rest till I get hold of him." And Jo made for the door again.* [5, Chapter 21]

Для ідіостиля Джо Марч характерним є використання заперечення, як граматичного, так і лексичного. Здається, що заперечення відображає бунтарський дух персонажа, чітко визначену громадянську та людську особисту позицію. Граматичне заперечення реалізується завдяки використанню заперечної частки *not* з допоміжними і модальними дієсловами, з інфінітивами та герундіями в реченнях з дієсловами дійсного, наказового та умовного способу. Лексичне заперечення знаходимо серед займенників *(any, anything*), прислівників (*never, hardly),* прийменників *(without)* наприклад:*"Christmas* ***won't be*** *Christmas* ***without any*** *presents," grumbled Jo, lying on the rug.* [5, Chapter 1]; *The four young faces on which the firelight shone brightened at the cheerful words, but darkened again as Jo said sadly, "We* ***haven't got*** *Father, and* ***shall not have*** *him for a long time." She didn't say "perhaps* ***never****," but each silently added it, thinking of Father far away, where the fighting was.* [5, Chapter 1]; *"But I* ***don't think*** *the little we should spend would do any good. We've each got a dollar, and the army* ***wouldn't be*** *much helped by our giving that. I agree* ***not to expect anything*** *from Mother or you, but I do want to buy Undine and Sintran for myself. I've wanted it for so long," said Jo, who was a bookworm.* [5, Chapter 1]; *"What do you know about his eyes and his manners? You* ***never*** *spoke to him,* ***hardly****," cried Jo, who was not sentimental.* [5, Chapter 5]; *"****No, I wouldn't,*** *for the smart caps* ***won't match*** *the plain gowns* ***without any trimming*** *on them. Poor folks* ***shouldn't rig,*** *" said Jo decidedly.* [5, Chapter 9]; *"Well, we have tried* ***not to waste*** *our holiday, but each has had a task and worked at it with a will. The vacation is nearly over, the stints are all done, and we are ever so glad that we* ***didn't dawdle****."* [5, Chapter 13]; *"I rather think it would, but there's* ***no knowing*** *what may happen in three years," said Jo thoughtfully.* [5, Chapter 23]. Ще однією особливістю використання заперечень

в ідіостилі Джо Марч є велика концентрація негативних конструкцій в одній репліці: якщо Джо починає вживати заперечення, вона вибудовує цілі послідовності з лексичних та граматичних заперечень.

Висновки. Аналіз мовлення Джозефіни Марч дозволив виділити характерні риси мовної особистості дівчини-письменниці XIX ст. Особливостями ідіостилю героїні роману стали лексичні одиниці, що вживаються в застарілих значеннях, та лексичні одиниці, що належать до професійного вокабуляру письменників. Таким чином, начитаність героїні, її освіченість та захоплення написанням оповідань та п'єс відображається на лексичному рівні, і є характерною рисою для людей, що займаються письменництвом. Крім того, в мовленні Джо присутні евфемізми лайливих слів, що говорить про індивідуальну експресивність та емоційність, що зазнають впливу з боку соціально-прийнятних правил і норм поведінки. Аналіз синтаксичного рівня мовної поведінки дозволяє стверджувати, що професійне заняття написанням творів насичує мову Джо конструкціями, що характерні для літературної англійської мови, а саме складними, повними, поширеними реченнями. З іншого боку, природна емоційність героїні наповнює ідіостиль героїні в численними простими, неповними, непоширеними реченнями, питальними, наказовими та окличними реченнями. Крім того, однією з основних рис ідіостилю Джозефіни Марч є заперечення, які віддзеркалюють індивідуальну громадянську та людську позицію, бунтарський характер та дух свободи дівчини. Заперечення в реченнях реалізується граматичними засобами, такими як використання заперечної частки *not* з допоміжними і модальними дієсловами, з інфінітивами та герундіями, та лексичними засобами, такими як займенники, прислівники та прийменники з негативним значенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик, В. И. (2004). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Перемена.
2. Караулов, Ю. Н. (2004). *Русский язык и языковая личность*. УРСС.
3. Семенюк О. А. (2002). *Мова епохи та мовна особистість у сатирико-гумористичному тексті*. (Дис д-ра філол. наук). Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кіровоград.
4. Смирнова, А. А. (2011). Языковая личность персонажа литературного произведения и психотип человека. *Москва*.
5. Alcott, Louisa May. (1953). *Little women*. Взято з https://www.gutenberg.org/cache/epub/514/pg514-images.html

REFERENCES

1. Karasik, V. I. (2004). *Language circle: personality, concepts, discourse.* Peremena.
2. Karaulov, Yu. N. (2004). *The Russian language and language personality.* URSS
3. Semenyuk O. A. (2002). *The language of the epoch and linguistic personality in the satirical-humorous text.* (PhD thesis). Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University, Kirovohrad.
4. Smirnova A. A. (2011). Linguistic personality of a fiction character and a person's psychological type. *Moscow*
5. Alcott, Louisa May. (1953). *Little women*. Retrieved from https://www.gutenberg.org/cache/epub/514/ pg514-images.html

Lexical and syntactic characteristics of Josephine March's language personality in "Little women" by Louisa May Alcott

O. O. Honcharova, I. V. Kovalchuk

Abstract. The article looks at lexical and syntactic characteristics of Josephine (Joe) March's speech behavior, who embodies the language personality of the American writer in the XIX century. The standard features of her idiostyle at the lexical and syntactic levels are analysed, a list of typical lexical items and syntactic constructions is presented, and common morphological and syntactic characteristics of her speech behavior are described. The research shows that the lexical level of Joe's idiosyncrasy is characterized by the use of vocabulary in obsolete meanings, the use of lexical units belonging to the professional vocabulary of writers, and the use of euphemisms. In terms of the syntactic level the analysis shows the wide use of complex sentences, and allows us to identify syntactic structures that reflect the individual emotionality of this fictional character.

Keywords: *language personality, idiostyle, emotionally-marked vocabulary, negative constructions.*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Модифікаційні процеси в семантично-аксіологічній структурі політичних прецедентних феноменів сучасного українськомовного дискурсу

Т. О. Соловйова

Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, Україна
Corresponding author. E-mail: tetiana_soloviova@hotmail.com

Paper received 13.12.21; Accepted for publication 23.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-05

Анотація. У статті досліджено процеси трансформації, що відбуваються в семантично-аксіологічній структурі прецедентних феноменів сучасного українськомовного політичного дискурсу. Увагу зосереджено на прецедентних феноменах різного типу, що мають політичне джерело походження. Проаналізовано й зіставлено семантику і ціннісно-оцінну складову деяких одиниць-прикладів, що зазнали трансформації. Виокремлено й узагальнено кілька способів модифікації семантико-аксіологічної складової із урахуванням типу прецедентного феномена. Засвідчено екстралінгвальні причини активізації окреслених процесів.
Ключові слова: *прецедентний феномен, прецедентне ім'я, прецедентне висловлення, прецедентна ситуація, прецедентний текст, модифікація семантики й ціннісного навантаження, політичний дискурс.*

Вступ. Дослідження політичного дискурсу будь-якої національної спільноти дає змогу побачити сучасний процес розвитку суспільства в усіх його сферах, адже саме інститут політики регулює більшість сфер соціумної взаємодії й найшвидше реагує на будь-які зміни. Найяскравішими, і семантично найглибшими одиницями політичного дискурсу є прецедентні феномени. Завдяки їх лінгвокогнітивній природі, вони здатні в досить стислій формі актуалізувати в мовленні прошарки оцінно-ціннісних категорій, відбивати широкі спектри суспільних настроїв і створювати нові аксіологічні штампи.

Політичний дискурс не лише апелює до вже відомих прецедентних одиниць, але й створює нові, модифікує семантику інших. Прецедентні феномени поглинають основні диференційні риси українськомовного політичного дискурсу: потужну динамічність, швидкоплинність, хвилеподібну активність. Ці ознаки активно впливають не лише на процеси появи чи занепаду певних прецедентних одиниць в національно-когнітивній базі, але й на їх внутрішню семантичну модифікацію.

Короткий огляд публікацій за темою. Український політичний дискурс у лінгвістичний площині вивчають О. Алексієвець, І. Вільчинська, Н. Кондратенко, Н. Одарчук, М. Салецька, К. Серажим, Л. Славова, М. Степаненко, Л. Стрій, Л. Суховецька та ін. У розумінні політичного дискурсу стоїмо на позиціях таких науковців, як К. Серажим, О. Шейгал, які тлумачать його як двовимірне явище, що має реальну складову – політичне мовлення й віртуальну – сукупність усіх екстралінгвальних чинників [6], [8]. Ґрунтовні дослідження прецедентного тезаурусу в закордонній та українській науковій традиції належать П. Артем'євій, А. Берестовій, І. Богдановій, О. Ворожцовій, Д. Гудкову, В. Красних, Ж. Колоїз, Л. Меркотан, О. Нахімовій, Л. Підкамінній, Г. Ситар та ін. Прецедентний феномен трактуємо як ядерні елементи когнітивної бази, національного лінгвокультурного простору [2]; [4]; [7]. Вони є вербальними виразниками знань, релевантних для окремої лінгвокультурної спільноти; маркерами національного світогляду, що поєднують в синхронії та діахронії різні культурні пласти [3, с. 72].

Мета дослідження полягає у вивченні трансформаційних процесів у семантико-аксіологічній структурі політичних прецедентних феноменів різних типів сучасного українськомовного політичного дискурсу; класифікації таких модифікацій та обґрунтування причин й обставин їх виникнення.

Матеріалом для дослідження стало усне та писемне публічне мовлення сучасних українських політиків, зокрема їх особисті політичні блоги на інтернет-ресурсі «Українська правда» [9] та телевізійні інтерв'ю в рамках авторської телепрограми «Drozdov» [1].

Методи дослідження. Добір фактичного матеріалу відбувався методом суцільної вибірки в поєднанні із контент-аналізом. Структурно-компонентний та генетичний аналіз застосовано під час роботи із прецедентними одиницями та контекстами їх актуалізації. Порівняльний метод у синхронному й діахронному підході, історично-ситуативний та хронологічний методи використано на етапі вивчення модифікацій семантичної й аксіологічної складової прецедентних феноменів. На завершальному етапі дослідження зверталися до методів узагальненні, систематизації та опису.

Результати їх обговорення. Серед вербальних прецедентних феноменів традиційно розрізняємо прецедентні імена, прецедентні висловлення, прецедентні тексти та прецедентні ситуації [4]; [5]; [7]. Кожен із цих типів активно використовується в політичному мовленні як усної, так і писемної форми передусім як репрезентанти лінгвокультурної національної свідомості. Будь-які трансформації в когнітивному просторі соціуму найперше відображаються через прецедентні феномени. Розглянемо кілька прикладів.

Найбільш чисельними й упізнаваними в політичному дискурсі є прецедентні імена. Політичні ж прецедентні імена найчастіше піддаються семантично-аксіологічним модифікаціям у суспільній свідомості, які умовно можна диференціювати на:

1. Перехід прецедентного імені до політичного джерела походження з інших суспільних сфер. Це пов'язано передусім із тенденціями української політики, коли відомі особистості українського шоубізнесу, кіномистецтва (***Зеленський***, ***Бенюк***), спорту (***Кли-***

 ©|*T. O. Soloviova 2021*

чко, ***Вірастюк***), медіа (***Наєм***, ***Лещенко***) та ін. вирішують зайнятися політичною діяльністю, балотуючись на найвищі державні посади.

2. Трансформація семантичного навантаження у зв'язку із зміною статусних характеристик особи. Зазвичай, оцінні характеристики, наприклад, кандидатів у президенти чи кандидатів у народні депутати України суттєво відрізняються від оцінки тих же особистостей, які отримали ці посади. Так, на жаль, українське суспільство звикло розчаровуватися у своїх президентах, тому навіть та більшість, що обирає політика на цю посаду більшістю своїх голосів, об'єктивно чи суб'єктивно в подальшому має негативні асоціації з його прецедентним іменем (***Кравчук***, ***Кучма***, ***Ющенко***, ***Янукович***, ***Порошенко***, ***Зеленський***). До цієї групи можна також уналежнити тенденцію усталення, чи то посилення прецедентності імен особистостей, що зайняли високі державні посади. Для україномовного політичного дискурсу, окрім президента, такими є голова Верховної Ради України (***Рибак***, ***Турчинов***, ***Парубій*** та ін.), генеральний прокурор (***Пшонка***, ***Луценко*** та ін.), прем'єр-міністр України (***Тимошенко***, ***Азаров***, ***Яценюк*** та ін.).

3. Додаткове семантичне навантаження політичні прецедентні імена часто набувають після певних прецедентних ситуацій. Така модифікація є природною для будь-якого політичного дискурсу і її можна прослідкувати через конотативні семи, якими доповнюються конкретні політичні прецедентні імена в публічному дискурсі в різні роки. Наприклад, прецеденте ім'я ***Янукович*** до 2004 р. супроводжувалося семами «прем'єр-міністр», «донецький», «регіонал», «бандит», «синьо-білий», «хам» та ін. У період 2010–2013 рр. цей ряд доповнюється – «президент», «проффесор», «проросійський», «головний рекетир», «власник Межигір'я», «жертва вінка» та ін.; після 2014 р. – «президент-утікач», «узурпатор», «вбивця студентів», «ростовський президент», саркастичне «легітимний», наприклад: *Ми не підтримували Ющенка, але ми зупинили* ***Януковича*** *в його свавіллі, в його спробі сфальсифікувати ті вибори* (19.02.2019, І. Смешко) [1]; ***Янукович*** *пішов. Думали, тітушки – теж, але вони тут*... (16.09.2014, А. Гриценко) [9].

4. Модифікація семантики прецедентних назв. Окремої уваги заслуговує трансформація аксіологічного навантаження прецедентних імен, що мають неантропонімічну природу. Це можуть бути прецедентні назви організацій, географічних об'єктів, подій та ін. Прикладом подібних процесів може слугувати прецедентна назва ***Слуга народу***, яка після 2019 р. є назвою сучасної української політичної партії, однак до 2019 р. вона функціонувала лише як ім'я популярного українського телесеріалу. Потужні маніпуляційні політичні технології дозволили використати позитивне ціннісно-семантичне навантаження цієї позаполітичної назви під час двох українських виборчих кампаній 2019 р. Ціннісне переосмислення характерне не лише для прецедентних назв українських реалій, інколи це стосується й прецедентних феноменів закордонного походження. Так, наприклад, назва міжнародної організації ***ОБСЄ*** до 2014 р. завжди асоціювалась в українській когнітивні базі із «справедливими суддями», «арбітрами», інколи «захисниками правди», як-от: ***ОБСЄ*** *не врятує!* (18.10.2019, І. Луценко) [9]. Однак після чималої кількості дискредитувальних фактів щодо участі груп цієї організації у спостереженні за ситуацією на фронті російсько-української війни, аксіологічне навантаження прецедентної назви в деяких контекстах змінюється на негативне («вдавано сліпі», «упереджені», «прихильники терористів» та ін.).

Поряд із прецедентними іменами суттєвої модифікації зазнають й інші різновиди прецедентних феноменів. Характерним для україномовного політичного дискурсу є потужний маніпулятивний вплив політичних гасел, які за період виборчих кампаній досить швидко входять у суспільно-когнітивну базу, активно застосовуються в політичному публічному мовленні, набувають популярності й упізнаваності серед мас. Але у той же час, більшість із них досить швидко зникають із національної пам'яті, наприклад, гасла кампаній 2019 р.: ***Чесних більше!***, ***Новий курс України***, ***Армія, мова, віра!***, ***Наші цінності – не віддамо!*** та ін. або гасла кампаній 2014 р.: ***Сильна команда для складних часів***!, Мирний розвиток без соціальних потрясінь, Візьми і зроби! Україна переможе! та ін. Винятками є гасла двох типів: гасла політичних сил / кандидатів переможців (***Ющенко, так***!, ***Почую кожного***!, ***Жити по-новому***!, ***Зробимо їх разом***!, ***Кінець епохи бідності***!) і досить влучні гасла, які стали візитними картками тих чи тих політичних сил, інколи із трансформованою семантикою (***У мене є мрія***..., ***А вона працює***! та ін.). Як і з прецедентними іменами, політтехнологи не рідко вдаються до застосування вже відомих прецедентних висловлень чи алюзій до них. Наприклад, у виборчій кампанії 2019 р. нового звучання набуло висловлення українського письменника М. Хвильового ***Геть від Москви***!, що стало гаслом однієї політичної сили, яке апелювало не лише до історичного минулого, але й до сучасної прецедентної ситуації у країні – російсько-української війни.

Продовжуючи тему аналізу прецедентних ситуацій, варто зауважити, що сучасний україномовний політичний дискурс насичений прецедентними ситуаціями політично-історичного характеру, що зумовлено тими подіями, які переживає українське суспільство у XXI ст. Тому, звісно, й вони активно піддаються трансформаційним процесам, які умовно поділяємо на такі типи:

1. Ущільнення семантичного навантаження. Тут варто згадати про підхід О. Нахімової, яка диференціює прецедентні феномени ситуативної природи за широтою охоплених подій, й виокремлює прецедентну подію, прецедентну ситуацію та прецедентний випадок [5]. Найбільша за часовими характеристиками та вагомістю для суспільства є прецедентні події, найменшими – прецедентні випадки. У нашому розуміння, ми усі перераховані одиниці уналежнюємо до прецедентних ситуацій, проте важливим є розуміння того, що одна прецедентна ситуація може містити декілька інших. У політичному дискурсі менш вагомі прецедентні ситуації здатні занепадати з часом. Прикладом подібного процесу можна навести прецедентну ситуацію ***Революції Гідності*** в Україні (за витлумаченням О. Нахімової – прецедентну подію [5]), яка

уміщує цілу систему інших прецедентних дрібніших ситуацій: ***силовий розгін студентів 30 листопада***, ***Мільйонний марш 8-го грудня***, ***прийняття (диктаторських) законів 16 січня*** та ін., наприклад: *Портнов став юристом режиму, а його група Пилипенки-Писаренки – авторами «**диктаторських законів**»* (06.09.2019, Т. Чорновол); ***Революція Гідності***, *наш **Майдан** – до сих пір не змінили і не перезапустили державні та суспільні інституції* (21.11.2019, А. Шкрум) [9]. На сьогодні, якщо прецедентна подія ***Революція Гідності*** зберігає свою прецедентність у повному обсязі усіх трьох семантичних рівнях, то прецедентність її складових занепадає, тому деякі з названих прецедентних ситуацій у межах цієї політично-історичної події стають менш упізнаваними, а від так – їх семантика модифікується, втрачаючи глибинний рівень.

2. Набуття додаткової семантики через вплив потужних екстралінгвальних чинників. Наприклад, прецедентна ситуація ***побутування міфу про братні народи: український і російський*** має досить глибоке коріння. Цей міф неодноразово згадується і в літературі, і в історично-політичній публіцистиці обох національних культур, однак опустимо історичний розвиток цієї прецедентної ситуації, розглянувши сучасну її модифікації. Якщо до 2014 р. більшість звичайних українців ставилася до цього міфу відносно позитивно, сприймаючи це як дружні стосунки народів і країн, то після 2014 р. трактування цієї прецедентної ситуації змінилось на негативне, саркастичне, а інколи й суголосне із біблійною прецедентною ситуацією ***братовбивства***. Зокрема потужним екстралінгвальним чинником у цьому разі стала анексія Криму та початок російсько-української війни на українській території, як-от: *Плюс притаманні усім, хто працює в Кремлі, **синдром Старшого Брата**, зверхність і нахрап, коли йдеться про право України на власну думку і власний курс розвитку* (22.09.2014, А. Гриценко) [9].

І останнє, на чому ми зупинимо свою увагу, це на трансформації семантично-ціннісного аспекту прецедентних текстів. Суттєвого впливу прецедентний смисл текстів, як і ситуацій, може зазнавати від певних екстралінгвальних факторів. Візьмемо до прикладу політичний прецедентний текст міжнародного документу, так звана ***формула Штайнмаєра***. На початку публічного обговорення цього тексту, міжнародні й українські дипломати сприймали його з позитивної точки зору, як можливий план урегулювання військових дій на сході України. Однак після широкого публічного висвітлення його повноцінного тексту українська влада наштовхнулася на потужний спротив суспільних мас подібного розвитку подій: масові акції протестів, публічне засудження з вуст відомих і впливових діячів. Тому сьогодні прецедентний текст ***формула Штайнмаєра*** декодується в національній когнітивній базі як документ поразки, слабкості, здачі український інтересів, наприклад: ***Формула Штайнмаєра*** *– це НЕ найбільша страшилка останніх тижнів. Це – найбільша з часів Мінського Договорняка здача українських національних інтересів* (04.10.2019, А. Білецький); *«**Формула Штайнмаєра**» – це не шлях до миру, це війна і ганьба. Це непоправно. Це капітуляція. Це не наближення до прірви – це крок в прірву* (02.10.2019, Т. Чорновол) [9].

Сучасний українськомовний політичний дискурс продемонстрував і здатність потужних екстралінгвальних факторів до відновлення прецедентності деяких текстів. Мова йде про ***Будапештський меморандум*** – прецедентний текст, притаманний політичному українському дискурсу 90-их рр. XX ст. Але смислове навантаження дещо різниться: якщо у попередні роки це сприймалося як спроба захистити людство (через відмову від ядерного статусу), гарантія безпеки з боку потужних розвинутих країн, то у сучасному дискурсі цей прецедентний текст стає символом невиконаних обіцянок, порушення міжнародних зобов'язань і розуміння того, що Україна у захисті своєї безпеки може розраховувати лише на себе, як-от: *Звісно, нічого приємного в оприлюдненій за підсумками цієї зустрічі декларації Україна не отримала, та й саме міжнародно-правове оформлення цих підсумків, ця сама декларація, за своєю вагою варта не більше, ніж сумнозвісний «**Будапештський меморандум**»* (28.07.2021, А. Білецький) [9].

Висновки. Описані модифікаційні процеси яскраво репрезентовані в сучасному українськомовному політичному дискурсі, оскільки країна пережила і переживає чимало суттєвих історично-політичних змін. Безпосередній їх вплив на когнітивну культурно-національну свідомість проглядається через прецедентні феномени, їх семантичні, аксіологічні трансформації. Модифікація може відбуватися у семантичній структурі як власне вербальних прецедентних одиниць (прецедентних імен та прецедентних висловлень), так і вербалізованих (прецедентних текстів та прецедентних ситуацій). Перспективою продовження цього дослідження є вивчення у політичному дискурсі трансформаційний процесів прецедентних феноменів інших джерел походження, зіставлення модифікацій прецедентних одиниць політичного дискурсу із модифікаціями лінгвокогнітивних феноменів інших українськомовних дискурсів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авторська програма Остапа Дроздова «DROZDOV». Телеканал «Zik», URL : https://www.youtube.com/ (дата звернення: 14.04.2019).
2. Берестова А. А. Функційна інтерпретація прецедентних релігійних феноменів у художньому дискурсі (на матеріалі української художньої прози кінця XX – початку XXI століття) // Science and Education a New Dimension. Philology, IV(20), Issue: 85, 2016. С. 7–11.
3. Боярских О. С. Прецедентные феномены со сферой-источником «Литература» в дискурсе российских печатных СМИ (2004–2007 гг.) : дис. … канд. филол. наук : 10.02.01/ Нижний Тагил, 2008. 230 с.
4. Колоїз Ж. В. Проект українського «Словника прецедентних феноменів» // Філологічні студії, 2017. Вип. 16. С. 139-160.
5. Нахимова Е. А. О классификации и диференциации видов прецедентных феноменов в политической коммуникации // Политическая лингвистика. № 1(67), 2018. С. 41–46.
6. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. [На матеріалах сучасної газетної публіцистики]: Монографія / За ред.

В.Різуна. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 392 с
7. Сорокин Ю. А., Гудков Д. Б., Красних В. В., Вольская Н. П. Феномен прецедентности и прецедентные феномены // Язык, сознание, комуникация: Сб. статей. Москва : «Филология», 1998. Вып. 4. С. 5–33.
8. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: дис. …докт. филол. наук : 10.02.19 / Волгоград, 2000. 440 с.
9. Українська правда. Блоги. Політика, URL : https://blogs.pravda.com.ua/id_733143/ (дата звернення: 06.10.2021).

REFERENCES

1. Author's TV show of Ostap Drozdov «DROZDOV». «Zik» channel, URL : https://www.youtube.com/ (date of reference: 14.04.2019).
2. Berestova A. A. Functional interpretation of precedent religious phenomena in the artistic discourse (based on Ukrainian prose of the late 20th - early 21st century) // Science and Education a New Dimension. Philology, IV(20), Issue: 85, 2016. P. 7–11.
3. Boyarskikh O. S. Precedent phenomena with source-sphere "Literature" in discourse of Russian print media (2004–2007) : PhD dissertation : 10.02.01/ Nizhny Tagil, 2008. 230 p.
4. Koloiz Zh. V. B. The project of "Dictionary of precedent phenomena" in Ukrainian // Filologichni studii, 2017. Is. 16. P. 139–160.
5. Nakhimova E. A. About classification and differentiation of precedent phenomena types in political communication // Politicheskaya Lingvistica. № 1(67), 2018. P. 41–46.
6. Serazhym K. S. Discourse as social linguistic phenomenon: methodology, architectonic, variety. [By materials of modern newspaper texts]: monograph. Kyiv, 2002. 392 p.
7. Sorokin Y. A., Gudkov D. B., Krasnykh V. V., Volskaia N. P. Phenomenon of precedent and precedent phenomena // Yazyk, soznanie, komunikatsia: digest of article. Moscow : «Filologia», 1998. Is. 4. P. 5–33.
8. Sheigal E. I. Semiotic of political discourse: Doctor of Science dissertation: 10.02.19 / Volgograd, 2000. 440 p.
9. Ukrainian Truth. Blogs. Politic, URL : https://blogs.pravda.com.ua/id_733143/ (date of reference: 06.10.2021).

Modification process in the semantic and value structure of political precedent phenomena from modern Ukrainian-speaking discourse

T. O. Soloviova

Abstract. The article is devoted to investigation of transformation process, which takes place in the semantic and value structure of precedent phenomena. These precedent units realize in modern Ukrainian-speaking political discourse. The source of explored precedent phenomenon also is politic and they are belonged to different types. The paper is represented analysis and comparison of semantic and value load of some units-examples, that were transformed. Kinds of such semantic transformation were separated and described.

Keywords: *precedent phenomenon, precedent name, precedent expression, precedent situation, precedent text, modification of the semantic and value load, political discourse*.

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Шекспірівський інтертекст у поетичній творчості Володимира Базилевського

В. Є. Сотникова

Київський університет імені Бориса Грінченка
Corresponding author. E-mail: v.sotnykova.asp@kubg.edu.ua

Paper received 24.09.21; Accepted for publication 16.10.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-06

Анотація. У статті проаналізовано шекспірівський інтертекст у поетичній творчості Володимира Базилевського. Визначено основні особливості авторського трактування образу Шекспіра як прецедентної постаті, що відіграє унікальну роль у створенні поетичної картини світу українського поета. Досліджено, що основним джерелом шекспірівського інтертексту в творчості В. Базилевського є трагедія «Гамлет», ліричний герой якої, принц данський, осмислюється і переосмислюється у текстах сучасного автора. Проаналізовано традицію звернення українських поетів до тексту трагедії Шекспіра, визначено основні особливості образу Гамлета у творчості модерніста М. Бажана та трансформацію цієї традиції з пізніх 60-х і до сьогодні на матеріалі творів В. Базилевського.

Ключові слова: *Володимир Базилевський, Вільям Шекспір, інтертекст, Гамлет, трансформація ліричного героя.*

Вступ. Для творчості В. Базилевського характерним є повторення окремих образів світової літератури, що мають яскраву емоційну та смислову конотацію. Прецедентні образи, взяті із класичних текстів європейської літератури, доповнюють художній простір поета, органічно поєднуючись із українським контекстом. У такий спосіб поет конструює художній світ, в якому українська культура є невід'ємною частиною культури світової. Саме тому В. Базилевський ставить українських культурних діячів в один ряд зі світовими митцями. З-поміж останніх особливу роль відведено саме Вільяму Шекспіру.

Творчість Вільяма Шекспіра є невичерпним джерелом літературознавчих досліджень, кожне з яких по-новому аналізує класичний доробок. Цю унікальність влучно підкреслив Д. Затонський: «Мабуть, популярність великого художника завжди ширша, ніж ми можемо собі уявити. Така й популярність Шекспіра, бо він стверджує нетлінне. Велич людини, її людську складність, її боротьбу за кращий людський світ. Шекспір не став би генієм, якби не збагнув свого віку, не творив для нього й заради нього, але він не був би генієм, якби не сягнув через віки» [7, с. 2].

Чисельні рецепції, трансформації та інтерпретації класичних шекспірівських сюжетів створили підстави говорити про сформований шекспірівський дискурс у літературознавстві. На думку дослідника Ю. Черняка, «шекспірівський дискурс є явищем гетерогенним у плані національних репрезентацій і поліморфним в аспекті онтологічного втілення, адже він структурується та підживлюється потоками, які йдуть із різних джерел – літератури, критики, науки, театральних практик, перекладів, політики, масової культури, повсякденності тощо» [8, с. 11]. Отже, зазначене явище є багатокомпонентним, оскільки включає багато різних жанрових варіацій використання тексту англійського класика. У нашому дослідженні ми зосередимо увагу на окремому аспекті широкого дискурсу: на шекспірівському інтертексті (зверненні до постаті Шекспіра та його текстів на рівні впливу, прихованих та явних посилань) у поетичній творчості Володимира Базилевського.

Огляд публікацій за темою. Спираючись на досвід українських та зарубіжних дослідників шекспірівських творів як інтертексту (Ю. Черняк, Т. Некряч, П. Кападія, Е. Д. Вейнер), а також на окремі розвідки щодо видів та функцій інтертексту у творчості В. Базилевського (О. Гальчук, Г. Клочек, М. Кодак) ставимо за мету проаналізувати особливості шекспірівського інтертексту в поетичній творчості Володимира Базилевського.

Матеріали та методи. Застосовуючи історико-літературний, інтертекстуальний та біографічний методи дослідження, вирішуємо такі завдання, як-от: аналіз шекспірівського інтертексту в поетичній творчості В. Базилевського; визначення основних інтертекстуальних образів та їх функцій у творенні авторської картини світу.

Результати та їх обговорення. Творчий доробок В. Шекспіра є одним із постійних джерел звернення українських письменників, адже перші переклади його текстів українською мовою з'явились ще на початку XIX ст.. До роботи над ними у різні часи долучались і П. Куліш, і М. Старицький, і М. Кропивницький, й І. Франко. Однак, тенденція звернення до шекспірівських творів у власних текстах сформувалась за часів модернізму, а далі відродилась у 60-х рр. XX ст. з появою Л. Костенко, Д. Павличка та з кінця 60-х рр. – В. Базилевського.

Постать англійського поета набуває особливого значення у процесі творення культурологічної картини світу В. Базилевського, стає символом людини-творця, виходить за межі свого історичного значення. На цьому індивідуальному значенні імені Шекспіра ґрунтується розгорнуте міркування українського письменника про долю поетів у різні часи: від тоталітарних режимів до часу абсолютної свободи. Наприклад, у вірші 2001 року «Все ти, все ти...» час маркується за допомогою знакових культурологічних елементів: «*Коли ти кров точила в люту пору, / уже летіла у небесний бір / стріла співуча Кельнського собору, / сміявсь Рабле, владарював Шекспір ...*» [5, с. 7-8] Ім'я англійця як маркер часу допомагає чіткіше окреслити контекст доби, особливо зауважуючи деталі, як-от те, що Шекспір у цей час «владарював» – вже здобув творче визнання. Далі у цій поезії В. Базилевський використовує ім'я Шекспіра як синонім до слова поет у загальному значенні: «*А твій Шекспір у свитці і невзутий / стогнав на ринках – плакальник-жебрак...*» [5, с. 7-8] Класик репрезентує узагальнений образ українського митця, що змушений поневірятись у великому світі. Не випадковим є і місце перебування героя поезії – ринок – простір, де відбувається продаж товарів та послуг, а проте митець лишається незатребуваним. Свитка, в яку В. Базилевський «одягнув» Шекспіра, лише доповнює образ

 ©| V. Sotnykova 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

простої людини, позбавленої розкошів. Таким чином український контекст посилено маркерами світової культури, які творять одну смислову єдність.

Апелювання до текстів англійського класика на рівні цитат, переспівів, алюзій та ремінісценцій зумовлене спробою знайти відповідь на вічне питання людського існування: «Бути чи не бути?» На етапі ранньої та зрілої творчості В. Базилевський не наважується дати однозначну відповідь. Він ніби закріплює це питання у просторі, а згодом, у більш пізніх текстах, повертається до нього і все частіше стверджує: «Бути!» Отже, пошук однозначної відповіді на питання з шекспірівської трагедії стає наскрізною тематикою поетичних текстів В. Базилевського.

Український поет вдається до творчого осмислення трагедії В. Шекспіра «Гамлет» у кількох текстах пізнього періоду своєї творчості: «Шекспір, допоможи Гамлету…», цикл «Гамлет» (збірка «Лук і Ліра»). В. Базилевський робить спробу відтворити події та оцінити їхнє значення з погляду головної дійової особи – принца данського. На відміну від попередніх текстів, де В. Базилевський віддає шану класику світової літератури, у пізній творчості він не боїться вступати із ним у дискусію. У поезії «Шекспір, допоможи Гамлету…» (2015) ліричний герой звертається до англійця із проханням переписати твір: «*Гамлет має зшити епохи, / розбудити раси й народи, / напоумити їх бути пильними, / допоможи Гамлету!*» [3, с. 148]

У такий спосіб В. Базилевський долучається до обговорення недосконалості цього тексту, послідовно відтворюючи думки класика англійської літератури Томаса Стернза Еліота. В есе «Гамлет і його проблеми» лауреат Нобелівської премії відзначив, що ця трагедія не є шедевром, а навпаки, є творчою невдачею Шекспіра [9]. Спираючись на судження Т. С. Еліота, про загадковість тексту говорить й У. Еко, зазначаючи: «*"Гамлет" – це не шедевр, а невпорядкована трагедія, де не вдалося гармонізувати різні джерела. З цієї причини вона стала загадковою, і всі продовжують себе запитувати про її сюжет. "Гамлет" не шедевр за своїми літературними якостями; він став шедевром, тому що опирається нашим інтерпретаціям*» [6]. В. Базилевський поглиблює міркування про причини недосконалості сюжетної лінії, проводить паралель між персональною трагедією Шекспіра, загибеллю його сина Гамлета, і самим данським принцем. Звертаючись до англійця, український поет намагається збудити батьківські почуття: «*Твій син Гамлет / помер у десятилітньому віці. / Ти здійснив задумане: / подовжив пунктир його долі / на двадцять років, то подовж іще, / тридцять – надто мало, / перепиши "Гамлета"...*» [3, с. 147]. Проте В. Шекспір (з вірша В. Базилевського) на усі критичні зауваження відповідає сміхом, адже «*Гамлету вже 400 років*» [3, с. 148].

Це далеко не перша спроба українських митців осмислити класичну трагедію Шекспіра, адже у часи модернізму саме Гамлет став героєм, що символізував складність вибору в житті. З широкого ряду митців, що звертались до образу данського принца, яскраво виокремлюється постать М. Бажана і його текст «Смерть Гамлета», датований 1932 роком. У цій поезії наявне чітке протиставлення модерної та радянської культур, де Гамлет уособлює модернізм, а ленінська класова битва – новий радянський світ. В. Агеєва у збірці есеїв «Дороги і середохрестя» (2016) наголошує, що «розрахунок із Гамлетом – це відкидання мистецької традиції, зречення своєї позиції одного з найпослідовніших у цій генерації європеїстів [Бажана], заперечення модерністської релігії чистого мистецтва й образу поета, що шукає сховку від марноти буденності у вежі зі слоної кістки» [1, с. 221]. З приходом радянської ідеології та цензури усі постулати зрілого модернізму були відкинуті на користь зрозуміло-приземлених віянь часу. Тож, потреба у глибинних саморефлексіях, притаманна ліричним героям типу Гамлета, миттєво зникла. Ця зміна мистецько-філософської парадигми стала яскравим маркером зміни фундаментальних цінностей. Сама дата написання «Смерті Гамлета» є символічною, оскільки перші масові репресії нескорених митців почнуться за рік, у 1933. М. Бажан передбачив це у своєму тексті: «*Вмирай, чорний Гамлете, / принце лякливості, / Щоб в боях народивсь чоловік*!» [2] Власне, митці старої культурної генерації вмирали або фізично у катівнях та тюрмах, або духовно, навертаючись на шлях пролетаріатського письменства. Разом із ними зменшувалась цікавість до філософських учень, інтелектуальних суперечок та обговорень, оскільки постала нова рольова модель – поет, що славить комуністичні доктрини.

Для Бажана «Смерть Гамлета» була глибоко автобіографічною спробою пояснити власний життєвий феномен: як людина його широких європейських поглядів та глибинного таланту змогла стати частиною радянської владної машини. Внутрішній психологічний конфлікт та роздвоєність, що супроводжували М. Бажана протягом його політичної кар'єри, стали невід'ємною частиною його існування. В. Базилевський, який значну частину свого творчого шляху провів в умовах радянської цензури, добре знайомий із текстами М. Бажана і його трактуванням образу Гамлета, обирає інший підхід до класичного сюжету. Наш сучасник долучається до осмислення і переосмислення постаті Гамлета і пристає на позицію величі данського принца.

Як було згадано раніше, у В. Базилевського є цикл «Гамлет», в основу якого закладено протиставлення вольової особистості слабкодухим гамлетам. Ліричним героєм циклу є сам шекспірівський персонаж. У віршах від першої особи подається «переказ» фабули класичної трагедії, що супроводжується глибинними філософськими питаннями про смерть та зраду. Проблеми, які порушує В. Базилевський у своєму творі, виходять далеко за межі оригіналу, стають потужним культурологічним тлом для створення драматизму. Знайомий сюжет набуває нових значень завдяки поверненню до знакових авторських образів: вертеп, Діоген, держава. В. Базилевський залишається вірним собі, звертаючись до культури античності навіть через маску Гамлета, який шукає «Людину», але визнає, що «*я розумію Діогена, / я теж, як він, людини не знайшов*» [3, с. 179]. Поет повертається до неоднозначності оригінального тексту, темних плям у сюжеті та поведінці самого принца і цього разу робить припущення, що його «*збагне хтось через сотні літ*» [3, с. 179], як того самого Діогена. Включення цих елементів до тексту створює синтез традиційного та нового прочитання долі Гамлета у творчому доробку В. Базилевського.

Ліричний герой В. Базилевського (його власний Гамлет) усвідомлює, що він лише персонаж, дійова особа в тексті Шекспіра, і промовляє такі рядки: «*Але затісно у непевній ролі, / що нав'язав мені її Шекспір*» [3, с. 170].

Драматизм людської долі осмислюється автором по-новому, адже його принц чудово знає, що чекає на нього попереду, і в цьому виявляється найбільший трагізм: «*В мерзенний час в театрі божевільнім / волію роль безумного, аби / не збожеволіть справді, стати вільним / й не жебрати подачок у судьби*» [3, с. 170]. Приреченість та невідворотність шляху, витримка і готовність прийняти виклики долі – дотримання цих стоїчних принципів нелегко дається Гамлету В. Базилевського. Він вагається у виборі між *бути* та *не бути* й доходить невтішного висновку: «*Запитую: то бути, чи не бути? / Не бути! – із безмір'я долина*» [3, с. 172]. У цьому тексті емоційний стан Гамлета є постійним пограниччям між смиренністю та готовністю до боротьби, проте зовнішні обставини схиляють ліричного героя до думок про смерть як позбавлення від страждань: «*Із спротивом бранця, покірністю жертви / несу я крамольне подвійне знаття: / і жити нестерпно, і страшно померти, / не знаючи, що там, за гранню життя*» [3, с. 173]. Складний внутрішній світ та схильність до рефлексій роблять Гамлета об'єктом насмішок суспільства, адже він не вписується у канон типової поведінки. Ця інакшість одночасно і ускладнює життя ліричного героя, виключаючи його із соціуму, і дарує йому свободу залишатись собою у світі притворства: «*Віннетакий – це так вони про мене / перешептом, смішком своїм труським. / Що не такий, сам знаю достеменно, / це хрест обранців – бути не таким*» [3, с. 173].

Провівши аналіз різних поетичних текстів В. Базилевського, можемо дійти висновків, що образ Гамлета у творчості українського поета є динамічним: він переживає трансформацію від героя, залежного від автора, до самостійної особистості, готової дати відповідь на одвічне питання існування. Так, у поезії «Репнуть доли і крутосхили» [4, с. 220] данський принц вже має рішучість вступити в діалог із Шекспіром й завершити нарешті традиційне вагання між *бути чи не бути,* ще актуальне в циклі «Гамлет», впевненим *бути*. В. Базилевський змальовує апокаліптичну картину, що символізує переродження світу: очищення природи, повернення мерців, відновлення забутих мов: «*Нова земля позбудеться смути. / Небо – озонових дір...*» [4, с. 220]. Та попри тотальну зміну всіх елементів світобудови, Людина («*Гамлет місцевий*») нікуди не зникає, а навпаки, голосно заявляє про своє право бути частиною нового світу. Шекспір у даному художньому тексті – уособлення Творця, який дає свою згоду на людське буття. Таким чином В. Базилевський ніби завершує довгі пошуки Гамлетом свого місця, відкриваючи в ньому сильні сторони та готовність брати відповідальність за наслідки своїх дій.

Висновки. Отже, В. Базилевський звертається до постаті В. Шекспіра та його творчого доробку з метою 1) відобразити становище поетів у світі та на основі антитези висвітлити складні умови їхнього шляху в Україні; 2) створити образ сучасного Гамлета, який відповідав би філософській концепції митця у вузькому сенсі та людини у більш широкому розумінні; 3) встановити зв'язок між світовою класикою та українською літературою на основі інтертекстуальних взаємин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Дороги й середохрестя. Львів: Видавництво Старого Лева. 2016. 352 с.
2. Бажан М. Смерть Гамлета.URL: https://ukrevcult.livejournal.com/114535.html
3. Базилевський В. Лук і Ліра. Київ : Фенікс. 2016. 255 с.
4. Базилевський В. Замінований рай. Київ : ВЦ «Просвіта». 2018. 368 с.
5. Базилевський В. Читання попелу. Київ : Фенікс. 2007. 384 с.
6. Еко У., Кар'єр Ж.-К. Не сподівайтеся позбутися книжок. Львів: Видавництво Старого Лева. 2015. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3007
7. Затонський Д. Вільям Шекспір. Твори в 6 томах. Том 1. Київ: Дніпро. 1984. 534 с.
8. Черняк Ю. Специфіка актуалізації ціннісної семантики «Гамлета» В.Шекспіра в українському шекспірівському дискурсі: автореф. дис…канд..філол.наук. Київ. 2011. 23 с.
9. Элиот Т. С. Гамлет и его проблемы. URL: https://kzref.org/tomas-sternz-eliot-naznachenie-poezii.html?page=13

REFERENCES

1. Aheieva, V. Roads and the crossroads. Lviv : The Old Lion Publishing House. 2016. 352 p.
2. Bazhan M. Death of Hamlet. URL: https://ukrevcult.livejournal.com/114535.html
3. Bazylevskyi V. Bow and Lyre. Kyiv: Phoenix. 2016. 255 p.
4. Bazylevskyi V. Mined paradise. Kyiv: Prosvita Publishing Center. 2018. 368 p.
5. Bazylevskyi V. Reading the ashes. Kyiv: Phoenix. 2007. 384 p.
6. Eko U., Carrière J.-C. This is Not the End of the Book. Lviv : The Old Lion Publishing House. 2015. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3007
7. Zatonskyi D. William Shakespeare. Works in 6 volumes. Volume 1. Kyiv: Dnipro. 1984. 534 p.
8. Cherniak Yu. The specifics of the actualization of the value semantics of Shakespeare's Hamlet in Ukrainian Shakespearean discourse: Thesis for Cand. Sc. (Comparative literature), 10.01.05. Kyiv. 2011. 23 p.
9. Eliot T. S. Hamlet and his Problems. URL: https://kzref.org/tomas-sternz-eliot-naznachenie-poezii.html?page=13

Shakespeare's intertext in the poetic work of Volodymyr Bazylevskyi

V. Sotnykova

The article analyzes Shakespeare's intertext in the poetic work of Volodymyr Bazylevskyi. The main features of the author's interpretation of Shakespeare`s image as a precedent figure, which plays a unique role in creating a poetic picture of the world of the Ukrainian poet, are determined. It is investigated that the main source of Shakespeare's intertext in the work of V. Bazylevskyi is the tragedy "Hamlet", the lyrical hero of which, the Prince of Denmark, is comprehended and reinterpreted in the texts of the modern author. The tradition of Ukrainian poets' appeal to the text of Shakespeare's tragedy is analyzed, the main features of Hamlet in the poem of modernist M. Bazhan and the transformation of this tradition from the late 60's to the present on the basis of V. Bazylevskyi's works are determined.

Keywords: *Volodymyr Bazylevskyi, William Shakespeare, intertextuality, Hamlet, transformation of the lyrical hero.*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

METHODOLOGY

Efficacy of using mobile devices in education process

T. M. Kolodko

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: tnkolodko@gmail.com

Paper received 11.12.21; Accepted for publication 23.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-07

Abstract. This paper presents different approaches of using mobile devices in education, the general perception of continuity between the use of fixed and mobile tools. A key theme of m-learning that mobility does not refer only, or even primarily, to devices, but to learners is outlined in the article. The findings are organized around research questions and there appeared five main themes: 1) different approaches in education; 2) when the devices are mobile; 3) when the learners are mobile; 4) when the learning experience is mobile; and 5) how to teach language with mobile devices. So considering sufficient teachers' preparation and students-oriented pedagogical formation processes, an efficacy of using mobile devices in education is claimed to be adopted in all higher educational institutions.

Keywords: *efficacy, mobile devices, learners, learning experience, approach, digital tools.*

Introduction. In the developing world, where mobile penetration is estimated to have already reached 89% (International Telecommunication Union, 2013) the proliferation of mobile devices may permit a leapfrogging of the desktop and laptop stages typical of developed countries. Mobile devices may be drafted into the service of a variety of language learning approaches from behaviorist through communicative to sociocultural approaches. An older *behaviorist approach* can still be found in some parts of language learning generally, as well as in so called 'tutorial CALL (Computer-Assisted Language Learning)' and 'tutorial MALL (Mobile-Assisted Language Learning)'. This gives rise to repetitive drilling of vocabulary, spelling, grammar and pronunciation, aiming at consolidation of foundational knowledge through flashcard exercises, quizzes or simple games. Many teachers agree that such activities have a place in the classroom, especially if they include a focus on meaning [5].

The communicative approach arose as the result of a shift towards a cognitive perspective, as Noam Chomsky's work on language performance and language competence, and Dell Hymes' subsequent work on communicative competence, led to a much greater emphasis on communicative proficiency [10]. Several interrelated points of emphasis emerging from cognitive and psycholinguistic research have proven to be of considerable significance.

Going beyond both behaviorist and communicative approaches, a newer *sociocultural approach* – or, more accurately perhaps, a sociocultural perspective – has recently come to the fore. Consequently, the focus of language teaching is 'increasingly moving away from linguistic inputs and products' towards a greater emphasis on meaningful, contextualized activity [3, p. 59]. The sociocultural perspective encompasses a number of approaches, many of which are more or less loosely related to the first approach in the list below. They include: *a sociocultural constructivist approach* (Vygotsky, 1978), which focuses on learners actively constructing knowledge in interaction with other learners: *a situated approach* (Lave & Wenger, 1991), which focuses on learners co-constructing knowledge within a particular social context; *an embodied approach*, which takes into account the relationship between the mind, the body and the environment; *an informal learning approach*, which focuses on the kinds of incidental, tacit and situated learning that takes place in everyday life; *a learner-centered approach*, which focuses on students' autonomy, agency and potentially their identity development, at which point this may blend into identity approach; *an identity approach* (Norton, 2000), potentially a more politicized version of a learner-centred approach that views language learning through the lenses of poststructuralism, critical analysis and critical pedagogy, as it focuses on students' development of agency and identity; *an intercultural (communicative) competence approach* (Byram, 1997) or *intercultural literacy approach* (Dudeney et al., 2013), which focuses on students' interactions and negotiations with others from different linguistic and cultural backgrounds, potentially including the development of agency and identity in intercultural contexts; *an ecological approach* (Lam & Kramsch, 2003; van Lier, 2004) or a complexity approach (Larsen-Freeman & Cameron, 2008), which takes a holistic view of the complex, interconnected processes involved in language learning, and again includes a focus on learners' agency and identity.

Literature review. The profound analysis of pedagogical and psychological literature testifies to the continuous scientific search for the solutions to this problem, and clearly highlighted in the works of Ukrainian and Foreign scholars as T. Kolodko, L. Vygotsky, M. Castells, S. Dikkers, G. Dudeney, C. Leadbeater, M. Milrad et al, N. Pachler, J. Stodd, and many others. Today, there is no doubt that the prospects of mobile devices are the pacemakers in education.

The objective of this work is to highlight the effectiveness of using the contemporary mobile devices in learning a foreign language and creates a rich learning experience for both, students and teachers. Thus, we suppose the tasks implemented in the article to be innovative, creative and suggest examining one of its options.

Research Methodology. The investigation used the following methods: general scientific analysis, synthesis;

 ©| *T. M. Kolodko 2021*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

theoretical – the analysis of scientific, educational and methodical literature on pedagogy concerning mobile learning as well as the references, theoretical generalization, systematization, collaboration and argumentation.

Results and discussion. As mobile technologies flourish around us, it's important to pause and ask ourselves: why should (or shouldn't) we be using these tools in education? What do they achieve? Whose interests do they serve? These questions go to the heart of what we think education is, or could be.

Is this picture familiar? Uninformed students sit silently in fixed rows, hands raised, waiting to be chosen to respond to a question from the teacher. Or they sit with their heads down, reading set texts and penning their answers, as they memorize facts for regurgitation in high-stakes tests. Most of us know this stereotype. Most of us have experienced some versions of it at some time. But this 20th century model the education, with its genesis in the late 19th century, is outdated, say critics [4; 7; 6].

In the desktop era, the Internet seemed like a separate place partitioned off from everyday life by monitor screens. Mobile devices, especially our multiplying smart devices, integrate the virtual and the real and the real as we carry the net with us, entertaining and informing ourselves and sharing our thoughts and experiences while we navigate our daily lives. Mobile devices also represent a return to embodiment, augmenting our brains and our senses as we interact with the world around us. As Manuel Castells writes of our era of mobile communication: 'We never quit the networks, and the networks never quit us; this is the real coming of age of the network society' [1, p. 448].

In discussions of digital technologies, we often hear about an increased emphasis on the *global* but especially since the advent of mobile phones, we've also heard about the increased salience of the *local*. While these points might at first seem contradictory, they're tightly intertwined with each other and with the ongoing transformation of our sense of space and place. Interestingly, the term 'm-learning' (mobile-learning) is sometimes seen as placing emphasis on mobility, seamlessness and the 'global', while the term 'u-learning' (ubiquitous-learning) or widespread learning, with which it's occasionally interchanged may be seen as placing emphasis on contextualization and embeddedness and thus the 'local' [8; 11]. But ultimately these are two sides of the same coin.

For many educators, digital technologies open up space for introducing new pedagogies and reworking old ones, with educational approaches, methods, curricula, syllabi and lesson plans being reimagined in light of the affordances of new tools. Like new technologies in general, mobile devices can support a whole spectrum of pedagogical approaches, starting with traditional transmission and behaviorist approaches. However, as in the broader e-learning research, there is an emerging consensus in the m-learning research that the affordances of mobile technologies are especially suited to promoting approaches like social constructivism.

Social constructivism, whose origins lie in the work of the Russian psychologist Lev Vygotsky (1978), is based on the idea that individual learners actively construct their understanding through their experiences and their interactions with others, as they integrate new knowledge with their existing knowledge base. Nowadays there are many versions and interpretations of constructivism [9], but there is a broad agreement that learning should be active and explanatory; social and collaborative; discussion-oriented and reflective; authentic and contextualized; and above all, student-centered.

We've become used to accessing digital materials in teaching, digital communications and digital networks from whatever real-world locations we find ourselves in. As the developed world in particular shifts increasingly towards a digitally mediated network society structure – our online and offline education overlap more and more. Our mobile devices contribute considerably to the fact that we find ourselves living simultaneously in a local space of places and a global space of flows [2]. In other words, we live in local real-world contexts and at the same time in online networks, which provide a permanent, pervasive, global context for our thoughts and actions.

The Internet can be useful with any skill area in learning a foreign language, being a great resource in practicing language skills. Having strong oral and written professional communication skills will make learners more competitive and more productive on their future jobs. As multimedia technology becomes more accessible to teachers and learners of foreign languages, it has become a practical tool to improve communication skills such as listening and speaking. Thus, students can interact with textual, audio, and visual media in a wide range of formats. This paper presents different multimedia means used in foreign English language classes with future foreign language students meant to improve their communication skills, speaking and listening in particular.

Now education can emerge much more fully from the classroom as we begin 'to utilize our everyday life-worlds as learning spaces' [13, p. 6]. The world has become the curriculum populated by mobile device users in a constant of expectancy and contingency [p. 25]. As we become more mobile and travel more, opportunities arise for learning, including language learning, across contents. But contents aren't just simple shells made up of the locations or times in which we occur. They're dynamic configurations of *where*, *when* and *who*, combined with numerous other elements such as *what* (activity) and *why* (purpose), and they even incorporate the technologies we use. Context-aware users, especially those with mobile context-sensitive devices, can engage in in contextualized learning, in other words, it's a process greatly aided by mobile devices which can highlight, capture and share the interconnected elements of a context that are most relevant to a given learning experience. Outside of formal classrooms, learning contexts don't exist a priori; they're created in the moment of learning.

It's become clear that m-learning (mobile learning) differs from e-learning (electronic learning), because of the affordances of the devices involved. In an early definition in 2000, Clark Quinn described m-learning as: 'e-learning independent of location in time or space'. By the time of the EU MOBI learn project project (2002-2005), the concept had been unshackled from e-learning and broadened to cover: 'any sort of learning that happens when the learner is not at a fixed, predetermined location, or learn-

ing that happens when the learner takes advantage of the learning opportunities offered by mobile technologies' [12]. In a widely cited definition, interaction and context were foregrounded in a description of m-learning as: 'the processes of coming to know through conversations across contexts among people and personal interactive technologies' [14, p.225].

In some scenarios, although, the *devices* are mobile in principle the learners typically move little if at all during the learning experience, which takes place in an unchanging location. Thus, the principle of mobility applies to the devices but not to the learners or the learning experience:

☑ devices ☒ learners ☒ learning experience

For example, mobile devices are an affordable way to set up connected classrooms where students can access the Internet, download apps, create content and communicate with each other and the world; sets of devices may be moved between classes and classrooms as desired. Or, in increasingly popular *flipped classroom models*, where more pedagogically tradition content transmission or behaviorist activities are completed outside class to free up in-class time for active learning, students may be expected to use their mobile devices not only in the classroom but at home as well. Mobile devices can also become the classroom in various kinds of distance learning, where they serve as an affordable supplement to, or substitute for, desktop and laptop devices. We see this in the arrival of mobile options for accessing global WWW (World Wide Web). We see it, too, in local services for potential students who don't have easy access either to PCs or to teachers, but who do have phones, which can be turned into classrooms in certain places and to the times.

In the above cases, the mobility of the devices may be little exploited. Actually, m-learning at this level might be seen as a kind of portable e-learning. In a connected classroom, students may retain at their desks in one fixed location, although the devices are rotated between classes from time to time. In a flipped classroom model, students may use their devices across two fixed locations, namely the classroom and home, but not while actually moving. In distance learning, too, students often use their devices in just one or two fixed locations where they can focus without distractions, whether that's in an air-conditioned office or under a tree in a field. In all of the settings, the mobility/portability of the devices is crucial since they must be transported between the locations, but students are not mobile while learning, and the learning experience itself is unaffected.

In some scenarios, the *learners* are mobile, even if the learning experience itself isn't affected by changing locations. Here are the principle of mobility applies to the devices and the learners, but not to the learning experience:

☑ devices ☑ learners ☒ learning experience

A certain amount of movement can be explicitly introduced into connected classrooms with pair work or group activities centered on collaborative, creative software and apps. Moreover, collective learning often emerges spontaneously, with students migrating around the room with their devices, forming groups around users who have discovered something new, sharing insights, and offering each other peer support.

Naturally, mobile devices can also be used on the move outside the classroom. There are regular of downtime in everyday settings, whether you're going for a walk, waiting for a bus, commuting on the underground, or taking time out in a café – or some similar combination or sequence of activity. Given the distractions of real-world contexts, says Julian Stodd, 'the environment conspires against complexity, at least for learning' [15]. That's why content consumed in everyday settings, and especially on the move, should ideally be granular, notwithstanding the risk of fragmented understanding. Both push and pull vocabulary – work on this principle of granularity.

The above cases are examples of *independent learning*, which is self-determined and, in pull services, self-paced. But it's possible to take independent learning a step further and free it completely from the oversight of teachers or strictures of courses, thanks to the growing digital knowledge commons and the rise of the freely available Open Educational Recourses (OER). While collaborative construction of knowledge, discussion of learning and community mentoring are quite possible online (think: contributing to Wikipedia), the reality more often involves simple transmission of bite-sized content (think: looking up a fact in Wikipedia). This may be a very kind of learning, but without structure or guidance it may amount to a very limited kind of education. Still, with these caveats, independent learning is a democratizing supplement to institutional learning; and in contexts where there are few institutions, teachers or even information sources, it may be radically empowering. In either case, it dramatically enhances students' autonomy and opens up lifelong learning possibilities.

In the above scenarios, the learners are mobile to varying extents during the process of learning, yet the learning experience remains largely the same, wherever it's accessed. These users are not making much of their settings to generate their own learning contexts or content. But when moving around the classroom, there are possibilities for drawing the context itself into the learning. And independent learning is very often inspired by contextual factors – as we use our phones to check details of places we're visiting or confirm facts we're discussing – and thus begins to shade into just-in-time learning, where the learning experience itself takes on a degree of mobility. M-learning at the next level can be a markedly different phenomenon from m-learning at other levels and, because it more fully exploits the affordances of mobile devices, can also be markedly different from e-learning.

In some scenarios, not only are the devices and the learners mobile, but so too is the *learning experience*, as learners shift between contexts that feed directly into their unfolding learning. Here, the principle of mobility applies to the devices, the learners and the learning experience:

☑ devices ☑ learners ☑ learning experience

In the classroom, as well as on excursions and outings, mobile devices support situated learning, as students receive or seek information from online sources, peers and mentors to inform their interactions with their contexts, and as they use their devices to make and share multimedia records of their contextualized learning experiences. In other words, they're turning real-world contexts into learning contexts at the point where their local experiences intersect with their global communications

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

channels, and where their personal experiences intersect with their social networks. Students' situated learning – captured, recognized, and represented as user-generated content – can be shared across digital networks, where it may be reused as learning material by other students [3]. We can see that the teachers are now considering how best to recycle and build on the user-generated multimedia content created by students around the school. It also demonstrates how a single mobile tool, in this case the iPad, can sometimes be used by largely immobile learners; sometimes by partially mobile learners; and sometimes as part of a mobile learning experience where students generate their own learning content.

It's been suggested that mobile devices promote a shift from traditional *just-in-case* to newer *just-in-time* learning [16]. The essence of this kind of learning is its relevance in terms of *when* (right now!), but also *where, who, what* and *why*, combined with brevity: not too little information, but certainly not too much. It's closely related to the idea of performance support, notably in a workplace-learning situation, but its applications go beyond this. Technologically, it's simpler to deliver just-in-time learning in pull mode, for example, might activate the text lens software on the smartphone and scan it to obtain an instantaneous translation. It's more complex, but increasingly possible, to deliver this kind of learning in push mode (*e.g. when the Ukrainian immigrant visits an Austrian doctor, a recommender system can automatically send the immigrant a set of relevant German language expressions through his location-aware smartphone).*

Just-in-time learning raises its own questions. Is systematic just-in-case learning a necessary complement to – or precursor of – personalized just-in-time learning? Do we need an overarching just-in-case structure to ensure episodic just-in-time learning doesn't become superficial or fragmented? Do we need to differentiate performance support from learning, with each individual applying filters, which facilitate performance (just-in-time), learning (just-in-case), or both together?

Crucially, not only are the devices and the learners mobile in all these scenarios, but so too are the learning experiences. The affordances of mobile technologies for linking the local and the global are present to some extent at all levels of m-learning.

Conclusion. The role of teachers is not to command and lecture but to orchestrate and guide. The affordances of mobile devices – their ability to promote learning, which is locally situated but globally, linked, initially episodic but ultimately extended, and highly personalized but socially embedded – mean that m-learning fits neatly with this kind of approach, especially, though not only, when the learning experiences themselves are mobile. Indeed, their affordances are powerful enough that mobile technologies may even function as something of a Trojan horse for introducing new pedagogical possibilities into resistant teaching and learning environments.

The study conducted does not solve all the above-mentioned problems. The perspective of the future research is to outline smart learning environment and methods based on information and communication technology (ICT).

REFERENCES

1. Castells, M. (2008). Handbook of Mobile Communication Studies. Cambridge, MA: MIT Press. – P. 447-451.
2. Castells, M. (2010). Mobile Communication and Society: A Global Perspective. Cambridge, MA: MIT Press. – P. 448.
3. Comas-Quinn, A. & Mardomingo, R. (2012). Language Learning on the Move: A review of mobile blogging tasks and their potential. Bingley, West Yorkshire: Emerald Group. – P. 59.
4. Dikkers, S. (2011). Mobile Media Learning: Amazing Uses of Mobile Devices for Learning. Pittsburgh, PA: ETC Press.
5. Dudeney, G., Hockly, N. & Pegrum, M. (2013). Digital Literacies. Harlow, Essex: Pearson.
6. Kolodko, T. (2019). Foreign Language Teachers' Preparing for a Mobile Educational Future // Scientific International Journal // «Science and Education a New Dimension». Pedagogy and Psychology», VII (80), Issue: 198. – Budapest: Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2019 Maj. – P. 20-23.
7. Leadbeater, C. (2008). We-think. London: Profile Books.
8. Leone, S. & Leo, T. (2011). The Synergy of Paper-Based and Digital Material for Ubiquitous Foreign Language Learners. DOI: http://www.kmel-journal.org/ojs/index.php/online-publication/article/viewFile/123/101
9. Levy, M. & Stockwell, G. (2006). Call Dimensions: Options and Issues in Computer-Assisted Language Learning. New York: Lawrence Erlbaum.
10. Meskill, C. & Anthony, N. (2010). Teaching Languages Online. Bristol: Multilingual Matters.
11. Milrad, M., Wong, L.-H., Sharples, M., Hwang, G.-J., Lool, C.-K. & Ogata, H. (2013). Seamless Learning: An International Perspective on Next-Generation Technology-Enhanced Learning. New York: Routledge. – P. 98-108.
12. O'Malley, C., Vavoula, G., Glew, J.P., Taylor, J., Sharples, M., et al. Guidelines for Learning/Teaching/Tutoring in a Mobile Environment. DOI: http://www.mobilearn.org/download/results/public_deliverables/MOBIlearn_D4.1_Final.pdf
13. Pachler, N. (2009). Research Methods in Mobile and Informal Learning: Some Issues. Oxford: Peter Lang. – P. 1-15.
14. Sharples, M., Taylor, J. & Vavoula, G. (2007). A Theory of Learning for the Mobile age. London: Sage. – P. 225.
15. Stodd, J. (2012). A Mindset for Mobile Learning: A Journey through Theory and Practice. Smashwords.
16. Woodwill, G. (2011). The Mobile Learning Edge: Tools and Technologies for Developing Your Teams. New York: McGraw-Hill.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Creativity and Innovation: Basic Concepts and Approaches in Teaching English

N. V. Moiseyenko

Mykola Sabat Lyceum, Ivano - Frankivsk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: zipex93@gmail.com

Paper received 05.12.21; Accepted for publication 20.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-08

Abstract. It is generally believed that creativity enhances innovative activities. However, empirical research regarding the impact of creativity on innovation, although positive, has produced a wide range of results. It is obvious that children learn differently based on individual strengths and preferences and that social and emotional learning plays a fundamental role in academic achievement. A strong positive relationship is found between creativity and innovation, especially at the individual level. Today learning can be more accessible and more personalized than ever before. Computational modeling has been applied to a number of areas of social creativity and has the potential to contribute to our understanding of creativity. Creativity goes hand in hand with innovation. And there is no innovation without creativity. While creativity is the ability to produce new and unique ideas, innovation is the implementation of that creativity means the introduction of a new idea, solution, process, or product. Creativity is the driving force behind innovation and the incorporation of looking at things from a different perspective and freedom of restrictions by rules and written or unwritten norms.

Keywords: *creativity, problem-based learning, digital game, web-based element, blended learning approach.*

Recently, building a creative society has been a new vision of Ukraine that brings much discussion on how to foster creative talents and how to improve pedagogic models in Ukrainian schools. “Creativity’’, “design”, “digitalization”, “entrepreneurship”, and “innovation” have become key words in Ukrainian political discourse. As one of key element of innovation, creativity has been a new strategic choice to combine with technology and market demand to develop high-value-added cultural and creative industries. Accordingly, to build a creative society has been one part of a new vision and development strategy in Ukraine. Among a series of key factors of supporting the new strategy, “creativity” and “new technology” have been addressed as two key enablers to build a creative society. The new strategy highlights that Ukraine sees itself building its future prosperity on innovation in which everyone’s creative potential is tapped. Its success will lie in its ability to produce more value, not more products, enabling it to move up the value chain and compete globally in the same product space as advanced countries. Given the role of young talents in technological development, attracting the creative, smart, and highly educated has been a major task for Ukrainian government in the past decade. What society really needs is a combination of creative skills and practical capabilities among students. Designers, engineers or technology developers, production crews, agents, marketing professionals, and managers should all be professionally trained. However, creative people cannot be fostered overnight. Students’ creativity is influenced by social values, pedagogical practices and educational testing systems. Although educational reform is underway, most of Ukrainian schools are still following a teaching way of “chalk and talk”, with large classes and single-discipline, lecture-based delivery of information. These are truly traditional pedagogical models and organizational systems. Thus, to build a creative education mechanism in Ukraine, focuses should be on establishing a new teaching concept and new curriculum that is required by a creative society. Schools strive to learn advanced pedagogic models from other cultures and introduce them to local contexts, and those new models include, for example, inquiry-based learning, Problem-Based Learning (PBL), service learning, active learning, challenge-based learning, outcome-based education, etc. All of these new models are student-centered in their philosophy and approach to learning; moreover, among them, PBL has been particularly regarded as a promising strategy for fostering creative talents. As an innovative educational model, problem-based learning (PBL) has been widely used in diverse disciplines and cultures throughout the world. In PBL, students’ learning centers on complex problems that do not have a single answer or solving real-life projects. Students work in collaborative groups to identify what they need to learn in order to solve the problems. The teacher acts to facilitate the learning process rather than to provide knowledge. So “student-centered learning” is the core philosophy of PBL.

The game development world has expanded greatly during the last few decades and has covered a wide variety of areas. Entertaining is indeed one of the most important values that are provided through games. However, spending too much time playing games that reward the player nothing but entertainment leaves a negative impact on the player’s mental health. Since this attitude is noticed to be common among teenagers, adding some learning outcome to the games would help in enriching the player’s knowledge and hence, making a better use of his time. Digital games are increasingly being used for non-play purposes such as education, health care and communication. Despite the large body of research on the positive learning aspects of playing digital games, few efforts have been made to understand the processes involved in learning a new game. For commercial game designers it is important to understand how individuals in specifically targeted populations learn to play their products to provide pleasant learning experiences. Without such experiences, players may quickly move on to other games that offer faster and more pleasing results. Further, in game-based learning (GBL) and health care environments, it is important to ensure that the interests of users are quickly captured and held. Such efforts require an understanding of player learning style, with prior experience possibly influencing how players learn in other environments. If gaming does in fact exert an effect on player learning models, understanding the underlying mechanisms may

 ©N. V. Moiseyenko 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

support the design of more suitable curriculums, especially for students with considerable gaming experience. While it could be applied to a broad range of fields and ages, these games are becoming especially relevant in educational contexts and for the most recent generation of students that is growing in a new technological environment, very different from the one some years ago. However, in order to become fully accepted as a teaching or a learning tool in both formal and informal contexts, this technology has still to overcome several challenges. Having evaluated the effectiveness of game-based learning it can be concluded that serious games had shown a positive effect on learning. The results of such studies are important to overcome a second difficulty related with the acceptance of these teaching tools by teachers, students and parents allowing it to be integrated in the curricula. In terms of Serious Games, Zyda (2007) define them as "a mental contest, played with a computer in accordance with specific rules, that uses entertainment to further government or corporate training, education, health, public policy, and strategic communication objectives." In the spring of 2020, many teachers became virtual learning experts, virtually overnight. Fortunately, in many schools across the nation, technology is now an integral part of the curriculum; however, for the student who does not have access to a computer and the internet service at home, the technology gap widens the pre-existing achievement gap. The shutdown of schools emphasized just how important technology is to the education of the nation's students, but it also highlighted the disparities in accessibility that still exist in many parts of the nation. Though many students were on board and finished successfully, some teachers reported that the majority of their students stopped participating online, and many teachers never heard from some of their students again. As the number of students with access to cell phones increases, so do opportunities to bridge the technology divide that may exist among them. With the shift towards virtual learning gaining now is the time for teachers to increase their digital footprints in the classroom and utilizing available mobile devices is one way to increase digital access for all. Today's classroom is composed of students whose relationships, self-value and community exists largely outside of the classroom - even the school building - and is held together by their cell phones. While there is new research to prove that there are benefits to mobile learning, cell phones have a reputation for creating distractions in the classroom. Generally, the most reported forms regarding mobile phones misuse in classrooms include: calling or receiving calls, texting, examination cheating, game playing, listening to music, interacting with social media and others.

The expansion of online environments into language classrooms is now welcomed, in order to provide a potentially better teaching and learning experience. As the face-to-face and online learning environments have been combined, the inherent strengths and weaknesses associated with both have been recognised. This combination of online environments with face-to-face learning is called blended learning. The aim in blended learning is to combine the benefits of these two environments in a harmonious way. The combination of a face-to-face instruction environment with an online environment within the same course allows not only capitalising on the advantages of each but also catering for diverse learning styles and the needs of different students. Blending face-to-face teaching with an online programmer as supplementary can be used to improve the achievement of students studying English as a Foreign Language. Teachers can assign complementary resources to students to improve their learning and engage them with English outside the class. Incorporating online tools such as an online LMS and authentic materials like articles and postcards in class can foster student learning. However, the interview results indicated that students valued print materials over purely online resources in their learning, which suggested that students might prefer to have paper materials over purely online ones when studying. Therefore, when we are designing a blended course, we should fine-tune the balance between the online materials and paper-based materials. General English learners typically do not get enough exposure to the language in use and they do not get enough opportunities to communicate nor to make discoveries about the language for themselves. As a result, only those learners with the motivation and opportunities to seek language experience outside the classroom manage to actually acquire communicative competence in the target language. Blended learning courses, as pointed out, are one solution to this problem, especially if they follow up work done face-to-face in order to provide online opportunities for exposure, discovery and use. Another benefit is that online components can not only provide each learner with the possibility of recycling at their own speed and in their own time what they have already experienced, but can also offer extra opportunities for further learning both from course-specific materials and from materials from other web sources. In addition, such experiences can help the General English student to become less dependent on teachers and more self-reliant both during the course and in subsequent language learning experiences. Such independent experience can be enhanced by face-to-face preparation and follow up in class guided by a teacher. The blended design of the course integrating thoughtfully face-to-face and online experiences learners can benefit from more active and meaningful learning experiences. Independence and increased control may also lead to development of critical thinking. The way learners and tutor shared responsibility for wiki content, error noticing, correction, editing and modifying text and the way they collaborated on activities was new to some students but encouraged deeper thinking, as well as language and skill development. The use of wiki is supported by the social pedagogy where understanding is achieved through dialogue and collaboration with others as the social environment scaffolds learning. This blended approach allows valuable flexibility and interactivity which reinforce classroom learning and empower learners, for example with the "News page". Wiki allows to multiple asynchronous views of class-produced videos. It allows learners to reflect on and offers methods to improve their classmates' written work. However, the success of the online aspect depended on the personalities in the class, the friendly atmosphere, supporting and task design. Teachers should create relevant tasks with clear links to the face-to-face content and integrate suitable parts of those tasks in the class. Writing is particularly suited to the wiki space as

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

the blend allows the completion of more exam-style writing tasks than class time allows, plus students can learn from the contributions of others and get immediate feedback from multiple users. The written result can include the combined efforts of multiple students so when texts are discussed in class one individual is not responsible for the quality of a text or any mistakes. In general, the students remark that they value the blend, with 72 per cent regarding it as "good" or "very good". Although they all regard that face-to-face work as an essential part of their learning; there are various written comments about the online component providing greater flexibility. For example, two of them assert that it is "useful" having access to materials, especially if they have missed classes. Some of them admit that they appreciate the discussion facility because this provides question and communication opportunities emphasizing that it helps to make the content 'more interesting' and 'easy to remember'. Moreover, there are favorable comments in relation to independent learning; for example, one student says that he values the supplementary Lecture Listening material because it gives him 'practice and confidence'. Nevertheless, he admits that links to real academic lectures will have matched the purpose of the course more. The main feedback points are concerned:

- difficulty of learners to accept working with material online if they have previously dealt with it in the classroom. The situation is completely different when a group is introduced to the blended course from the very beginning;
- difficult aspects are even more difficult when working online;
- working online requires much more concentration than the same work in the classroom;
- learners' complaints about the technology do not really depend on the quality of the technological solutions offered to them;
- technical problems lead to a high level of frustration (in comparison to the classroom);
- online modules are a good way to have everything well-organized and kept in one place;
- developing and testing their own models leads to deeper understanding of how it works;
- various aspects of learning material are remembered much better when developed by learners.

As the result blended learning presents many benefits such as flexibility, provision for different learning styles, increases collaborative opportunities and graters independent study potential. Nevertheless, the face-to-face part of blend is crucial in motivating students to participate in any web-based element. Without taking into account their educational background many of them likely to feel isolated and unenthusiastic. Therefore, a definite topic should be and skills link between class-based and online work which learners need to be aware of. The online modules are never perfect and can be improved all the time. It is reasonable to evaluate their help in reaching the learning objectives. Further adaptation of the online modules makes it possible for learners to start working with the system from various parts (some learners already know structures and have draft models). It reduces the time necessary for performing a task, thus decreasing the required level of concentration and makes it possible for learners to benefit from their teamwork discussing things, doing tasks related to their work. It is sure to increase the system effect of the site by improving connection between various systems, for example it should be possible for learners to use parts of the models developed for one system when working on the other. Thus, to introduce additional tasks that help learners to understand that they are improving (testing itself is not enough).

REFERENCES

1. Learner reflections. Available online at http://www.thinking-approach.org/forum
2. Pazio M. Blended learning and its potential in expanding vocabulary knowledge: A case study. Teaching English with Technology, Volume 10(1),2010, pp. 3–30.
3. Sokol A., Khomenko N., Sonntag M. and Oget D. The development of inventive thinking skills in the upper secondary language classroom. Thinking Skills and Creativity, Volume 3(1) ,2008, pp.34 – 46.
4. Stracke E. A road to understanding: A qualitative study into why learners drop out of a blended language learning (BLL) environment. Re CALL, Volume 19(1),2007, pp.57–78.
5. Wheeler S., Yeomans P. and Wheeler D. The good, the bad and the wiki: evaluating student-generated content for collaborative learning. British Journal of Educational Technology, Volume 39(6), 2008, pp.987– 995.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Regional development strategy as a perspective means to enhance the quality of vocational education services: the empirical analysis for eastern Ukraine (Donetsk oblast case)

I. V. Myhovych

State Institution Luhansk Taras Shevchenko National University, Starobilsk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: irina.migovich@gmail.com

Paper received 11.10.21; Accepted for publication 02.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-08a

Acknowledgements

We are grateful for the valuable feedback from Tetiana Sidasheva, Head of the Department of Education and Science of Donetsk Oblast State Administration. Earlier versions of this manuscript were presented at the Internationalization Workshop within the project *Progressive University Management* (Masaryk University, Brno, Czech Republic, 2017), International conference *Humanities and Social Sciences in the Era of Globalization* (Budapest, 2018), International conference *Science Without Boundaries Development in the 21st century* (Budapest, 2019), Ukrainian-British Forum *Excellence in Teaching and Learning in Higher Education* (Kyiv, 2019), Conference European Integration of Higher Education in Ukraine in the Context of the Bologna Process (Kyiv, 2019). We would like to thank the Donetsk Oblast State Statistics Office for data provision.

Funding

This research has been conducted within the framework of the Erasmus + KA2 project "Modernization of pedagogical higher education and the use of innovative teaching tools - MoPED", No. 586098-EPP-1-2017-1-UAEPPKA2-CBHE-JP funded by the European Commission. The funding body had no influence on the design of the study, collection, analysis, and interpretation of data and in writing the manuscript.

Author information

Affiliation

Faculty of Foreign Languages, State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University", Hohol Square 1, 92703, Starobilsk, Ukraine

Abstract. The paper presents the results of the case study of the process of regional development strategy elaboration in the sector of vocational education (Donetsk Oblast case, eastern part of Ukraine). As the result of the study it has been pointed out that the reforming of vocational education initiated by the Ministry of Education and Science of Ukraine has influenced not only prospects of development of vocational educational sphere in the country, but also the application of new strategies by institutions in the context of their positioning (with particular emphasis on the quality of educational services). The study provides a number of practical recommendations that can be considered as an initial mechanism for monitoring the needs of the regional labor market, providing professional training based on information on the approximate number of workers of different professions needed by regional employers to provide a basis to confirm the allocation of funds from the state (regional) budget, etc. The recommendations provided create the ground for successful functioning and development of the professional training system in the region in the direction of modernization of its basic structural elements in order to improve quality in the face of increasing labor market needs.

Keywords: *Vocational Education, Vocational Educational Institution, Regional Strategy, Labor Market, Dual Form of Study.*

Introduction. It is well recognized that education plays a critical role in eradicating conflicts, enhancing peace-building and reconciliation processes on conflict-affected territories, steering the vision for prosperous and sustainable society development. Armed conflict in the eastern part of Ukraine has had a significant and detrimental impact on human welfare, social and economic conditions and the state of education system in the region. Leading higher education institutions and vocational education institutions became displaced after 2014 and encountered significant problems while providing educational services on conflict-affected territories. At the same time as the 2018 World Development Report and the 2016 Global Education Monitoring Report have made clear – education saves lives, improves health and fosters shared understanding and values; it is a foundation block for nearly every other sustainable development goal outlined by United Nations. Thus, profound, well-grounded and innovative knowledge obtained as the result of education process is one of the important preconditions of efficiency, productivity and profitability of the conflict-affected eastern region of Ukraine. Strengthening education-services-providing capacities of higher and vocational education institutions, fostering their economic, administrative and methodological revitalization through demand-driven teaching services, professional skills training, restoration and strengthening of institutional and educational infrastructure needed for effective providing of educational services in the region is the main objective of the internationalization process in higher and vocational education of the region, the realization of which will lead to economic recovery, restoration of critical infrastructure of the educational institutions, strengthening social cohesion in the region, increasing rates of employability, and finally to the promotion of peace and reconciliation in Donbas, eastern part of Ukraine.

Based on the aforementioned, the aim of the research is to analyze and identify the top-priority issues of Donetsk oblast higher and vocational education system within internationalization process, their relevance to the needs of the regional labour market, as well as to develop a set of recommendations for a broad range of stakeholders to use to resolve them. To achieve this goal, the following tasks were identified and implemented: - to analyze the impact of the changing socio-economic status of Donetsk oblast on higher and vocational education system; - to analyze the functioning of the regional labour market, to identify key trends and the extent of their impact on the development of educational sphere of the oblast; - to review the components of higher and vocational education system (personnel; logistical, institutional, functional, legislative and normative support; the degree to which training of workers meets the needs of the labour market, the use of the latest training programs and forms, etc.); - to calculate, as an ex-

 ©I. V. Myhovych 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

ample, the degree to which the curricula at higher and vocational education institutions meet the needs of local labour markets; - to elaborate conclusions and proposals for modernizing this sphere of education within the context of internationalization process based on the needs of the regional labour market.

Materials and methods. The methodological basis of the study was the comprehensive analysis of the data on employment and labour market (especially the youth segment); educational services, in terms of type, form, and subordination of educational institutions in 2005, 2010, 2015 and the following years, etc.; formal statistics and operational data provided by the statistical authorities, employment centres, the Department of Education and Science, higher and vocational education institutions for further analysis and comparison; the findings of a study carried out under the auspices of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the European Foundation for Education (EFE); methodological recommendations for determining the correspondence of the level and qualification structure of personnel training in educational institutions, based on the needs of the regional labour market; methodological approaches to determining the needs of the oblast for labour over the short-term period of time.

Results and discussion. Before the events of 2014, Donetsk Oblast was a powerful industrial region of Ukraine, which accounted for 13% of the country's gross regional product, 20% of its industrial product and almost 25% of the country's exports. Its main developmental characteristic was the high share of the real sector in its economy, in particular, heavy industry. The leading positions in heavy industry were held by metallurgical production (40 – 45%) and the production of various raw materials, including coal. Due to the specific structure of the industry, and the location of certain types of resources, large companies dominated in Donetsk Oblast, where a significant portion of the economically active population was employed. The needs for training workers for those companies determined the number, specialization, and territorial localization of the Donetsk Oblast higher and vocational education institutions. Along with economic prerequisites, socio-demographic and settlement factors had a significant impact on the formation of the VET institutions network. For many years Donetsk Oblast was distinguished in Ukraine by the largest number of urban settlements and the highest population density.

The situation changed substantially after the events of 2014. In just the first year of the armed conflict in the eastern part of Ukraine, the physical volume of the gross regional product of Donetsk Oblast dropped by 33%. The structure of the industry was partially changed. While maintaining a leading role of metallurgical production, the share of food products, beverages, and tobacco products, as well as engineering, dropped sharply. Since a significant part of industrial enterprises and social infrastructure facilities were located on the territories no longer under government control, it led to a complete breach of economic bonds, a dramatic reduction in output of certain products, and a redistribution of the economic potential between different centres in the region. The changing structure of the region's economy and misbalances in the distribution of economic potential has led to a shift in labour demand. Consequently, while the situation in the labour market of Donetsk oblast is very dynamic and multi-vectored, the severity of the problems is gradually dropping. Still, occupational, regional, and other disparities remain significant, and these have to be considered in the preparation of the regional order for labour training in education institutions system.

Workers in Donetsk Oblast are trained for 16 sectors, covering over 110 labour occupations. The list of training areas mainly aligns with the economic structure that existed before 2014. The main areas of training are: 1) mining; 2) metallurgical production; 3) general occupations in electrotechnical production; 4) occupations common to all sectors of the economy; 5) railway transport; 6) road transport; 7) construction, installation and maintenance operations; 8) agriculture; 9) public catering; 10) trade and commerce; and 11) services. Specialized state and non-state-owned institutions train workers for the following occupations: firefighter and rescuer, rescuer, driver, sailor, rescue sailor, and logger. The sectoral (industrial) and territorial concentration of directions and occupations of worker training in the region also have their own specifics.

A review of the number and dynamics of professional education graduates of Donetsk oblast reveals the presence of certain trends that have emerged recently under the influence of the development of the labour market and the economy of the region. Over 55% of graduates come under such sectors as "public catering," "general occupations of electrotechnical production," "Automobile transport," and "Services." The following occupations were leading in terms of the number of graduates in 2017 - 2018: "cook, pastry chef" (almost 650 persons), "wheeled vehicles maintenance technician," "Hairdresser/hair stylist" (430 persons), "Tractor driver, vehicle maintenance technician, Category "C" driver" (over 300 persons), and "Electric/gas welder, gas welder" (over 220 persons). The number of graduates in 2013 - 2018 grew in the tertiary sector of the economy. However, the reduction of the number of graduates exceeded 45% in the sectors of the economy traditionally dominant in Donetsk oblast, such as "metallurgical production" and "railway transport." This situation is explained, in the first place, by changes in the structure of the region's economy in recent years, as well as transformations in the job preferences of modern young people. Today, young people are not really attracted to working in mines, quarries, and large industrial companies.

The events of 2014 influenced the socio-economic development of Donetsk Oblast and affected the activity of the VET system - the region, the number of VET institutions decreased by almost three times compared to 2013. Currently, there are 44 VET institutions under control of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the territory of Donetsk Oblast, including 38 classic institutions of this type. The total number of VET institutions remained almost unchanged during 2014-2019; however, the number of VET students and graduates decreased significantly (Table 1).

The production and educational specialization of the VET institutions in Donetsk Oblast was formed mainly under the influence of two factors - peculiarities of the regional economy structure and labour market needs. Most VET institutions are characterised by wide educational offer, which means they provide training for workers of different occupations. Agrarian (9 institutions), construction

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

(3 institutions), mining (2 institutions) and other institutions belong to the specialized category. However, in recent years, a well-defined specialization has been violated in most cases. This situation echoes the 1990s, when training of new working professions enabled VET institutions to "survive" under the difficult conditions of a market economy. Therefore, some VET institutions of Donetsk Oblast can be considered specialized only conditionally, based on their name.

Table 1. Performance indicators of the VET institutions in Donetsk Oblast

Year	Number of institutions by the end of year, units	Number of VET students, thousand persons	Number of students enrolled in VET, thousand persons	Number of qualified graduates, thousand persons
2013	111	36,2	20,3	21,2
2014	44	13,8	7,1	7,8
2015	47	13,0	7,5	6,7
2016	46	12,6	7,2	6,2
2017	45	11,4	6,0	6,2
2018	44	10,6	6,7	6,3

As we have indicated, in the VET system of Donetsk Oblast, the training of workers is conducted in 16 areas of economic activity, which consolidates more than 110 occupations. The most widespread training in the VET institutions is training of workers in such areas of economic activity as "public catering" (22 institutions), "general occupations for electrical machinery" (20 institutions), "occupations common to all sectors of the economy" (19 institutions) and "motor transport" (16 institutions). However, the training of workers in the field of metallurgical production, production of artistic items and jewellery, forestry is carried out only in several VET institutions. Primary data analysis showed that VET institutions not always provide training in all the licensed specialties they have.

The analysis of the quantity and dynamics of the VET graduates of Donetsk Oblast indicates the existence of certain trends formed recently under the influence of the labour market and economic development of the region. The following occupations were leading in terms of the number of graduates in 2017-2018: "cook, pastry chef" (almost 650 people), "wheeled vehicle maintenance technicians", "hairdresser-stylist" (430 people each), "tractor driver, vehicle maintenance technician, category C driver" (over 300 people), "electric and gas welder" (over 220 people). The dynamics of the number of graduates in 2013-2018 indicates the increase of activities of the tertiary sector of economy. Meanwhile, the reduction in the number of graduates exceeded 45 % in the sectors of economy traditionally dominant in Donetsk Oblast such as metallurgical production and railway transport.

Training of workers in the VET system should meet the needs of the regional labour market. According to a survey of employers conducted by the regional employment service, the largest number of vacancies in 2019 are among such occupations as seller of food and non-food goods, vehicle driver, fitter-repairman, turner, electrical equipment maintenance technician, underground fitter, underground equipment technician, underground miner. These jobs are offered by powerful industrial enterprises, mine administrations and mines. High workforce demand of enterprises is misleading, since vacancies appear because of high staff turnover, resignations due to insecure work and wage arrears. It is notable that with all the job vacancies available there are a large number of unemployed workers with the relevant qualifications. The analysis shows a certain imbalance between the directions of workers training and the demand in specialists in the labour market, especially at the level of city employment offices.

The importance of economic performance indicators of the VET institutions has increased significantly in recent years, as the financing of the vocational education system is provided mainly from the regional budget. The amount of financial resources allocated annually to the VET system is growing. Thus, for 2015-2019 the total budget of the VET institutions in Donetsk Oblast increased from UAH 240,9 million to UAH 450,0 million. Since, along with the growth of expenditures, there was a decrease in the number of the VET students, this led to an increase of financial costs per student from UAH 21,5 thousand in 2015 to UAH 48,1 thousand in 2019. In general, though not always, there is a pattern that the more people study in the VET institution, the lower the financial cost per student is.

In recent years the VET system of Donetsk Oblast has been gradually reformed. The dual training is introduced in 20 VET institutions and covers nearly 50 vocational occupations. The process of establishing of three training and practical centres is ongoing on the basis of the state-owned «Kramatorsk Centre for Technical and Vocational Education», Mariupol Higher Metallurgical Vocational School and Kramatorsk Higher Vocational School. By the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine №1133 of 20.08.2019, state-owned «Kramatorsk Centre of Technical and Vocational Education», Mariupol Higher Metallurgical Vocational School and Mariupol Motor Transport Vocational Lyceum were approved as the VET centres for the organization of internships for supervisors of on-the-job training, vocational education teachers and vocational and theoretical educators.

Donetsk Oblast has a number of VET institutions which differ significantly from each other in terms of development. To evaluate the prospects of their further activity, to establish training and practical centres and centres of excellence on their basis, the ranking of the VET institutions of Donetsk Oblast was determined. The ranking was performed separately for agrarian and non-agrarian vocational institutions. The informational basis for ranking was the official performance indicators of the VET institutions, including number of students, number of graduates, proportion of unemployed graduates, etc. The number of people undergoing advanced training or retraining and the financial costs to prepare one student were taken into account. For agricultural VET institutions, such indicator as nett income from agricultural activity per 1 hectare of farmland was additionally used. Assessment of the current state of development of the Donetsk Oblast VET system enabled to identify the main problems of its activity (Table 2).

The need to reform the VET system of Donetsk Oblast is obvious. However, it requires legislative changes at the state level. During the last years a number of normative documents, regulations, orders, programmes and concepts related to various aspects of the VET system activity have been developed, approved and implemented in Ukraine. They include modern approaches to reform of the VET system in Ukraine, which comply with European and world practices in modernization of vocational education. We

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

should also point out the Concept of modern vocational (vocational and technical) education for the period up to 2027, as well as the draft order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the action plan for 2019-2027 on the introduction of the Concept of state policy implementation in the field of vocational (vocational-technical) education". These trends and tendencies, modern changes in the socio-economic development of Ukraine make the conceptual framework around which the perspective vision of the VET system of Donetsk Oblast, as well as the Strategy of its reform, has been developed.

Table 2. Main issues of the VET system of Donetsk Oblast

№	Issue	№	Issue
1.	Outdated material and technical resources that do not meet the current requirements	6.	Discrepancy between the directions of training, the number of the VET graduates and the needs of the regional labour market
2.	Unsatisfactory conditions for training, accommodation and entertainment of students in most VET institutions	7.	Duplication of training, violation of educational specialization by most VET institutions
3.	Reduction of the number of vocational students and graduates, increase of the share of small-scale VET institutions	8.	Unresolved problem of graduates' employment, including those who have signed agreements with enterprises
4.	Outdated content, structure and methods of workers training, preservation of Soviet system of vocational education	9.	Absence of successful examples of the VET institutions reform, dominance of paternalistic attitudes among heads of educational institutions
5.	Focus of VET institutions on the training of workers as in the late 20th century.	10.	Loss of attractiveness of vocational education, fall in prestige of the VET institutions

The aim of the Strategy shall be to reform the existing VET system taking into account the best world practices, to increase its efficiency, the quality of training, to create conditions for employment of young people and adults, to ensure their inclusion in the regional labour market and socially useful activities.

The regional Strategy for reforming the VET system of Donetsk Oblast might be implemented because:

– at the national level, a proper legislative basis has been created to allow the process of reforming the VET system of some regions to begin;

– at the level of central and regional authorities, there is awareness of the need to reform the VET system and a clear vision of the ways of its implementation;

– international organizations actively assist central and regional authorities in developing mechanisms for the modernization of VET;

– in recent years, employers have shown interest in changing approaches to the training of workers in the VET system of Donetsk Oblast, who, on the one hand, experience a shortage of specialists, on the other hand, are dissatisfied with the graduates' qualifications and the training system;

– elements of dual form of education are being introduced actively in Donetsk Oblast, the process of training and practical centres creation has started, preparation for the centres of excellence establishment is ongoing;

– most heads of the region's VET institutions realize the need for change, although they treat this process with caution and reservations;

– Donetsk Oblast State Administration is interested in the VET system reform, since a regional order for training of workers is formed with its participation and the financing of vocational education is provided from the regional budget;

– the need for reform in the VET system of the region is also recognized by ordinary citizens, future vocational students and their parents, since the external look of VET institutions and forms and programmes of study do not meet modern requirements and affect negatively the image of vocational education.

The main issues with the development of professional education system of Donetsk oblast were determined by a comprehensive analysis, involving a review of the changes that occurred there in recent years, interviews with educational institutions senior management representatives, surveys of students, teachers, and supervisors of on-the-job training. Issues identified included:

1. Outdated infrastructure, which prevents the provision of quality training to workers in the light of modern requirements and internationalization process in education. Thus, updating of infrastructure is one of the priorities for improving the quality of education services provision at institutions.

2. Lack of proper conditions for students to study, live, and enjoy recreation. Most educational buildings and workshops are in the need of renovation, heat insulation, window replacements, etc.

3. Dropping numbers of students and graduates.

4. The unresolved issue of employment and wages for students during their apprenticeship. Apprentices receive 50% of their wages at large companies, in accordance with existing arrangements. Another 50% goes to educational institutions, which allows them to at least partially support their current needs.

5. Duplication of the same training programmes at several institutions often located in one city. First of all, this concerns popular occupations such as "cook, pastry chef," "hairdresser, manicurist," "food salesperson," and "wheeled vehicle maintenance technician." In fact, students are trained in these occupations without any regard to the real needs of the labour market.

6. The imbalance between the development of the labour market and the educational services market leading to an over-saturation of the labour market with skilled workers of certain occupations and shortages of others. A review of labour market vacancies shows almost no need for all the cooks and hairdressers that are been trained in such abundance at several institutions in the oblast.

7. The mismatch of education curricula with the labour market demand. It would be most effective to have an apprenticeship in the summer for working occupations, in particular for cooks, partly for builders, tractor drivers, for some other occupations.

8. Paternalism and unwillingness to change among senior management, teachers, and supervisors of professional training. Over 38% of education institution managers and

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

almost 37% of teachers and supervisors of professional training believe that their institutions should be upgraded exclusively at the expense of the state budget.

9. The diminishing prestige of professional education now observed in many regions of Ukraine. Young people of today aim for standards of living that significantly differ from those of their parents. Today, working in mines or at large companies in difficult environmental conditions is not attractive to young people. Low wages, lack of job security, opportunities to find work abroad, and other factors reinforce this unwillingness.

Taking into account the regulatory documents approved in 2018-2019, in particular the Concept of state policy implementation in the field of vocational (vocational-technical) education "Modern vocational (vocational-technical) education for the period up to 2027", the draft order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the action plan for 2019-2027 on the introduction of the Concept of state policy implementation in the field of vocational (vocational-technical) education», the Strategy of reforming the VET system of Donetsk Oblast includes three stages.

During the first stage (2020-2021), a number of tasks needs to be implemented, which will enable the formation of a proper regulatory, financial and organizational framework for the region's VET system reform.

The second stage (2022-2024) involves a wide range of tasks for the reform of the region's VET system. During this stage it is necessary to complete the development of the competency-based curricula, to create supervisory boards at VET institutions, to continue the process of optimizing the educational institutions network and the establishment of training and practical centres, to form a system of monitoring of vocational education graduates, to complete the process of VET institutions rebranding, etc.

During the third stage (2025-2027), all objectives of the Strategy should be implemented: the process of the VET institutions network optimization completed, their optimal specialization determined, new training and practical centres and centres of excellence created, the workers training in new occupations started, a new image of the VET institutions and of vocational education system formed.

Implementation of the Strategy objectives for the reform of region's VET system, requires concentration and coordination of efforts of various institutions and public organizations. The Department of Education and Science of the Donetsk Oblast State Administration is responsible for the implementation of the Strategy objectives for the reform of the VET system. Considering the complexity and multidimensionality of the tasks, it is necessary to set up a coordination council to monitor and control the implementation of the VET system reform Strategy. It should include representatives of the VET institutions, the educational and methodological centre of vocational education in Donetsk Oblast, the state employment service of the region, the regional council of vocational education and employers on a voluntary basis.

Monitoring the implementation of the Strategy objectives of the VET system reform is one of its compulsory elements. The purpose of the monitoring is to evaluate the state of Strategy implementation in order to prevent undesirable consequences or deviations from the set course of reforms. The Strategy monitoring should include several areas: 1) monitoring of the external environment, in particular changes in the economic and social development of the country, the legal framework in the field of vocational education, the situation in the labour market, etc.; 2) monitoring of the internal environment, first of all, changes in the structure of the regional economy, in the labour market, in the course of demographic processes; 3) monitoring of Strategy objectives implementation, in particular the approved plan and the results achieved.

Based on the results of the monitoring, annually the Department of Education and Science of Donetsk Oblast State Administration, together with the members of the coordination council, organizes a discussion of the Strategy objectives implementation in terms of strategic, operational goals and specific objectives, as well as the results achieved.

Conclusions. As the result of the research a general system of measures for reforming professional education in the region within the context of internationalization process has been developed including mechanisms that would operate at both the national and regional levels. Those include:

1. To align the real needs of the labour market with the curricula of the regional education institutions, based on an improved methodology for determining workforce vacancies. At present there is an excess of vacancies over the number of graduates in the mining industry and in electrical production, and a certain surplus of trained workers in the service and catering sector. The dynamic with the number of graduates is the opposite. However, it is difficult to objectively assess how the curricula match the needs of the labour market because of shortcomings in the vacancies methodology.

2. To improve the mechanisms of employment for graduates, first of all, through the signing of agreements with companies that would guarantee employment. Resolving this issue is important both to ensure the proper functioning of the institutions and to create a positive image of professional education.

3. To encourage employers to participate in training workers. It is important to involve in the process not only large companies but also representatives of small- and medium-sized enterprises, small companies, possibly NGOs and business associations. At the regional level, within the framework of socially responsible business, it is necessary to develop a system of preferences for SMEs in relation to employment and apprentice remuneration.

4. To stimulate educational institutions to further introduce the dual form of study and file a request with the Ministry of Education and Science of Ukraine to amend the curricula, which will enable students who are trained for the occupation of tractor driver, cook, chef, plasterer to take practical training in summer period. That will significantly improve the quality of study process and the acquisition of appropriate occupational competencies by students.

5. To create conditions that would attract young supervisors of on-the-job training, who are able to work with modern equipment, to work at educational institutions. They are the ones who are able to provide a new quality of training and to make practical training more fun and attractive for students.

6. To upgrade the infrastructure through various sources

of financing - state, regional, private, to apply for international grants.

7. To update curricula and training methods. The preparation of new curricula designed to train various categories of graduates, adults, etc., is also an important task. They should be adaptable to the rapid changes in the labour market and designed for different categories of the population.

8. To expand the list of occupations that are trained at the region's VET institutions. These are the occupations that meet the requirements for high-tech production, in particular, *installer of transparent and ventilated facades, assembler of process pipelines, construction plumbing technician, roof builder, floor laying worker, construction rigger, construction carpenter, façade worker, electric equipment technician, lifting machine operator, mechanic of technical systems in buildings, communications network installer, industrial robot operator*, etc.

9. To align the areas of training of professional personnel and educational specialization of institutions, and to eliminate duplications of occupations at several institutions in one city.

10. To activate and diversify work on increasing the prestige of professional education.

Thus, the process of optimizing higher and vocational education institutions work within the context of internationalization process in the region is the most painful of the measures to reform the professional education system of Donetsk oblast. The complexity of its implementation lies in the fact that this optimization affects social interests of a large sector of population: senior management, teachers, supervisors of on-the-job training, support personnel. It is clear that the staff of educational institutions are not supportive of these efforts, as evidenced by the results of the questionnaires. Only about 10% of teachers, supervisors of on-the-job training and representatives of senior management of educational institutions indicated in their questionnaires that optimizing the network is an important component for reforming professional education.

REFERENCES

1. Bhandari, R. & Blumenthal, P. (2008). The Europa World of Learning. London: Routledge.
2. Developing Strategic Plan for Supporting Internationalization of Technical and Vocational Education and Training (2018). Retrieved May 25, 2020, from: https://www.atlantis-press.com/proceedings/ictvet-18/55913960.
3. Goddard S.E. (2006). Uncommon Ground: Indivisible Territory and the Politics of Legitimacy. International Organization, 2006. Vol. 60. P. 35 – 68.
4. Heyneman, S. P. & Skinner, B.T. (2014). The bologna process in the countries of the former Soviet Union: an outsider's perspective. Journal of the European Higher Education Area, 1, 55 – 71. Retrieved June 15, 2018, from: https://my.vanderbilt.edu/stephenheyneman/files/2011/09/The-Bologna-Process-in-the-Countries-of-the-Former-Soviet-Union-An-Outsider%E2%80%99s-Perspective2.pdf.
5. Karoly, L. A. & Panis, C. W. A. (2004). The 21st Century at Work: Forces Shaping the Future Workforce and Workplace in the United States. Los Angeles: Rand Corporation.
6. Postanova KMU vid 31.05.2017 roku za #373 «Pro zatverdzhennja Porjadku rozroblennja ta zatverdzhennja profesijnykh standartiv» (2017). Retrieved October 19, 2020, from:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF/paran11#n11.
7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajiny vid 18.03.2015 za #196 «Dejaki pytannja derzhavnogho fondu reghionaljnogho rozvytku» (Porjadok pidghotovky, ocinky ta vidboru investycijnykh proghram, shho mozhutj realizovuvatysja za rakhunok koshtiv derzhavnogho fondu reghionaljnogho rozvytku, v tomu chysli v sferi pidghotovky kvalifikovanykh kadriv vidpovidno do potreb reghionaljnogho rynku praci) (2015). Retrieved November 25, 2020, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF.
8. Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrajiny vid 19 veresnja 2018 roku za #660-r «Pro skhvalennja Koncepciji pidghotovky fakhivciv za dualjnoju formoju zdobuttja osvity» (2018). Retrieved November 25, 2020, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80. *(in Ukrainian)*
9. Strateghija stalogho rozvytku «Ukrajina – 2020» (2015). Retrieved November 25, 2020, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text.
10. Zakon Ukrajiny «Pro osvitu» (2017). Retrieved November 25, 2020, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

POLITOLOGY

Кризи ідентичності як чинник розвитку модерної української політії. Парадигмальний вимір

Е. В. Щербенко

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
Corresponding author. E-mail edsh@bigmir.net

Paper received 13.10.21; Accepted for publication 28.10.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-09

Анотація. У статті досліджуються кризи ідентичності українського суспільства доби демократичного переходу, ключовим чинником яких у парадигмальному вимірі постає досягнення політичної інклюзії. Одним із аспектів цього процесу постає визнання і подолання травми амбівалентного радянського модернізаційного експерименту, що продовжує впливати на національний порядок денний. Феномен Майдану інтерпретований як особлива «владна гра», що забезпечує відтворення інклюзивного виміру української політії на шляху до європейської інтеграції.

Ключові слова: *Владні ігри, кризи ідентичності, Майдан, політична інклюзія.*

Звертаючись до проблеми ідентичності, ми потрапляємо в «гарячий цех» політичної науки: геополітичні зрушення останніх десятиліть, щодо яких Україна виступає одним з ключових джерел формування (згадаємо, крім перебігу подій після 2014 р., що саме її позиція виявилася вирішальною при розпуску Союзу РСР), перетинаються з таким помітним явищем, як криза програми мультикультуралізму (оцінку її як «провалу» висловлювали останніми роками, зокрема, президенти Франції та Німеччини). Водночас, посилення «європейського вектору» на вітчизняних теренах в умовах гібридної війни (про інституціоналізацію його див. нещодавню книжку М. Рябчука [17]) на фоні кризи цінностей, про яку говорять у Європейському Співтоваристві[1], створює парадоксальну ситуацію, коли сам феномен кризи (що грецькою означає «суд») доводиться розглядати не лише у поточній динаміці плюсів і мінусів, тактичних/втрат і переваг, а радше, «довгих трендів», вимір яких можна описати через введення опозиції «відритого/закритого» суспільства.

Необхідне застереження полягає у тому, що в перебігу лонгітюдного дослідження нам слід рахуватися з відкритим горизонтом сучасної доби зростаючої турбулентності, і накладанням у ній кількох викликів глобального масштабу (в т.ч. переходу світ-системи до нового поділу праці і поточної пандемії), що можуть призводити і до зникнення самих об'єктів аналізу (або появи нових)[2].

Якщо в світлі сказаного виділити три парадигмальні зсуви в історії політичної науки:

a) античний, від постання феномена полісу, відрефлектованого Аристотелем, до творення Pax Romana;

b) класичний, від введеного Макіавеллі уявлення про stato до запропонованої Монтеск'є (Про дух законів) диференціації форм правління згідно з основним мотивом, що лежить у їх підмурівку, відповідно, для республіки доброчесність, монархії – честь, деспотії – страх;

c) модерний, від позначеного Американською і Французькою революціями початку сучасного конституціоналізму, яким задано розуміння держави (союзу громадян) як призначеної гарантувати фундаментальні права людини і громадянина,

– ми виявимо як їхній спільник виникнення щоразу нової інклюзивної перспективи (коли певні елементи у нових power games постають недоторканими), що реалізується як у сталому правопорядку, чи буде це Кодекс Наполеона чи Гельсінські угоди, так і у фундаментальній реформі освітньої сфери (згадаємо перехід від класичної до політехнічної освіти, яким позначений всесвітньо-історичний поворот на межі XVIII–XIX ст.), що задає також необоротні зміни в когнітивному стилі й зрештою, новій чуттєвості (що, між іншим, поєднує публічну і приватну сфери суспільного життя, зокрема через трансформації родини у перехідному суспільстві).

В цьому сенсі, ми маємо весь час зберігати в фокусі уваги динамічний зв'язок між інституційним дизайном і певними компетенціями громадян, «звичками серця», що напрацьовуються протягом генерацій, які виступають умовою його тривання (хрестоматійним прикладом наслідків розриву тут служить «веймарський» сюжет), дотримуючись своєрідного глокалізму (що маємо тут до діла з певним трендом, свідчить активне залучення західними фахівцями з політичної науки досягнень neurosciencies[3]).

Сказане відразу накладає певні обмеження на можливості нашого раціонального висловлювання: сценарій еволюційного вироблення згаданої інклюзивної «логістики» виступає лише ш а н с о м, у випадку втрати якого суспільство розплачується за сценаріями failed state і «втраченої генерації»[4]; ми можемо обговорювати його лише в *апофатичній* перспективі: допусків, критичних

[1] За деякими сценаріями, ця криза сягає самих основ «держави загального благоденства», йдучи корінням у зміни поділу праці світової економіки, що загрожує ще сильнішими потрясіннями у недалекому майбутньому.

[2] Пор. відомий вислів Маркса про численні зусилля посередніх теоретиків у XVIII столітті вивести істинну формулу, щоб врівноважити суспільні стани, короля, парламент і дворянство, а наступного дня «не лишилося ні короля, ні парламенту, ні дворянства». Подібним чином, вже у новітню добу когорту радянологів заскочив зненацька розпад СРСР. Щодо нових, вкажемо на безпосередньо дотичні теми процеси, пов'язані з формуванням Української Помісної Церкви, що також має геополітичні наслідки (змістовний нарис див.: [19].

[3] На антропокультурних чинниках європейського вибору України наголошують і автори нещодавньої монографії [2].

[4] Через що, між іншим, ми виходимо на рубіж глобальної відповідальності, в т.ч. за долю цивілізації (див. зокрема нашу нещодавню працю [18]).

 ©|E. V. Shcherbenko 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

параметрів, дотримання яких убезпечує від редукції складної інфраструктури сучасної політії.

Подібним обмеженням виступає зокрема необхідність для розгортання у повному обсязі нової культурної парадигми (через яку визначається й нова культурна генерація) певного історичного часу, який В. Мартинов оцінює в 150–200 років: «всі великі культурні феномени… живуть активним творчим і смислоутворюючим життям не більше ста п'ятдесяти – двохсот років або не більше ніж протягом трьох–чотирьох генерацій. Так, коли ми візьмемо давньогрецьку трагедію, то відтинок часу, за який були створені найбільш фундаментальні та смислоутворюючі трагедійні тексти, простягається не більше, ніж на сто двадцять років, коли рахувати від часу народження Есхіла (приблизно 525 рік до н.е.) і до смерті Евріпіда (близько 406 року до н.е.). За цей час Есхіл ввів у діонісійську драму другого актора, завдяки чому став можливий діалог, Софокл довів кількість акторів до трьох, а Евріпід додумався до таких театральних ефектів, що сучасники стали називати його «філософом на сцені». Іншими словами, за цей час трагедійний текст у процесі свого становлення явив усі свої конструктивні можливості і став тим, що у нашому уявленні міцно асоціюється з поняттям «давньогрецька трагедія». Однак це зовсім не означає, що після Есхіла, Софокла та Евріпіда трагедії перестали писатися і ставитися. Звісно ж, ще довгий час після них трагедії писалися, ставилися і були соціально затребувані. Але все це перетворилося у певну культурну рутину»[5] [14, с. 5–6]).

В цьому плані відкриті суспільства пішли шляхом емпіричного намацування допусків для того, щоб нова форма могла «перебродити» (вже 1847 року А. Мюрже починає публікацію «Сцен з життя богеми», яка дасть у подальшому життя шедеврам Пуччіні і Кальмана); звідси пролягає шлях і до сучасних сквотів як живильного середовища творення ідентичностей глобального міста.

Складність утвердження нового способу соматографії, завдяки якому суспільство опановує нові рефлексивні комплекси, через які дає собі звіт про «нову казку» (історичну їх неповторність відтінено влучною формулою М. Маклюена media is message) пояснюється, між іншим, необхідністю задіяння сміхового начала для «розставання з минулим».

Парадоксальне поєднання патетичного й комічного зберігається в умовах модерної світ-системи так само, як в античну добу, що добре видно на прикладі маски Чарлі, створеної вже засобами «десятої музи». У новітній біографії сучасник її творця, кореспондент New York Times в Гані засвідчує: «…кінотеатр в Аккрі був вщерт набитий дикунами фанті з області Ашанті, горцями кро… хлопцями з народності хауса з півночі Нігерії. Коли на екрані з'явився Чаплін, глядачі відразу ж закричали: «Чарлі! Чарлі!». Це було єдине англійське слово, яке вони знали». Скоро Чапліна пізнавали в усьому світі, від Африки до Азії, від Австралії до Південної Америки. Пізніше його наслідували актори народного камбоджійського театру, виконавці в турецькому ляльковому театрі, а також в японському театрі кабукі… Чаплін був першою людиною, яка стала об'єктом поклоніння в усьому світі, задовго до наступного культу «знаменитостей». Сам він каже: «Мене знають у тих куточках Землі, де люди ніколи не чули про Ісуса Христа». Інстинкт генія допоміг йому створити символ або образ, властивої усім нам людськості, близький і зрозумілий кожному на планеті. Схоже, він втілював у собі саму сутність людей – недосконалих, вразливих і смішних» [1].

Нарешті, про що слід нагадати, неготовність суспільства працювати з «проклятими питаннями», заново експериментально відкриваючи недоторканність гідності (бо лише особистість здатна вмістити їх), потребуючи всієї міри талану, зрештою дає виплеск ресентименту. й нігілістичного нищення складних форм культури, які не встигають перебродити[6].

Практичні політики завжди знали про амбівалентність енергії суспільного патосу, без якого неможлива історична творчість (Кромвель при вигляді тріумфуючого натовпу зауважив, що вони так само були б у захопленні, коли б його вели на шибеницю). У XX столітті з його численними масовими рухами, спрямованими на емансипацію спільнот, проте за неготовності критичної маси акторів орієнтуватися на інклюзивну перспективу здатних швидко розгорталися у катастрофічній перспективі фундаменталістськи мотивованого «очищення» суспільства (Г. Арендт трактувала расизм як необхідний складник джерел тоталітаризму), цей ефект набув небачених раніше масштабів.

Так, англійський історик Е. Бівор, підсумовуючи новітнє дослідження Другої світової [3], у преамбулі констатує, що загальна картина, якої не можемо спростити, виводить до того, що в момент кардинального випробування минулого століття одні люди неймовірно піднялися над звичайну етичну норму, інші так само опустилися нижче за неї[7]. Це, своєю чергою, дало поштовх форму-

[5] Інші подібні приклади, які наводить дослідник, це мистецтво середньовічних соборів, активний період якого охоплює період з 1140 по 1270 рік та західноєвропейський симфонізм, що вкладається між першими симфоніями Гайдна і виконанням останнього твору Малера та його смертю у 1911 році [14, с. 5–6]. Звернемо увагу, що в усіх цих випадках йдеться про постання артефакту, культурної форми, творцем якої виступає *все* суспільство певної доби (згідно з відомою формулою «музику творить народ, а ми, композитори, обробляємо» або, за Бальзаком: «істориком мало виступити само французьке суспільство, мені лишалося стати його секретарем»; пор. це з поточними тенденціями розвитку напряму «усної історії» у вітчизняній гуманітаристиці, включно з документуванням свідчень від Голодомору до недавнього Майдану). Зрозуміло, уявити постання зрілої стильової форми без чинника авдиторії годі так само, як, приміром, успішної «дрім тім» без підтримки спільноти її вболівальників (принагідно зауважимо, Олімпійський рух як одна з констант сучасної цивілізації, котрий пережив дві світові війни, мимохідь вчить цілі покоління ідеалу fair play, що, очевидно, не минулося без сліду для сучасного світу, де кожна нова держава раніше чи пізніше приєднується до руху, а переможці й призери Ігор неодмінно поповнюють ряди вітчизняних «селебрітіз»).

[6] Як зазначав Мераб Мамардашвілі, діагностуючи застарілу проблему пізньорадянського суспільства: «Ми хочемо перестрибнути через труд свободи, через тягар розвитку самого себе, але це неможливо. Слід наважитися на труд життя, бо лише це і є свобода, наважитися в історії, в реальності, і в малих справах, і у великих. Історія це драма свободи; там немає ніяких гарантій, як немає і ніякого самого по собі рушійного її механізму. Це драма свободи, де кожна точка оточена хаосом. Коли не буде напруги труда, тобто напруги свободи, що потребує труда, то ти з цієї точки свободи падаєш у безодню, яка оточує всі точки, і не де-небудь там, в небі або під землею, а тут, на Землі. Тому й «Царство Боже» – в нас самих, а не де-небудь ще у зовнішньому просторі або в майбутній віддаленій епосі, і апокаліпсис – це апокаліпсис кожної хвилини» [13].

[7] Подібним чином дослідники свідчень табірного життя констатують наявність мінімум двох етичних максим у своєрідному моральному біномі: «не вір, не бійся, не проси» і «помри ти сьогодні, а я завтра».

ванню наративів на кшталт «Людяність у нелюдяний час» [9], уявлень про людей доброї волі або праведників світу, які задають імператив інклюзивної перспективи для сучасного світу (що поширюється на засновки освітньої сфери і родинного виховання), з кардинальним розрізненням у суспільно-політичних комунікаціях ігор з ненульовою і нульовою сумою, чим долається згадана амбівалентність.

Важливим у порядку нашого викладу постає розгляд підсумків «радянського експерименту» (зрозуміло, лише в найзагальніших рисах), тим більше, що до певної міри вони визначають й хід вже експерименту українського (на цей аспект масштабності, що не можна редукувати, влучно звертає увагу праця Г. Дашутіна і М Михальченка [8]). Відзначивши його амбівалентність у вимірі світового процесу модернізації, зокрема розвитку антиколоніального руху (насамперед через марксистську складову, на що між іншим звертав увагу Е. Ґеллнер), ми зосередимося на тих чутливих пунктах, з якими по сьогодні доводиться мати справу українській політії, долаючи такі наслідки спроб створити «нову людину», як стокгольмський синдром, що виливається у ретроностальгії, в т.ч. «руського миру» або синдром вивченої безпомічності[8].

В історії російського суспільства XIX – початку XX століття не бракувало попереджень щодо катастрофи, якою може обернутися радикальний соціалістичний експеримент (в т.ч. з боку тих, хто на той момент пройшов через спокусу утопічного проекту, як Достоєвський або автори «Віх»). Найцікавішим у цьому плані є те, чому до них у певний критичний момент не дослухалися.

Радикалізм «підпільної людини», а враховуючи реалії відсутності політичної конкуренції, зокрема інституціоналізації опозиції, до отримання країною Конституції у жовтні 1905 року, можна розглядати всю тодішню Росію, охоплену революційним бродінням, як «підпільну» (що вона могла парадоксально поєднувати з роллю «жандарма Європи»), не раз був описаний у науковій і художній класиці. Цим пояснюється й уразливість її для утопічної пропаганди: інтенсивно запозичаючи на Заході новітні досягнення модерних інтелектуальних течій, в т.ч. філософських (узагальнюючий опис спадкоємності цього процесу протягом століття подає В. Зеньковський[9] [10]) і не маючи виходу до відповідної політичної «агори», де ці патоси могли б розгорнутися як гласно представлені, і структурувавшись відповідно до агонального чинника, дати на виході один з варіантів політесу; освічений клас мимоволі породжував тип маргінального радикала, описаний уже Гоголем («Заради науки життя не пощажу!»). Очевидно, з тим самим успіхом не щадити життя можна й «заради революції»[10].

Ймовірно, останнім шансом російської модернізації в «євроінтеграційній» версії був столипінський епізод (пор. формулу тодішнього прем'єр-міністра «вам потрібні великі потрясіння, нам потрібна велика Росія» та його ж оцінку в 15–20 років мирного розвитку, необхідних країні, що їх у неї де факто не виявилося). Революційне бродіння в пошуках нових суспільних форм, завдяки якому російські столиці «срібної доби» перетворилися на один з центрів творення модерної європейської культури (досить згадати імена Кандінського, Ніжинського, Павлової або Станіславського), очевидно, мало продовжуватися ще не одне покоління, подібно «віку джазу». Але в умовах травмованого війною суспільства, його радикалізації гору взяли елементарніші соціальні форми утопічного штибу.

Утвердження неконкурентної системи: розпуск Установчих Зборів, заборона діяльності всіх партій (зокрема закриття друкованих видань), крім однієї; закриття кордонів та ін. за мить перетворило «країну-підлітка» на велике гетто. Засуджуючи монополії як явище сучасної їм доби, більшовики де факто перебрали ті ж прерогативи монопольної влади, з усіма наслідками, за лордом Актоном, «розбещення абсолютного», сягаючи перетворення на заручників орвелівською «внутрішньо. партією» катів-жертв людності однієї шостої земної кулі[11].

У ретроспективі можна сказати, Маркс (збереження теоретичного доробку якого в радянському каноні зберігало модернізаційний потенціал «другого світу»[12] зокрема в порядку підтримання антиколоніального руху) був прочитаний творцем радянського режиму крізь призму Чернишевського і Нечаєва, що вождь і партія у цілому воліли не визнавати до останніх років існування режиму: згадки про останнього не знайти ні в «Повному зібранні творів», ані «Біографічній хроніці».

Очевидно, інституційна пам'ять російської модернізації (яку більшовики відживили, вдавшися до розбудови «державного капіталізму») в кінцевому рахунку далася взнаки. «Столипінська» програма зрештою спричинилася до конвергенції (пояснюючи й успіхи мобілізаційної економіки доби перших п'ятирічок і часу війни). Певними віхами на цьому шляху стали Пушкінський ювілей (1937 р.) та Моральний кодекс будівника комунізму (1961), поступово повертаючи засновки суспільних комунікацій Радянської Росії в рамки інклюзивної перспективи[13].

---

[8] Конституювання *проактивного* громадянина, що можна визначити як спільний знаменник розвитку української політії доби Незалежності, можна представити у складному й суперечливому поєднанні розкриття потенціалу «республіканського субстрату», успадкованого від радянської доби і відштовхування від тих практик неконкурентної системи, що, як вже очевидно, й сьогодні можуть у певні моменти брати гору, коли «мертвий хапає живого».

[9] Симптоматично, наскільки практика вже радянського часу зберегла цю орієнтацію (щоправда, тепер вже часто під грифом «Для наукових бібліотек»).

[10] Трохи забігаючи вперед, можна було б припустити, що хтось із тодішніх ієрархів Церкви нагадає готовим чути: «милості хочу, а не жертви». Але, звісно, для цього й Церква потребувала незалежного від держави статусу, до якого вона лише починала рухатися напередодні XX століття.

[11] Що сам її засновник не уникнув посмертної долі «царзаручника», надає експерименту якоїсь вишуканої завершеності.

[12] Більше того, залишався допуск для зусиль окремих мислителів: згадаємо приміром фігури Лотмана або Мамардашвілі. До певної міри, можна трактувати «діалог з Марксом» у пізньому СРСР як одне з відгалужень «євромарксизму» (за формулою німецької славістки, цитованої С.Аверінцевим, «у вас всюди паркан, але в паркані всюди дірка»). Інша справа, що далеко не завжди вони мали необхідний рівень публічності: так, спадщина Мамардашвілі, по суті, почала оприлюднюватися в друкованих працях лише після смерті мислителя і процес цей не завершений досі.

[13] Рух цей, втім, завжди залишався непослідовним: достатньо згадати гоніння на Церкву або застосування т. зв. каральної психіатрії до інакомислячих у «порівняно вегетаріанські», за висловом Ахматової, часи. Одним з яскравих прикладів негарантованості прав навіть цілком лояльного громадянина стала на початку 1980-х справа видатного філолога К. Азадовського [9], де чи не вперше для фальсифікації звинувачення було використане підкидання наркотиків. (Тут, серед іншого, можемо бачити у чистоті вимір інституційної

Симптоматичним постає за описуваного режиму і статус комічного. Сміх як «чесна особа», за словом Гоголя, в іпостасі політичного анекдоту минулого століття виступає чи не єдиним автентичним свідком радянської доби, проте цей хроніст мав перебувати на півлегальному положенні. Поставимо мисленний експеримент, спробувавши уявити, як на одному з партійних форумів часів «застою» Генеральний секретар ЦК КПРС публічно розповідає про себе анекдот (що мислимо для президента США), і ми пересвідчимося в сакралізованій, себто квазіполітичній природі режиму.

Переводячи «радянський епізод» в оптику модернізаційної перспективи, ми можемо бачити його визначеність, зокрема в горизонті уявленого, викликами доби індустріалізації з її технократичною утопією (на кшталт мрії про «сто тисяч тракторів»). Щойно світова економіка на межі 1960-70-х стала переходити на рейки постіндустріальної, модернізаційний потенціал радянського режиму, де спадщина основоположника набула статусу недоторканного за Св. Письмо, виявився вичерпаним. Коли ж система, яка не здужала виробляти «гармати і масло», після нового технологічного переозброєння суперника (котре, не виключено, спровокувала сама нафтовою кризою 1970-х через дії режимів-сателітів), постала перед нездатністю підтримувати паритет у Холодній війні, почалися переговори, черговий етап розрядки, який перейшов у економічний, а далі політичний колапс соціалістичного табору з утворенням нових незалежних держав.

Чому ж колишній УРСР, а далі незалежній Україні (попри те, що прогнозів щодо її розколу не бракувало ні 1991-го, ні 2004-го й пізніше), «вдалося»?

Стисло характеризуючи ознаки, які стали підмурівком шуканої в ході реформ інклюзивної перспективи, згадаємо надання українського громадянства на недискримінаційній основі (зокрема, усім громадянам колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України постійно проживали на її території) і приватизацію (насамперед, державного житлового фонду, коли рядові українці, ставши власниками своїх осель, отримали можливість робити ставки у нових життєвих сценаріях[14]).

Стимулюючу роль на початковому етапі українського транзиту відіграв процес російської модернізації. РФ, яка протягом 1990-х проходила свій шлях демократичних реформ, задавала тренд і для всього простору СНД, між іншим конкуруючи з Україною щодо першості вступу до престижних європейських і світових організацій (як Рада Європи та ВТО). Коли цей вектор на межі 2000-х перемінився, початковий імпульс певний час зберігався (саме момент конкуренції, як побачимо, став пунктом вододілу для розходження у подальшому траєкторій розвитку двох пострадянських держав).

Розбудова ринкової економіки потребувала підготовки у масових масштабах фахівців з її обслуговування, зокрема правників та економістів (досить скоро заговорять про їх «перевиробництво»). Книжка «Генеза ринкової економіки» [5], що містить близько 3 000 понять з сфер політології, мікроекономіки та ін., до певної міри дає уявлення про масштаб компетенцій, які в стислі терміни мали бути опановані українськими громадянами.

Це неозоре поле життєвих експериментів, немислиме для закритого типу суспільства, було заповнене «іграми ідентичності», які дозволили відрефлектувати спочатку недержавні ЗМІ[15], а далі все більшою мірою, як найбільш гнучкий формат, український сегмент світової мережі (в кінцевому рахунку орієнтований на глобальне суспільство). У цей час поступово оформлюється те, що ми в робочому порядку назвемо Євромрією, як імперативний орієнтир сценарію розвитку соціуму (важливою рисою є те, що він позначив також відтінок статусного споживання: поширення «євровікон», «євроремонту» і под., легко вписуючись і в повсякденність суспільства споживання і в революційну патетику[16]).

На початок 2000-х можна констатувати завершення в цілому переорієнтації інституційного дизайну у вимірі глобального громадянського суспільства (в зв'язку з чим апелюють до відомої формули «створили Італію, тепер слід створити італійців»). За маркер тут може правити підсумок парламентських виборів 2002 року, де блок «Наша Україна», очолюваний популярним експрем'єром В. Ющенко, витіснив з першого місця комуністів. Успіх новопосталого середнього класу[17], що починає виступати консолідуючою силою нової української демократії, добре пояснює і те, яким чином наступний «помаранчевий» вибух спрацював на зміцнення національної ідентичності, розгортаючись в інклюзивній перспективі.

Загальна схема перебігу подій (студентство, започаткувавши рух протесту, підтримане ширшими верствами громади, передовсім столичної, тисне на парламент, котрий, виступаючи як представницький орган, забезпечує умови для пакту еліт), апробована ще 1990 року («Революція на граніті»), в даному випадку детонувала значно потужніший заряд. Пов'язано це з тим, що «точкою зборки», яка об'єднала, по суті, всі політичні сили[18], виявився захист права голосу громадянина, яке в українських умовах належало до елементів традиційної політичної культури (що пояснює, між іншим, ефективність мобілізації громади); а по-друге, що самоусунення, як мінімум, від дій щодо дотримання передбаченої проце-

пам'яті режиму: його інституції продовжують «оптимізувати» свої функції, слідуючи загальній організаційній логіці.)

[14] Не маючи можливості обговорювати тут весь багатовимірний процес української приватизації, звернемо увагу лише на промовисті показники рівня готовності до неї громадян на момент початку: :а даними моніторингу, який проводився Інститутом соціології НАН України, 38,4 % респондентів у 1994 поставилися до приватизації негативно, а 34,2 % не знали, що відповісти [16]. У цьому сенсі, постійне зростання рівня компетенцій у конкурентних системах (економічній, політичній, соціокультурній) постає фундаментальною характеристикою української громади, визначаючи поступову адаптацію його до цінностей глобального громадянського суспільства і «переростання» успадкованої патрімоніальності.

[15] Л. Мачулін, один з активних учасників процесу їх творення в Харкові 1990-х, звертає увагу на те, що джерелом тут на початку виступив самвидав пізнього СРСР. Автор нагадує й про умови, за яких вони поставали: у 1995 році 85% паперу і 100% фарб завозилися з-за кордону [15, с. 17].

[16] Вже 2004-го зафіксоване на Майдані «Український наш народ робить євроремонт держави. Вибачте за тимчасові незручності». Звернемо тут увагу на складання нової стильової домінанти комічного, важливість якого для травмованого суспільства акцентує Т. Гундорова [7]).

[17] Т.зв. «партія влади», представлена блоком «За єдину Україну», оперативно перехрещеним в «За єдУ», здобувся лише на третє місце.

[18] Подібним чином, Майдан 2013–2014 рр. об'єднає в обороні недоторканних основ ідентичності і всі українські деномінації.

дури виборів цілої верстви тих, на кого це завдання покладено законом (унеможлививши, за вердиктом Верховного Суду, встановлення достовірних результатів), обвалило рівень політичних комунікацій в державі до столітньої давнини (див. опис тодішніх місцевих виборів у [4]).

Тож коли б в Україні 2004-го взяли гору «технології 1906» і протест, центр якого знаходився в Києві як столиці середнього класу, але був підтриманий у регіонах, не вибухнув, чи не означало б це, що справді «українська нація» – лише химера?

Важливо, що протестні дії протягом всього часу залишалися спрямовані у вимір інклюзивної перспективи (за робочою формулою «не повинно пролитися жодної краплі крові і сторони зберігають обличчя»), на яку спрацювали і всі майданчики перемовин, починаючи з місцевих рад і до круглого столу за участі міжнародних посередників. Пояснюється це тим, що очільниками його, в тому числі в критично важливому «середньому» вимірі виступили лідери мереж, як-от один з провідних адвокатів, що безкоштовно взявся представляти інтереси опозиційного кандидата, заявивши, за свідченням М. Катеринчука [11]: «За президента Януковича моя професія в Україні не має сенсу» (таким чином, і тут перед нами в фокусі зусилля недоторканність конкуренції як необхідний складник інклюзивної перспективи, запорука не редукованого стану сучасної громади). Феноменологію протесту твореного середнім класом довершили участь у тодішньому прототипі Автомайдану машин усіх марок від джипів до найдоступніших моделей і збережена на світлинах присутність на акціях громадян цілими родинами з дітьми та домашніми улюбленцями[19].

Слід відзначити, після завершення подій Майдан сприймався, в т.ч. його прибічниками, як подія унікальна, котра й відбулася, щоб більше не бути потрібною (одна з газет до його річниці вийшла з винесеним на підбірку світлин першої сторінки заголовком «Не повторяется ТАКОЕ никогда»). Проте «біло-блакитний» Майдан 2007-го (толерантно зустрінутий столичною спільнотою), «підприємницький», який тодішні президент і прем'єр відвідали в порядку діалогу; а далі часткова комерціалізація подібних масових заходів перетворили його радше на один із легітимних засобів вираження протесту спільнотою громадян[20].

Наступний вибух, що повторив (і певною мірою перевершив рівень мобілізації попереднього, сягнувши виміру релігійних війн), відтворив кілька ключових рис Майдану – 2004, що, ймовірно, дозволяє представити його як специфічну power game. Вкажемо на кілька, з нашого погляду, ключових повторів сценарію: гранична мобілізація ресурсів з обох боків веде у підсумку до «розвалу» владної команди. Ця мобілізація включає вихід великих верств громадян із повсякденної зони комфорту, виводячи до виміру «пікових переживань» (за А.Маслоу)[21]. Мірою підвищення рівня протистояння відбувається «перетікання» символічного капіталу до протестної сторони, що виявлється в т.ч. у поширенні його підтримки як у вимірі «центр-регіони», так і забезпеченої медіями та мережевими ресурсами присутності спільноти глобального громадянського суспільства (ми назвали цей ефект в робочому порядку *демон Майдану,* за аналогією з демоном Максвелла). Суттєвою стороною цього ефекту виступає задіяння сміхового начала: оскільки сміх тут поєднує в собі функції солідаризації спільноти і десакралізації, ми бачимо, що одна з сторін (владна) не може здобутися на симетричну відповідь; виявляючи, між іншим, що намагалася сакралізувати ілюзію, в якій перебуває[22].

Нарешті, як у фокусі Майдану – 2004 знаходилася оборона права голосу громадянина, у протесті 2013-2014 рр. в ньому постала недоторканність гідності в сенсі тривання політії у зв'язку поколінь. Те, що називали «побиттям дітей», кореспондує з тим, як у Давньому Римі визначали вільну людину (liber): це та, котра народилася у родині вільного громадянина і громадянки й всотала свободу з молоком матері, Реагуючи інстинктивно, громада нагадала чаадаєвське: європеєць – більше, ніж психологія; це фізіологія.

Отже, в ході розгляду ми спостерігаємо очевидну єдність процесу переходу у вимірі інклюзивної перспективи, що поєднує його складники, умовно, еволюційний і революційний (Майдан)[23]. Відсіюючи, в процесі щоденного плебісциту, зокрема в електоральних циклах, менш ефективні у викликах перехідної доби практики управління, громада здобувається на вищий рівень мобілізації, коли частина істеблішменту намагається в односторонньому порядку змінити правила гри, зачіпаючи основи спільного блага.

Переходимо до підсумків.

Проблема ідентичності перебуває в горнилі спроб сьогоднішньої політичної науки, і досліднику простіше вказати на теоретичні підходи, які в результаті апробації на разі дістали негативну оцінку (як програма мультикультуралізму). При орієнтації нашого дослідження в парадигмальному вимірі, ми виділили як ключові аспекти виявлення інклюзивної перспективи, у якій реалізується ідентичність політичної спільноти і апофатичний вимір її обговорення, предметом якого є складники, котрі виступають як недоторкані, що набуває особливої ваги у зв'язку з тим, що в дію при «іграх ідентичності» вступають патоси, зокрема, через сміхове начало.

Звернувшись до розгляду підсумків радянського експерименту (який суттєвим чином служить підмурівком сьогочасного українського), ми, відзначивши його амбівалентність, насамперед в плані імплікації в його уявлене ферменту марксизму, що зберігає евристичний потенціал; звернули увагу на елементи, що були пов'язані з соціальною алхімією творення «нової людини», давши на виході ефекти на кшталт стокгольмського синдрому, з якими доводиться давати раду пострадянським суспі-

[19] Закономірним наслідком до «Разом нас багато», котра апелювала до патетики революційної, другим хітом в перебігу подій доєдналося дитяче «Оранжевое лето»,

[20] Зауважимо лише, що жоден із згаданих виступів не демонстрував ключового складника: масової участі студентства, яке у ролі субстрати «завтрашнього середнього класу» відіграє роль непомильного діагноста щодо невідкладності певного пункту національного порядку денного (адже нація й є щоденний плебісцит).

[21] Проявляючись, серед іншого, у відсутності страху, відсутності поширення інфекційних хвороб в епідемічний час тощо.

[22] Чому, між іншим, прибирає опонентам містки для повернення до вихідної «зони комфорту», не вміщаючи, що їх д в і; й де сміються, не бояться.

[23] Використовуючи розвідку відомого гуманітарія М.Гудзія [6], можна представити його конструктивну роль в українському політичному театрі як своєрідної *інтермедії*.

льствам, зокрема українському, в процесі демократичного переходу, щоб реалізувати потенціал республіканського субстрату, успадкованого від попередньої доби модернізації.

Перейшовши, далі, до часів Незалежності, ми зосередилися на аспектах дотримання інклюзивної перспективи (що задає спільність, умовно, еволюційного і революційного складників демократичного переходу) в порядку складання нової української ідентичності доби глобального громадянського суспільства, ключовим чинником якої є неперервне підвищення компетенцій громадян у конкурентній системі з поступовим утвердженням недоторканості базових її основ, що виступає як долання амбівалентності і досягнення щораз нового рівня консолідації вітчизняної політії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акройд П. Чарли Чаплин. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=47498&p=22
2. Антропокультурні чинники європейського вибору України. Київ: Наукова думка, 2014.
3. Бивор Энтони. Вторая мировая война. Москва: Колибри, 2013.
4. Галичанин. 1906. 7 сентября. Х. Польские выборы.
5. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії. Київ: «Магнолія плюс», 2004.
6. Гудзий Н. К. Українські інтермедії XVII–XVIII століть // Гудзий Н.К. Литература Киевской Руси и украинско-русское литературное единение XVII – XVIII веков. Киев: Наукова думка, 1989. С. 306–338.
7. Гундорова Т. І. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ: Критика, 2005.
8. Дашутін Г. П., Михальченко М. І. Український експеримент на терезах гуманізму. Київ: Парламентське вид-во, 2001.
9. Дружинин П. А. Идеология и филология. Том 3: Дело Константина Азадовского: документальное исследование. Москва: Новое литературное обозрение, 2016.
10. Зеньковский В. В. История русской философии. Москва, 2001.
11. Катеринчук М. Адвокати помаранчевої революції. Київ: Юстініан, 2005.
12. Людяність у нелюдяний час. Львів: Часопис, 2013.
13. Мамардашвили М. К. Философия действительности // Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию. Москва: Издательская группа «Прогресс» «Культура», 1992. С.201–211.
14. Мартынов В. Пестрые прутья Иакова. Частный взгляд на картину всеобщего праздника жизни. Москва: Издательский дом «Классика – XXI», 2010.
15. Мачулин Л. Негосударственные СМИ Харькова 1990 – 2000 годов. Страницы истории в лицах и всопоминаниях современников. Харьков: «Ра», 2001.
16. Приватизація//Енциклопедія історії України. Київ, 2010.Т. 8.
17. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності. – Історичні причини та політичні наслідки. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019.
18. Щербенко Е. В. Політична генерація як проблема і пояснювальний принцип. До екологічного підходу в політиці // Наукові записки ІПіЕНД. Випуск 2 (98). Київ, 2019. С. 204–223.
19. Щоткіна Катерина. Хроніки Томосу. Харків: Віват, 2019.

REFERENCIES

1. Ackroyd Peter. Charlie Chaplin. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=47498&p=22
2. Anthropocultural factors of Ukraine's European choice. Kyiv: Naukova dumka. 2014.
3. Beevor Antony. The Second World War. Moscow: Colibri, 2013.
4. Galychanyn. 1906. 7 September. H. Polish elections.
5. Genesis of market economy (political economy, microeconomics, macroeconomics, economic analysis, business economics, management, marketing, finance, banks, investments, exchange activities): Terms, concepts, personalities. Kyiv: Magnolia Plus, 2004.
6. Gudziy M. K Ukrainian interludes of XVII – XVIII centuries // Gudziy M. K. Literature of Kievan Rus and the Ukrainian-Russian literary unity of the XVII – XVIII centuries. Kyiv: Naukova dumka, 1989. P. 306–338.
7. Gundorova T. I. Post-Chernobyl Library. Ukrainian literary postmodern. Kyiv: Krytyka, 2005.
8. Dashutin G. P, Mykhalchenko M. I Ukrainian experiment on the scales of humanism. Kyiv: Parliamentary Publishing House, 2001.
9. Druzhinin P. A Ideology and philology. Volume 3: The case of Konstantin Azadovsky: a documentary study. Moscow: New Literary Review, 2016.
10. Zenkovsky V. History of Russian philosophy. Moscow, 2001.
11. Katerynchuk M. Advocates of the Orange Revolution. Kyiv: Justinian, 2005.
12. Humanity in inhuman times. Lviv: Magazine, 2013.
13. Mamardashvili M. K. Philosophy of reality // Mamardashvili M. K. How I understand philosophy. Moscow: Publishing Group “Progress” “Culture”, 1992. P. 201–211.
14. Martynov V. Motley twigs of Jacob. Private view of the picture of the universal holiday of life. Moscow: Classics – XXI Publishing House, 2010.
15. Machulin L. Non-state media of Kharkiv 1990– 2000. Pages of history in the faces and memories of contemporaries. Kharkiv: “Ra”, 2001
16. Privatization // Encyclopedia of the History of Ukraine. Kyiv, 2010. Vol. 8.
17. Ryabchuk M. Overcoming ambivalence. Dichotomy of Ukrainian national identity. Historical causes and political consequences. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2019.
18. Shcherbenko E.V Political generation as a problem and explanatory principle. To the ecological approach in politics // Scientific notes of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Issue 2 (98). Kyiv, 2019. P. 204–223.
19. Shchotkina Kateryna. Chronicles of Tomos. Kharkiv: Vivat, 2019.

Identity crises as a factor of development of modern Ukrainian politeia. Paradigmatic dimension

E. V. Shcherbenko

Abstract. The article considers the identity crises of Ukrainian society in the context of democratic transition, and the achieving political inclusion is seen as a key factor in paradigmatic dimension in this analysis. One of the main aspects of this process is recognizing and overcoming the trauma of ambiguous Soviet modernization experiment that is continued impact of Ukrainian national agenda. The Maidan phenomenon is shown as a special power game that ensures the re-establishment of inclusive dimension of Ukrainian politeia on the path to European integration.

Keywords: *Identity crises, Maidan, political inclusion, power games.*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

PSYCHOLOGY

Relationships between psychological indicators of occupational stress of trade entrepreneurs

M. V. Avramenko

Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: marishenka2006@gmail.com

Paper received 06.12.21; Accepted for publication 19.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-10

Abstract. The article highlights the most pronounced direct and inverse correlations obtained by all variables of methods aimed at identifying direct and indirect manifestations of occupational stress of the subjects. The most significant direct feedback were the indicators of the method "Comprehensive assessment of stress". This made it possible to determine the relationship between the indicators of this technique and the variables of indirect indicators of occupational stress techniques, namely: "The Sixteen Personality Factor Questionnaire (Cattell)"; "Motives of entrepreneurship"; "Adaptive mobility"; "The predominant type of relationship with people (T. Leary)"; "Overcoming stress"; and "Volitional self-regulation".

Keywords: *relationships; entrepreneurs; psychological indicators; correlation; occupational stress.*

Introduction. Social, economic, political, and cultural changes in Ukraine that have taken place in recent decades, the entry of businesses into international markets leading to increased competition in domestic and foreign markets, and significant differentiation of consumer demand requires entrepreneurs to seek new directions of global competitiveness. These integration processes and modern crisis transforms the national economy.

Analysis in scientific literature of the causes, manifestations and methods of overcoming of professional stress shows the urgency of this problem. Surveys in 15 European Union countries show that 56% of workers report high rates of work, 60% show tight deadlines, 40% monotony, 30% complained of stress and its manifestations and almost one in ten reported workplace intimidation tactics. In Europe, the economic damage from occupational stress is about 15 billion euros annually [6, 7, 10].

Entrepreneurs as subjects of market relations operate in a fiercely competitive market environment, which on the one hand, contributes to the economic development of both the individual entrepreneur and society as a whole, and is the driving force of social and economic progress.

On the other hand, the activities of trade entrepreneurs take place in difficult conditions associated with personal financial and economic risks, which under the influence of tense realities lags behind the pace of adaptation, adaptation to changes that can occur suddenly and unexpectedly with negative consequences. At the same time, retailers are subjected to significant neuropsychological stress, which significantly affects the functional capabilities of the individual and increases the risk of professional stress, work in which is a serious test.

Analysis of research on the relationship between indicators of occupational stress shows that this problem is currently underdeveloped in both theoretical and methodological and practical aspects and requires further research in the field of entrepreneurship.

A brief overview of publications on the topic. In recent decades, stress, and in particular occupational stress, have been widely studied by both domestic and foreign scientists, as it is one of the most common health problems associated with work in Europe and the world. The definition of stress as a non-specific response of the body to any stimulus was proposed by H. Selye. On the other hand, T. Holmes and R. Rahe define stress as a stimulus without considering the reaction, arguing that stress is an independent variable stimulus or load that occurs in the body, creating discomfort in such a way that its impact becomes unbearable and leads to psychological and physical problems [17, 14].

The definitions that are most relevant and can be properly adopted in this study to explain the reality of entrepreneurial stress are the theoretical foundations of R. Lazarus and S. Folkman. They define stress as a special connection between man and the environment, which can exceed its resources and threaten its well-being [16, p. 141-169.]. This is because scientists describe stress as a transactional connection between a person and his environment.

In psychological science, a significant amount of research by both foreign and domestic researchers is devoted to the study of certain aspects of occupational stress, aspects of occupational crisis, occupational deformity, and burnout in representatives of various professional groups, specifically employees of educational organizations (L. Karamushka, M. Korolchuk, V. Krainiuk, O. Kredentser, S. Myronets, Y. Shcherbatykh, etc.) [1, 11, 4, 5, 13]. A large number of works is devoted to the manifestations and determinants of representatives of professions which involve risk (M. Korolchuk, V. Krainyuk, S. Myronets, V. Furman, A. Arcuri, D. Lester, G. Kaufman, T. Beehr, etc.) [3, 4, 8, 12, 14, 18]. I. Lantukh, V. Furman, B. Biddle, J. Demartini, and others studied the nature of entrepreneurial stress. [6, 12, 15, 16]. The importance of this specific issue, the scientific experts who have addressed this problem and the insufficient theoretical substantiation and practical orientation determined the direction of the scientific research.

The purpose of the article is to determine the level of direct and inverse correlations obtained by all variables of methods aimed at identifying direct and indirect manifestations of professional stress in entrepreneurs of retail chains.

 ©|*M. V. Avramenko 2021*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Finding out how the level of occupational stress is affected by the relationship between different quantitative indicators identified in the empirical study allows to assess the level of coherence of these variables, to identify features and certain patterns that indicate the determinants of occupational stress and mechanisms for overcoming its negative manifestations.

Materials and methods. Correlation analysis was utilized to test assumptions about the level of relationships (combinations) of indicators that are directly aimed at detecting professional stress in entrepreneurs of retail chains with variables that indirectly diagnose structural elements of personality and features of their manifestations. The level of the Pearson correlation coefficient (r) estimates the bond density (low r <0.3, moderate r = 0.3-0.5, noticeable r = 0.5-0.7 and high r> 0, 7) [9, p. 47]. Correlation analysis was conducted based on the results of empirical studies of 102 entrepreneurs in the trade sector who were found to have occupational stress.

This paper uses methods aimed at determining the quantitative characteristics of occupational stress: "Test for stress resistance," "Test of self-assessment of stress resistance" (S. Cohen and G. Williamson); and qualitative indicators of its manifestations: "Comprehensive assessment of stress" and "Vegetative manifestations of stress" (Yu. Shcherbatykh) [13, p. 200-207].

Research of individual coping strategies and behavior for overcoming professional stress was carried out according to the method of "Overcoming stress" (S. Hobfoll) [13, p.184-192]; personal characteristics: according to the methods of "16-factor Cattelll personality questionnaire" and the "Locus of control"; and the emotional-volitional sphere: according to the methods of "Emotional-volitional self-regulation" (E. Eidman and A. Zverkov) [3, p.469-481]. The motivational sphere was studied according to the methods of "Motives of entrepreneurial activity" (L. Karamushka, N. Khudyakova) [1, p. 182-185]; and adaptive capabilities of the individual are determined by the method of "Adaptive mobility" [2, p. 186-187].

This scientific approach made it possible to begin empirical research.

Results and discussion. According to the results of empirical research, the indicator of Comprehensive Assessment of Stress (CAS) of respondents has a high degree of direct correlation with psychophysiological signs of stress (r = 0.834), emotional signs of stress (r = 0.719), and integrated indicators of stress sensitivity (r = 0.701). Another group of indicators has its own correlations: "Behavioral signs of stress" (r = 0.623); "Sensitivity to circumstances that can not be changed" (r = 0.601); "Tendency to complicate things" (r = 0.586); and "Intellectual signs of stress" (r = 0.511). This result indicates that the presented variables have significant direct correlations with a comprehensive assessment of occupational stress. At the level of moderate correlations, the indicators of CAS were determined by such variables as: "Constructive coping with stress" (r = 0.437); "Predisposition to mental illness" (r = 0.425); and "Destructive coping with stress" (r = 0.405). Thus, the indicator of comprehensive assessment of occupational stress of the respondents has 3 high direct levels of correlations, 4 noticeable correlations, and 3 moderate correlations. Directly high correlations indicate that the most significant direct dependence of the level of occupational stress of the subjects is associated with psychophysiological, emotional signs of stress and an integral indicator of stress sensitivity.

Significant relationships are observed with variables such as: behavioral signs of stress, sensitivity to circumstances that cannot be changed, and a tendency to complicate things. The level of moderate direct correlations is determined by such indicators as: constructive or destructive coping with stress and susceptibility to mental illness.

The integrated indicator of stress sensitivity has the most pronounced direct correlations with a comprehensive assessment of stress (r = 0.707), and psychophysiological symptoms of stress (r = 0.702) - at a high level. Notable - with emotional symptoms of stress (r = 0.694), behavioral signs of stress (r = 0.611), the tendency to complicate things (r = 0.510), sensitivity to circumstances that can not be changed (r = 0.610), destructive coping with stress (r = 0.544), susceptibility to mental illness (r = 0.501). In this case, the variables of constructive ways of overcoming stress are inversely correlated with the integrated indicator of stress sensitivity. Thus, the presence of a pronounced density of relationships of the integrated indicator of stress sensitivity: 2 - high level, 7 - noticeable, as well as 1 - noticeable inverse correlation, indicate the informativeness of the variables "Stress Test" and, above all, the largest correlation weight - indicators of integrated assessment of stress sensitivity.

A regularity has been established, which is that the more pronounced the correlation coefficients of stress sensitivity, the greater the sensitivity to stress. In this case, feedback was found with the indicator of constructive coping with stress, which leads to a different pattern - the greater the sensitivity to stress, the lower the indicators that indicate destructive coping with stress. Thus, based on the analysis of correlations of indicators of methods that are directly aimed at detecting occupational stress, the closest correlations were established primarily for all indicators of the method of "Comprehensive assessment of stress" and, in particular, with the final assessment of stress, which indicates their feasibility of use in the work.

The analysis of the results of correlations of CAS with the indicator of the emotional-volitional sphere (EVS) block according to the method of "16 factor questionnaire R. Cattell " indicates the following:

A high level of inverse correlation was found with emotional stability "C", r = -0.822, noticeable - with hardness ("I", r = -0.626) and self-control ("Q3", r = −0.621). The direct high correlation of CAS was established with the scale of tension ("Q4", r = 0.726), direct noticeable - with indicators of anxiety ("O", r = 0.594) and normative ("G", r = 0.561). Thus, according to the results of correlations of CAS, with the indicators of the EVS unit according to the method of R. Cattell, determined regularity, which is that the higher the comprehensive assessment of stress in the subjects, the lower the level of emotional stability, firmness and self-control and the higher the level of tension and anxiety. It was found that the indicators of the communicative block, according to the 16-factor questionnaire of R. Cattell in relation to CAS, have 6 inverse correlations and one direct correlation. Thus, at a high level there are connections with such variables as: conformism ("Q2", r = −0.725) and sociability ("A", r = −0.715), at a significant level - dominance "E2", r = - 0.621), courage ("H", r =

−0.619), diplomacy ("N", r = −0.617), expressiveness ("F", r = −0.517). There is a direct association with CAS with suspicion ("L", r = 0.497).

The analysis of the presented correlations of CAS with the indicators of the communicative sphere of the respondents shows that with severe professional stress they have signs of conformism, which manifests itself depending on the group, orientation to the decisions of others, lack of initiative in decision-making, incommunicability, isolation, rigidity, skepticism, and loneliness. Low levels of dominance are accompanied by shyness, dependence, moderation to the point of passivity, a tendency to take the blame, and to give way to others. Thus, the analysis of correlations of CAS with the indicators of the communicative block gives grounds to determine the pattern, which is that the higher the level of professional stress in the respondents, the lower the communicative sphere of the respondents, namely: conformism, camaraderie, dominance, diplomacy, courage, and expressiveness - and vice versa in the case of lower levels of professional stress.

Regarding the intellectual sphere and the relationship of its indicators with the CAS, it was found that level of intelligence has a direct noticeable relationship ("B", r = 0.511), and radicalism and practicality, (respectively, "Q1", r = −0.531 and "M", r = −0,495) are inverse. This indicates that the level of CAS is determined by the level of intelligence and has a higher level, the lower the rates of radicalism and practicality.

Thus, according to the analysis of correlations of CAS with the indicators of "16-factor personal questionnaire, R. Cattell", it was found that out of 16 scales - with 11 there are inverse correlations, which gives grounds to determine such a general pattern.

It was found that the high level of professional stress of subjects is due to the low level of essential characteristics of the emotional and volitional sphere such as: emotional stability, self-control, firmness; in the communicative sphere: conformism, sociability, dominance, courage, diplomacy, expressiveness; and in the intellectual sphere: radicalism, practicality, as well as the high level of direct correlations with the data of the emotional and volitional sphere: tension, normativeness, and anxiety; and in the communicative sphere: suspicion and indicators of intelligence.

An analysis of the relationship between CAS and business motives revealed the following:

It was found that in 8 indicators of the motivational sphere, 7 have inverse correlations. Thus, from the group of direct motives, the following correlations of the surveyed CAS were recorded with indicators of commercial success (r = −0.735), freedom and independence (r = −0.517), innovation and risk (r = −0.506) and initiative and activity (r = −0.407). At the same time, it was found that with indirect motives CAS has high levels of inverse correlations - with indicators of social motives and group affiliation (r = −0.713), self-regulation (r = −0.701), respect and self-esteem (r = −0.619), and also a direct link between high level and forcedness (r = 0.724).

Based on the results obtained, we conclude that the higher the level of CAS, the more pronounced the relationship, first of all, with indirect motives, and secondly - with direct motives for entrepreneurial activity. At the same time, the most pronounced relationships of the CPS with the inverse characteristics of commercial success, self-realization, social contacts and group affiliation and significant links with the data of respect and self-esteem, freedom and independence, innovation and risk. This indicates that the respondents are dominated primarily by indirect motives, which can be considered as determinants of professional stress in entrepreneurs in the trade sector.

Correlation of CAS with indicators of adaptive mobility of the individual is subject to the following analysis. That is, with the data of the methodology, which aims to determine the ability of the individual to change quickly in a particular environment, which, in our opinion, may be determinants of the severity of occupational stress in the subjects.

All 12 scales were found to be inversely correlated with CAS. However, 5 of them have a high level of inverse correlations with CAS, 2 noticeable and 5 moderate. Thus, a high level of inverse correlations is recorded in terms of ease of adapting to new situations (r = −0.829), easy to switch to other activities (r = −0.811), quick to solve complex problems (r = −0.889), ability to resist destructive influences (r = −0.785), easy to make contacts (r = −0.756). At the moderate inverse level, the following relationships are defined as: focus on success (−0.629), and taking responsibility (−0.576). In addition, at the moderate level there are such inverse correlations as: the ability to creatively solve problems (r = −0,459), the ability for continuous work and study (r = −0,457), interest in new ideas (r = −0,418) and their implementation (r = −0.406) and the ability to innovate (r = −0.401). Thus, a regularity has been established regarding the level of interrelationships of the CAS and the ability of employees of commercial enterprises to active and tangible changes in the competitive environment.

It is proven that the expressed level of professional stress of the respondents is due to the low level of all 12 indicators of adaptive mobility, as evidenced by the high level of inverse correlations with the ability of respondents to easily adapt to new circumstances, switch to other activities, solve complex problems, and resist destructive influences. In addition, there is as well a noticeable level of similar links to success and the ability to take responsibility and the presence of a moderate level of inverted CAS with indicators such as: the ability to work and study, ability to creatively solve problems, and interest in new ideas and their implementation and innovative transformations.

Regarding the interaction of CAS with indicators of the communicative sphere according to the methods aimed at determining the type of communication (T. Leary) communicative and organizational skills (CBS) and the level of conflict of the respondents, found that of 11 indicators - 5 have inverse correlations and 6 direct, which determine the level of professional stress in employees of commercial enterprises. Thus, according to the method of T. Leary, one indicator - authoritarianism - was recorded at a high level (r = −0.735) and two at a significant level: aggression (r = −0.531) and selfishness (r = −0.507). At the same time, such variables as altruism, subordination and friendliness have direct correlations at a significant level (respectively r = 0.631, r = 0.591, r = 0.549) and at a moderate level the direct dependence of CAS with dependence (r = 0.491) and suspicion (r = 0.426). These results suggest that the level of occupational stress in respondents depends in inverse

proportion on the variables of authoritarianism, aggression, and selfishness and are directly related to indicators of altruism, subordination, friendliness, dependence and suspicion.

Characteristics of communicative and organizational abilities have inverse correlations with CAS (respectively r = −0.721 and r = −0.809), which indicates a significant inverse relationship: the higher the level of occupational stress, the lower the levels of communication and organizational skills of respondents. At the same time, the level of communication has significant connections and directly determines the level of professional stress. Thus, the analysis of correlations showed that CAS has the most pronounced inverse relationships in the communicative sphere of personality, primarily with organizational and communicative abilities and the level of authoritarianism, as well as at a noticeable level with variables - selfishness and aggression. The direct correlations of CAS were most pronounced with altruism, friendliness, subordination, dependence, and suspicion.

Therefore, the presence of 5 inverse correlations and 6 direct ones, indicates the significant role of the communicative sphere in the formation of manifestations of occupational stress of the subjects.

Certain features of the correlations of CAS were identified with the indicators of the scales of the methods "Overcoming stress" and "Volitional self-control", which are aimed at determining the strategies of stress management by the subjects. It was found that of the 14 indicators of both methods, 10 have inverse relationships with CAS and 4 are direct. Thus, it was found that out of 11 scales of the method "Overcoming stress" on 7 scales there are inverse correlations for CAS, namely: assertive actions (r = −0.704), introduction to social contacts (r = −0.651), prosocial strategies (r = −0.617), activity (r = −0.601), caution (r = −0.541), seeking social support (r = −0.533), and avoidance (r = −0.471). The direct correlations of CAS were determined on such scales as: aggressive actions (r = 0.628), manipulative actions (r = 0.619), antisocial actions (r = 0.517) and impulsive actions (r = 0.456). Regarding the correlations between the indicators of the method of "Volitional self-control" (VSC) and with the data of CAS, the following definition was recorded that self-control has a high level of feedback from CAS (r = −0.735) and persistence - a noticeable level (r = - 0.521), which led to the relationship of volitional self-control at the level (r = −0.632). These results indicate an inverse correlation between CAS and VSC, i.e., the higher the level of CAS in the subjects, the lower the indicators of volitional self-control.

Thus, it is established that correlations of CAS with variables that characterize inverse correlations, namely: assertive, manipulative actions, avoidance, seeking access to social contact and social support, determine prosocial strategies and activity, which gives grounds to determine regularity - the more pronounced the stress, the less pronounced the assertive actions, prosocial strategies and activity. At the same time, there is a direct connection with aggressive, antisocial actions, manipulative and impulsive actions. It was found that CAS is inversely interrelated with the data of self-control and perseverance, i.e.: the more pronounced the manifestations of stress, the lower the level of volitional self-control of the subjects.

Conclusions and prospects for further research. It was found that the analysis of the results of correlations correlated the most pronounced direct and inverse correlations of the methods obtained for all indicators, aimed at identifying the manifestations of occupational stress of the subjects. It was found that a high level of relationships between the set of indicators for measuring the level of occupational stress in the subjects is observed with indicators of comprehensive assessment of stress, which indicates the possibility of determining the relationship with indirect indicators of stress.

It is proven that the integrated indicator of the method of "Comprehensive assessment of stress" has high and noticeable levels of correlations with the indicators of communicative, emotional, volitional and intellectual blocks of "16-factor personal questionnaire, R. Cattell", as well as indirect and direct motives according to the method "Motives of Entrepreneurship"; adaptive capabilities (method "Adaptive Mobility"), indicators of scales that characterize communication and organizational skills and type of communication interaction (method "Dominant type of relationships with people, T. Leary"), which generally determines the features of correlations with coping strategies of professional stress in the subjects (according to the method of "Overcoming Stress").

Finding out the level of direct and inverse correlations allowed the determination of the interdependence of direct indicators of occupational stress with individual psychological, communicative, emotional, volitional, adaptive, and behavioral spheres of personality and to substantiate the psychodiagnostic complex of occupational stress research. The prospect of further work is to conduct a factor analysis of the methods used in this study to identify the factor weight of structural components of occupational stress and develop a psycho-correctional program to overcome occupational stress in retailers.

REFERENCES

1. Карамушка Л. М., Худякова Н. Ю. Мотивація підприємницької діяльності : монографія. Київ – Львів : Сполом, 2011. 208 с.
2. Карамушка Л.М. Психологія підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації: монографія / Л.М. Карамушка, М.В. Москальов. – Київ-Львів «Сполом» 2011. 216 с.
3. Корольчук, М.С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 580 с.
4. Крайнюк В.М. Психологія стресостійкості особистості : монографія / В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2007. 432 с.
5. Креденцер О. В. Психологія розвитку підприємницької активності персоналу освітніх організацій : монографія. Київ: Логос, 2019. 320 с.
6. Лантух І.В. Психологічна структура надійності особистості в підприємницькій діяльності/ І.В. Лантух. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. 476 с.
7. Максименко С. Д., Мазаракі А. А., Кулаковська Л. П., Кулаковський Т. Ю. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 720 с.

8. Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / С.М. Миронець. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 712 с.
9. Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики :навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Слово, 2009. 464 с.
10. Психологічне забезпечення професіогенезу фахівців торгівлі і сфери послуг: монографія / за заг. ред. М. С. Корольчука. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 532 с.
11. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів: монографія / монографія / ; за ред. М.С. Корольчука. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 276 с.
12. Фурман В. Психологічні аспекти стресу у діяльності підприємця-початківця / В. Фурман, Ю. Пантюхіна // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки. - 2018. - № 2. - С. 75-80.
13. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. – СПб.: Питер, 2006. 256 с.
14. Arcuri, A., and D. Lester. 1990. "Moonlighting and Stress in Police Officers." Psychological Reports 66: p.350.
15. Biddle, B. J. 1986. Recent development in role theory. Annual Review of Sociology, 12: pp. 67-92.
16. Demartini J. F. From Stress to Success...in Just 31 Days! Hardcover – July 15, 2009, pp.137.
17. Holmes T.H, Rahe R.H (1967). "The Social Readjustment Rating Scale". J Psychosom Res. 11 (2): 213–8.
18. Kaufman, G., and T. Beehr. 1989. "Occupational Stressors, Individual Strains, and Social Supports Among Police Officers." Human Relations 42: pp. 185-197.
19. Korolchuk M., Korolchuk V., Myronets S., Boltivets S., Pozdnyshev Y. Comparative characteristics of stress-resistant and non-stress-resistant individual profiles / Propositos Y Representaciones, Том 9, специальный выпуск: SI, номер статьи e1102. DOI: 10.20511/pyr2021.v9nSPE2.1102. Опубликовано: MAR 2021 (журнал наукометричної бази Web of Science Core Collection).
20. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1987). Transactional theory and research on emotions andcoping. European Journal of Personality, 1(3), pp. 141-169.
21. Selye, H. (1987). Stress without distress. In L. Levi (Ed.), Society, stress, and disease, Vol. 5. Old age (pp. 257–262). Oxford University Press.

REFERENCES

1. Karamushka, L.M., Khudiakova, N.Y. Motivation of entrepreneurial activity : monograph. Kyiv – Lviv : Spolom, 2011. 208 p.
2. Karamushka, L.M. Psychology of preparation of future managers for change management in the organization : monograph / L.M. Karamushka, M.V. Moskal′ov - Kyiv-Lviv "Spolom" 2011. 216 p.
3. Korolchuk, M.S., Socio-psychological support of activity in ordinary and extreme conditions / M.S. Korolchuk, V.M. Krainyuk – K .: Nika-Center, 2010. – 580 p.
4. Krainyuk, V.M. Psychology of personality stress : monograph / V.M. Krainyuk. – K.: Nika-Center, 2007. 432 p.
5. Kredentser, O.V.. Psychology of development of educational organization staff's entrepreneurial activity : monograph. Kyiv : Logos, 2019. 320 p.
6. Lantukh, I.V. Psychological Structure of Personal Reliability of Subjects of Entrepreneurial Activity / I.V Lantukh. Kharkiv : Individual entrepreneur Panov A. M., 2019. 476 p.
7. Maksimenko, S. D., Mazaraki, A.A., Kulakovskaya L. P., Kulakovsky T.Y. Entrepreneurship: psychological, organizational and economic aspects : teaching aid. Kyiv : Kyiv. National trade. - econ. University, 2012. - 720 p.
8. Myronets S.M. Psychology of international humanitarian missions: theoretical and applied aspects : monograph / S.M. Myronets. – Kyiv : Kyiv. National trade. - econ. University, 2020. 712 p.
9. Morgun V.F, Titov I.G. Fundamentals of psychological diagnostics: textbook. way. for students. University. Kyiv: Slovo, 2009. 464 p.
10. Psychological support of professiogenesis of specialists in trade and services: monograph / for general. ed. M.S. Korolchuk. Kyiv: Kyiv. National trade. - econ. University, 2020. 532 p.
10. Psychological features of long-term consequences of stressful influences: monograph / monograph / ; edited by M.S Korolchuk. – K. : Kyiv. National trade. - econ. University, 2014. 276 p.
12. Furman V. Psychological aspects of stress in the activities of a novice entrepreneur / V. Furman, Yu. Pantyukhina // Scientific Bulletin of the Nikolaev National University named after V.O Sukhomlinsky. Psychological sciences. - 2018. - № 2. - P. 75-80.
13. Shcherbatykh Yu.V. Psychology of stress and methods of correction. - SPb .: Piter, 2006.256 p.

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Image-driven interpretations in professional communicative mediation: Bringing translation and psychotherapy together

O. Vakhovska[1], F. Jusuk[2]

[1]Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine
[2]Private Medical Practice in Psychotherapy, Mariupol, Ukraine

Paper received 15.11.21; Accepted for publication 29.11.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-11

Abstract. This paper focuses on the nature of interpretations in translation and in psychotherapy and shows that these forms of professional communicative mediation, though otherwise distinct, are similar in terms of this nature. This paper treats interpretations as creative acts of giving a meaning to a sign and assumes that interpretations are driven by mental images that derive from the representational content of the human mind. Image-driven interpretations take the crucial role in professional communicative mediation. In translation, this is mediation across cultures; in psychotherapy, this is mediation across the conscious and the unconscious minds. Whereas mental images are inherently conscious, their psychological precondition is in the unconscious mind. This paper moves on to explore psychotherapeutic dream interpretation because dreams make the interface between the conscious and the unconscious interpretive minds. Dreams as dream images and dream reports need a mediator to interpret their content. The image-driven nature of dream interpretations makes a psychotherapist's mediating job similar to that of a translator: a good translator uses words to 'draw' images in the mind; a good psychotherapist does the same. This paper interprets names for translation offered in the translation studies domain and via an etymological analysis arrives at the primary images that motivated these names. Interpretations in translation are shown to capture the spirit of the content and transfer this spirit cross-culturally via words in the source and target languages. This paper continues to discuss the role of image thinking in the evolution of human communication. The perspective on communication that this paper takes proposes a role for translation among the imperatives of evolutionary survival.

Keywords: *communication with words, image-driven interpretations, interpretations in translation, mental image, professional communicative mediation, psychotherapeutic dream interpretation, translation.*

Introduction. In this paper, we focus on the nature of interpretations in translation and in psychotherapy and show that these forms of professional communicative mediation, though otherwise distinct, are similar in terms of this nature. We treat interpretations as creative acts of giving a meaning to a sign, or of providing the meaning of a sign, and also as the results of these acts. We believe that interpretations are driven by mental images and rest on the representational properties of the human mind.

Mental images are internalized symbols that stand for and represent in the human mind the entities, processes, and states found in the experiential world (Kosslyn, Thompson, & Ganis, 2006). Mental images are not the world they represent; they derive from the mind's representational content and are construals of this world shaped by human embodiment. On the representational view, mental images as non-propositional objects in the mind are generally ineffable (Chalmers, 2004). They do not depend for their formation and retention on a manifestation with words, and it is only in communication that this manifestation becomes necessary.

We are of the view that verbal communication is in essence converting the mental images that one 'sees' with the mind's eye into words that others can hear and read as strings of phonemes and graphemes, and vice versa. In this communication, one switches from the visual (the mental images they 'see') to the auditory (the words they hear and read) modes of perception. Mental images depict the world, whereas words describe it, which also has a different brain substrate. Mental images are individual, subjective, and non-repetitive; words are communal and repetitive, they round the mind's content and operationalize it for the purposes of communication.

Theoretical background and methods. Image-driven interpretations take the crucial role in professional communicative mediation. In translation, this is mediation across cultures; in psychotherapy, this is mediation across the conscious and the unconscious minds. Whereas mental images are inherently conscious, their psychological precondition is in the unconscious mind. Archetypes of the collective unconscious make for mental imagery its primary schemes that fill with content when reaching into the consciousness and that become manifest in particular in dreams (Jung, 1980). It is because dreams are the interface between the conscious and the unconscious minds that in this paper we choose to focus on dream interpretation from among the other techniques in the psychotherapeutic repertoire.

Medicinal dream interpretation is a unique form of professional communicative mediation that contributes to the general healing purpose of psychotherapy. Psychotherapy is talking cure, and dream interpretation as its part requires that dreams be manifested with words, with the understanding that dream content changes when under awareness and in verbal report. Dreams as dream images and as dream reports need a mediator to interpret their content, which makes a psychotherapist's job similar to that of a translator: a good translator uses words to 'draw' images in the mind; a good psychotherapist does the same. The words the translator uses must describe the mental images the author 'draws', with good interpretations minimizing the semantic cost to verbal communication. Good interpretations capture the gist, or, as we in this paper call it, the spirit of the content. This is the content of a word, a text, or a dream and the spirit of this content must not be lost.

In this light, we treat translation as not a sign-to-sign, but a mental image-to-sign correspondence. Translation is not a matter of knowing words but of having an insight into the spirit of their content, with this insight delivered by a good interpretation. Interpretations capture the spirit of the content and transfer this spirit cross-culturally via words in the source and target languages (henceforth, SL and TL). A translator hears the author's words; the words via their meanings grant access to the author's mental images; the

 ©O. Vakhovska, F. Jusuk 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

translator internalizes these images, *i.e.* 'sees' with the mind's eye, and describes them with words in the TL. This requires a talent, a skill, and a linguistic acumen from the translator not to lose the spirit of the content in this transfer.

In this paper, we use insights from the domains of translation studies, cognitive linguistics, philosophy of mind, cognitive psychology, and archetypal psychology. We base our assumptions on our professional service in translation (Dr. Vakhovska, since 2007) and in psychotherapy, in particular in dream interpretation (Dr. Jusuk, since 1972). We also make extensive use of introspection and self-reflection in this paper.

Section 1 of this paper summarizes our reflections on the role of image thinking in the evolution of human communication. **Section 2** looks into the nature of translation from an etymological perspective. We believe that word etymologies expose the primary images that motivated the words in the archaic worldmodel. We analyze etymologies of the names for translation offered by influential theorists and practitioners and intend this etymological analysis to capture the spirit of the content of some of the major definitions for translation. **Section 3** examines from a psychotherapeutic perspective the nature of dreams as that of dream images and dream reports and discusses what it means for a psychotherapist to interpret a dream so that the spirit of its content is not lost. This paper **concludes** with prospects for further research.

Results and discussion

1 Human communication and the role image thinking plays in it: an evolutionary perspective. Communication is essentially a transfer of information from one information carrier to another one. Information in this transfer might potentially be deformed, while it is imperative to transfer it in a quality way at the lowest semantic cost. Communication is phylogenetically older than the arrival of language and writing as we know them. It emerged at the dawn of biological life when protozoans aggregated into colonies and has run through the Internet era with humans engaging in computer-mediated discourse. Communication has from the onset secured survival of biological life through interaction and cooperation and continues to do so.

The protocarriers of information in human evolution are images, for example, cave drawings. It is from drawing an image that the development of human intellect as that of a psychomotor act started. The emergence of writing, ideographic and, later, phonographic, has sustained this development in phylogenesis. Ideographic writing is essentially writing ideas down as ideograms that convey their meaning via pictorial resemblance to their referents (see Picture 1 with an example from (Hop, 2018); we discuss the message this example conveys in Conclusions to this paper). Phonographic writing is writing sounds down, which, unlike ideography, is not image-based but rests on auditory perception. Whereas images save mental effort, words are costly in cognitive terms since processing auditory and visual data rests on different brain regions and requires an 'adapter' between these.

Some writing systems have undergone complete phonetisation, for example, the Greek writing to which the other European systems of writing, including the Latin and Cyrillic alphabets, ascend; some have not and today preserve their archaic pictorial nature, for example, the traditional Chinese writing remains hieroglyphic for the most part. This being the case, translating from English into Chinese, metaphorically, is similar to mediating the communication between the blind and the deaf. What is this mediation like? And what qualities does this mediator need to have?

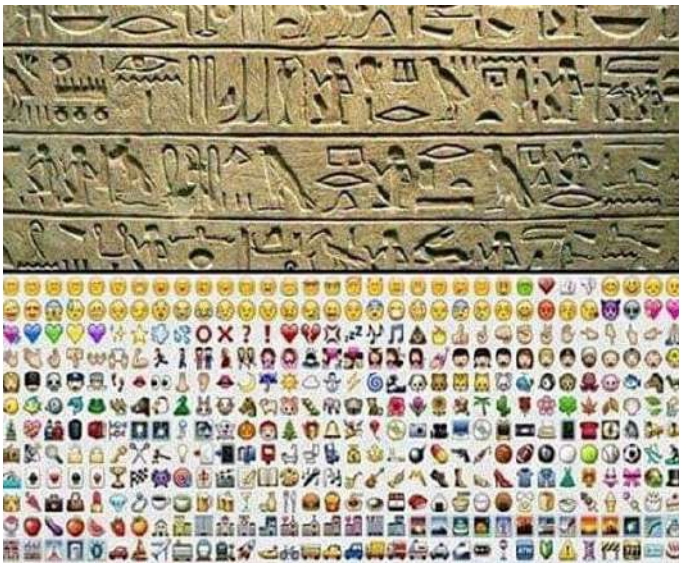

Picture 1. Examples of ideograms as ideas written down

Similarly to phylogenesis, in ontogenesis drawing and writing come at successive stages, with transitions between these. Young children draw, and in them there is no learning to draw in instructional terms. Yet, independently of one another, they draw the same ideas. Reading and writing harvest only later when children gain literacy via exposure to conventions, rules, and norms. We presume that reading is a hearing- but not a vision-based process. A reader starts with words but needs to arrive at mental images, which is where interpretations come into play. Children need books with pictures because their brain has not fully developed the switch between its regions and pictures will support interpretations.

In reading, humans 'see' mental images and words are the brushstrokes that paint these. The images a reader 'sees' differ from those 'seen' and drawn by the illustrator, which may cause the reader's dissatisfaction and surprise. This does not mean however that some images are better or worse; they are just different. Individuality of images underlies the untranslatability, or, rather, under- and uninterpretability, problem in translation.

2 Translation and the spirit of the content that it cannot lose. This section takes as its starting point the etymology of the term *translation* that is traced back to the Latin noun *translatio* 'carrying across, over, or beyond; bringing through; transferring, transporting' (OnED). In this view, translation is a transfer of an object from one location to another in the physical space. It is this very image in the archaic worldmodel that the etymology suggests.

Nowadays, the term *translation* refers to a transfer of a meaning across languages, which suggests that the transfer that once was physical has shifted to operate within the abstract space. In this metaphorical conceptualization, meanings are physical objects that in translation are transferred from one language (container) to another one. This is a universal metaphor, with words explained as containers for meanings (see Reddy, 1979). Entailments of this metaphor

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

are that prior to the cross-linguistic transfer translators need to unpack meanings from containers, *i.e.* to decode meanings from SL words, and to pack them into other containers, *i.e.* to encode meanings into TL words. Affordances in this transfer are that an object potentially can deform: word (re-)packaging can have a semantic cost in terms of a change or a loss of meaning.

Change is the generic basic-level name that we choose to label the thematic group of keywords used by theorists and practitioners in their seminal definitions of translation: *transformation*, *representation*, *substitution*, *replacement*, *conversion*, *modification*, *metamorphosis*, etc. (see Brislin, 1976; Bassnet-McGuire, 1980; Nida, 1982; Larson, 1984; Newmark, 1988 among others). These words name concepts found in the *is-a* relationship with change, each highlighting one of the aspects in the complex nature of translation.

We aspire to specify translation in terms of transformation and metamorphosis and to base this specification on an etymological insight. The prefix *trans-* in *transformation* has the meaning 'across, beyond, through, over' and is traced back to the Proto-Indo-European root **tra-* with the meaning 'to carry or cross over, to pass through' (OnED). In this light, *transformation* implies that in translation a meaning goes beyond and is carried across different forms from a SL into a TL. The focus is on changing the forms: a SL form is replaced by a TL form and the meaning remains the same, at least its propensity to change is not in the focus. This rationale to connect two points is salient in *a transatlantic flight from Europe to North America* in which the midway remains hidden and is secondary in relation to the starting and ending points. Similarly, a translator connects SL words and their TL equivalents, and this connection is definitional for translation.

The propensity to change that a meaning in translation intrinsically has is highlighted by the term *metamorphosis* with its prefix *meta-* 'change of nature' + 'between, in the middle' and its root *morphē* 'shape, form'. The focus is on the midway change that the meaning undergoes while between its SL and TL forms. This change is an interpretation that takes place in the translator's mind, and it is this change that we explore in this paper. Metamorphosis is when the input causes the form to change. Similarly, a translator's interpretation determines one word chosen from among many in the TL. In decoding, the meaning of a SL word is converted into a mental image; in encoding, the mental image is converted into a meaning, and a word is picked in the TL to capture this meaning. Interpretation requires a shift between the visual and the auditory codes in communication: between mental images and words. This shift is the essence in translation.

The term *metamorphosis* has a developmental biology flavor and has historically sustained ideas of evolution of biological life. Reference to metamorphosis in this paper is colloquial and not intended as biologically precise. If a meaning metamorphoses, it undergoes or is capable of undergoing an inner change. We borrow from the biological domain into this paper an observation that in metamorphosis it is a change in the content that induces a change in the form. It is a many-stage change, and each stage is of equal significance. Indeed, the larval stage in insects, for example, cannot be ruled out from the lifecycle as a non-life in contrast to the adult stage; both are the life of an organism that preserves its identity throughout all of the stages.

This state of biological affairs endorses the priority we give to meaning-based translation in this paper. The form, however, is not indifferent to the content as well. We want to emphasize their dialectical relationship (in G.W.F. Hegel's terms). The form shapes the content into an entity, indicates changes in this content, and has a potential to modify it. The word *content* ascends to the meaning 'to hold together, enclose' (OnED), which shows that without the form there is no content: there must be something that holds the amorphous mass together and encloses it, and this something is the form. The virtue of the form is to make the content into an entity that is distinct, structured, and bounded. An entity lends itself to manipulation either by the faculty of the mind, which is the case with mental entities, or by the faculty of the body, which is the case with physical entities.

There are three stages in construing the world by the faculty of the human mind; each stage suggests a representational change: (1) the world lends itself available for perception, and differently embodied organisms would perceive the world differently, not the way humans do; (2) awareness of the percept emerges into consciousness and a concept is formed; (3) the concept is manifested with language (see Vakhovska, 2017 for detail). Words capture only salient features in concepts. We believe that the capability to select such features is a hallmark and the prerequisite for development of human intellect both in phylogenesis and in ontogenesis: 'Now the Lord God had formed out of the ground all the wild animals and all the birds in the sky. He brought them to the man to see what he would name them; and whatever the man called each living creature, that was its name' (Genesis 2:19, 20). Similarly, interpretations in translation need to select and not lose the salient features in concepts that SL and TL words capture.

3 Psychotherapeutic dream interpretation and the spirit of the content that it cannot lose. Dreams in humans have an evolutionary basis and extend back beyond consciousness into the unconscious mind and its archetypes (Jung, 1980). By this virtue, dreams plug the experience of an individual life into the evolutionary experience of the species.

The time humans spend sleeping is precious in terms of restorative inner life processes, both psychological and physiological. Sleep and wakefulness are the proverbial blow and sip that at once cannot be done. They are the contrary states of the mind and of the body and cannot be explained in each other's terms. Their intermediate state is subwaking when one transitions from wakefulness into sleep, and vice versa. The three states have their distinct 'languages' that a psychotherapist needs to 'translate' in communicative mediation.

The iceberg metaphor by Z. Freud slices to human consciousness one ninth only, with eight ninths given to the unconscious mind. Whereas consciousness spans over the outer life and is overt, unconsciousness is the inner life that is covert and hidden from the eye. The outer life uses signs, such as words; the inner life uses images, such as dream imagery. Images have the goodness to capture immediately and depict broad qualities that otherwise would need a detailed description with words. Words are the intervening medium between the mind and the external world. They are

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

communal and intended for the general public use. Hence, words fail to expose in subjective experience its private and intimate content.

Dreams as subjective experiences in humans are difficult, if not impossible, to find words for. Unconsciousness is not at mercy of words, and a dream, because of its different function, is not intended as a verbal dream report. Words are inadequate vessels for the content of a dream. When a dream report is endowed with a psychotherapeutic function, this content needs to be interpreted, *i.e.* the patient's dream (her inner life) and the dream report (her outer life) need a professional mediator. In this mediation, the patient interprets her own dreams and has her dreams interpreted by the psychotherapist, which by nature are different interpretations.

One's own interpretation of a dream takes three stages. First, while looking at the scenes of the dream one sees in them an image. Looking at differs from seeing because of the focus that the latter has. The collocation *to see a dream* is definitive; seeing dream imagery and seeing actual referents in waking consciousness has the same substrate in the human brain. Seeing dreams is indicated by rapid vs. non-rapid eye movement.

Seeing as a more or less clear and defined condition of the dream image is the primary interpretation that starts immediately in the dream when one is still asleep. Dreams have contents of different degrees of compression; if we compare dreams to movies as dynamic sequences of scenes, then a static snapshot of one scene can be more valuable than the whole movie in terms of the information that is compressed in it, *cf.* data minification in programming. Information can get compressed or decompressed; dream images, when in the focus, can get minified or magnified, which is a construal operation on them. If the movie is interesting, one wants to see more of it.

Second, the dream image is detained (one forgets it) and retained (one in wakefulness recalls the image and sees it again with the mind's eye). Dream images are elusive and to retain them is difficult. One may find in the life experience something similar and recognize and remember the image via this similarity. Some dream images are never retained. This might be the case when the message intended by the archetypes has been delivered as early as in the primary interpretation. Third, the image that is retained must be verbally reported on. It is at this stage that words come into play and with them the social filter is administered. At each of the stages, the content of the dream is (re-)construed, *i.e.* the original content deforms. Dreams are individual, unique, and not repetitive; rounding them with the help of words robs them of these subjectively experienced qualities. Dream images cannot be interpreted to have universal meanings.

The outer life is confined and regulated by the society, the inner life is free and not restricted by judgment. Psychological immunity in humans forbids wakefulness from entering dreams. In a dream, one can be either a participant or a contemplator who gazes over the events but never assesses their right or wrong. This assessment takes place in wakefulness. In order to avoid disapproval if the dream is deemed disreputable and unwanted, one may (try to) lie to themselves, which curtails the psychotherapeutic function. Misrepresentation, voluntary or involuntary, of the dream content steers the professional mediation towards the patient's preferred interpretation. The psychotherapist must see to it that the patient does not lie to herself; otherwise, the healing effect is postponed.

The psychotherapist's interpretation of the patient's dream takes as its starting point the dream report. This report must be converted into a dream and then the dream must be re-converted into a dream report. The psychotherapist needs to see with their own mind's eye the images and scenes of the patient's dream. The patient's dream report is used as an intervening medium to access and interpret the dream content against the background of the patient's life and experience. The re-converted dream report will often prove different from the one given by the patient, *i.e.* this originally should have been a different dream report to describe the qualities that the patient's dream images depict in her unconscious mind. The therapeutic approach is to discern in the patient's dream its essential content so that the spirit of this content is not lost in mediation.

Conclusion. In this paper, we endorse a conclusion that communication primarily is in acting together, with words coined only later to capture the concepts that emerged. This is like cutting trees with a two-handled saw when two people must help each other and contribute equally, otherwise there is no avail in their task. It is only thereafter that names to the task are given. The right words chosen in communication are premises for sustainable development of the human race.

Human evolution has reached a critical juncture: on the one hand, massive migration brought by economic inequality and by wars, on the other, information technology overuse and Internet addiction with gross debilitating effects upon human intellect. The current planetary crisis calls for shared action. Our perspective on communication proposes a role for translation among the imperatives of evolutionary survival.

English is towering above the other languages in global digital communication (we do intend an allusion to the Tower of Babel). Will English retain its role as a lingua franca in the globalized world? Or must there emerge a new lingua franca that will be an ideogram-based language? Computer-mediated discourse has in a way returned to ideograms, which we illustrate by the picture in Section 1 of this paper. As long as the evolution of human intellect started with images, the answer could presumably be yes: such a language would correspond to humankind's evolutionary direction. Decisions on this language are of civilizational importance and as such cannot be made from the position of today only.

Theory of translation must look into the history of the human race back to the pre-writing, preliterate stages with their full-blown image thinking. Myth and national oral traditions were once ousted by books, books are nowadays being ousted by the Internet, which marks 2000-year-long tectonic cultural shifts when a new and a different sign system was created. We are of the view that today the Internet has assumed the role of a global-scale national oral tradition. National oral traditions by definition are pictorial: they 'draw' images in the mind. Alphabets and writing shifted humans from the visual to the auditory modes of perception, which generally swayed the intellect and opened doors to fiction. Literacy was not welcomed by Dao

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

philosophy, for example, because of the illusions that it has the potential to promote.

Fiction literature describes something that has not happened and is not real. Whereas ideography had the function to secure survival and not to amuse and entertain, the Internet has come to substitute real life with illusions and idleness; this is idleness of the intellect. A veneer of reality has been brought in the place of systems of human survival. Human intellect must break the evolutionary deadlock it has found itself in, and we believe that in this respect theory of translation has powerful insights to offer.

REFERENCES

1. Bassnet-McGuire, S. (1980). Translation studies. London: Methuen.
2. Brislin, R.W. (1976). Translation: Application and research. New York: Gardner Press Inc.
3. Chalmers, D. (2004). The representational character of experience. In B. Leiter (Ed.), The future for philosophy, 153-181. Oxford: Oxford University Press.
4. Jung, C.G. (1980). The archetypes and the collective unconscious. Princeton, N.J.
5. Kosslyn, S.M., Thompson, W.L., & Ganis, G. (2006). The case for mental imagery. Oxford: Oxford University Press.
6. Larson, M.L. (1984). Meaning-based translation: A guide to cross-language equivalence. Lanham Md: University Press of America.
7. Newmark, P. (1988). A textbook of translation. New York: Prentice Hall.
8. Nida, E.A. (1982). Translating meaning. San Dimas, CA: English Language Institute.
9. OnED. Online Etymology Dictionary. Recovered from http://www.etymonline.com/
10. Peacocke, C. (2014). The mirror of the world: Subjects, consciousness, and self-consciousness. Oxford: Oxford University Press.
11. Reddy, M.J. (1979). The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language. In A. Ortony (Ed.), Metaphor and thought, 284-324. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Vakhovska, O.V. (2017). A cognitive linguistic perspective on first-person verbal report on emotion experience. Messenger of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Romance and Germanic Languages. Foreign Language Teaching, 85, 72-80. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University.
13. Hop, A. (2018, April 24). Прошло 4000 лет, а мы вернулись к тому же языку. Proshlo 4000 let, a my vernulis k tomu zhe yazyku. Recovered from https://pryf.livejournal.com/11466281.html [in Russian]

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

SOCIAL COMMUNICATION

The Concept of «Communication» in the System of Social Communications

N. Haidur[1], O. Mitchuk [2]

[1]Department of Social Communications, Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne, Ukraine,
[2]Institute of Journalism, Borys Grinchenko University of Kyiv, Kyiv, Ukraine ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1011-7320
Corresponding author. e-mail: ricc.natalie@gmail.com

Paper received 06.12.21; Accepted for publication 19.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-12

Abstract. The article examines the formation and transformation of the semantics of journalism in it connection with the social system of society, as well as a possible change in the concept. Journalism with links to social events unforeseen. Based on theory social systems suggests that terms and concepts «Journalism» or «journalist» is based on changing concepts or differ in time within their semantic constructions. Emphasis is placed on because the semantics of journalism provide an accurate assessment of the current state of professional social communications.

Keywords: *auto poetics, journalism, content, semantics, social communications, governance.*

Introduction. The modern humanities determine the concept of communication as a multidimensional category, a demonstration of various aspects of the mechanisms of communication. The semantically blurred nature of the concept of communication is the result of different ways of basic understanding of messages in the media to solve the problem of communication: establishing links between the concept of text, defining the channel of communication (oral or written), indicating the form of a story (monologue or dialogue), approximation of the mechanism of isolation of the concept of communication (simultaneity and sequence).

The lack of unanimity on the generally accepted interpretation of the phenomenon of the concept of communication determines, or rather reflects the range of problems that are an obstacle in the analysis of the universal theory of the concept of communication. Thus the review of various researches allows allocating three basic methods of concretization, categories of the description of the phenomenon of the concept of communication:

- first, the concept of communication, equivalent to the use of language;
- secondly, the concept of communication, which is identified with the communication event, which is the product of communication interaction in a particular ideological, cultural, social situation;
- third, a form of social communication activity, which is structured according to patterns created as a result of verbal and nonverbal interactions can be seen in the concept of communication.

Materials and methods. The question of the relationship between the concept of communication and the organizational and creative implementation of this concept in the media appears as relevant to science. The object of the article is the system of social communications, and the subject is the concept of communication.

The purpose of the article is to formulate the definition of the concept of communication in the system of social communications as a science and as a practice.

The purpose statement of the study necessitates solving the following tasks:

- to define the concept of communication;
- to identify the mechanisms of functioning of the concept of communication;
- to define and structure the principles of meeting the expectations of the audience through the concept of communication;
- to characterize the concept of communication as a specific filter in the context of the cognitive capabilities of the mass audience.

The methodological basis of the study were the theoretical provisions of scientific works of Ukrainian and foreign scientists on the problems of the concept of social communications. The methodological basis of the study was also the position of the science of social communications on human social behavior as a result of media practice.

Results and discussion. The purpose of the concept of communication is to create a vision of the world through which it is possible to determine the relevant categories of a particular community of content consumers. The concept of communication is a category of communication, as a result of which, subjects interact that function in a certain interdisciplinary space through communication standards, which creates a special image of the world and is characterized by considerable diversity.

It is necessary to take into account the influence of many impulses to determine the typology of the concept of communication – for example, the state of participants, various areas and forms of their activities: social (e.g. religion, science or politics), the content of ideological values, place and form of communication. At the same time, the criterion of the sphere of public life (for example, health, economy, education) often coincides with the intuitive, conversational taxonomy of each member of the community. Therefore, communication is a set of impulses associated with social activity and language in specific areas of life, the categorization of types of communication concept.

According to the above, we can assume that the concept of communication is a heterogeneous structure, with different links that activate different narrative strategies, achieve different forms of content expression, semantic picture of the world using different lexical registers, different recruitment of stylistic measures. Establishing pragmatic and

 ©| *N. Haidur, O. Mitchuk 2021*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

semantic values (structuring the image of the world using clear cognitive categories), structural and stylistic-linguistic morphology allow us to define the concept of communication as a homogeneous event of communication, often a random meeting in the communication space.

A factor that prevents the definition of the relevant exponents of the concept of communication is that it generates a picture of the world using various intermediary mass media. The phenomenon of the concept of communication belongs to a category that is not focused through activities on a clear vision of the world, which in practice of other social categories, is realized through "their" media, but is subject to content selection mechanisms through epistemological filters and axiological homogenization of the world. Thanks to these phenomena, it is possible to create a holistic picture of the world, which would be embedded in a specific axiological layer that controls the process of obtaining content in accordance with the intentions of the subjects who manage communication in the media.

However, the world is still not a priori in the concept of communication as an unalterable openness of proposals to see the world around us. The concept of communication is better considered as a dialogue, discussion. The image of this world in the media space is diverse, fragmented, unsystematic and chaotic. Just as a kaleidoscope that rotates and moves can be infinite, so do more and more new configurations.

A variant of the concept of communication (or at least one of the ways to concretize it) is a communication concept release. It is characterized by readability. Internal differentiations (for example, local, regional and national communication, thematic sphere of communication, specifics of the audience, information or analytical journalism, etc.) form a communication concept release. Representing its various areas of content, communication concept release becomes a pragmatic functional category of social communications (for example, it uses such communication concept releases as fragmentation, concretization, personalization, sensationalism within the mechanisms of information and entertainment category of tabloids).

A pragmatic mechanism that can go through different stories about the same world, but with purpose to adapt these stories to the cognitive capabilities of the mass audience, will be considered as a filter of the concept of communication, which inhibits the process of content penetration into specialized communication concepts. Therefore, compliance with the principle of simplification of content in social communications is a mandatory adaptive procedure that allows the average audience to penetrate the complexity of social reality.

In order to illustrate the complexity of the mechanism of content structuring, the communication concept of mass media is developed on the basis of relatively homogeneous considerations (taking into account the structural and stylistic use of examples). The main text is produced in the official concept of communication, which is characterized by a clear system of relations between journalists and the audience (any recipient as a subject of communication is obliged to move in the content regulation of the concept of communication). Communication scenarios (specific terms, syntactic constructions, morphological techniques, etc.) are processed by the text. Therefore, the content that regulates and develops social behavior should be considered as a form of schematization within the analysis of the concept of communication: the media offer open communication (the phenomenon of media interactivity), encourage communication, refuse irreversible communication. They also see the concept of communication as a chance to expand the audience, attract its comments, invite to jointly create a communication community (another issue is that media with a clear axiological format, despite declarations of openness, prefer to advise the concept of exception, not prone to dialogue, instead of proposing any vision of the world).

Clear communication scripts are the transmission of the image of the created world based on the concept of communication, the procedure of communication as an effect of starting a pragmatic filter that simplifies penetration into reality of the world, full of secrets and mysteries, dramatic events that can generate strong emotions. At the same time, scripts will carry out semantics of the concept of communication realized by mass media.

Semanticization of the concept of communication is a mechanism that allows penetrating into the world of certain secrets or mysteries, to create the figure of a politician as a benefactor, philanthropist or even savior of mankind. The world around both audiences and journalists still frightens society because, it is full of threats and is subject to a simple, schematic interpretation, the authority of which is determined by the potential of science, a space that can be understood as much as the audience wants. The concept of communication reveals the complexity of the image of the world, at the same time reaching the means of narration, allowing not only transferring knowledge but also identifying relationships between participants of any processes taking place in the world and covered by the media through metaphors as a factor of the concept of communication and as a phenomenon of perception of one array of content through another.

The mechanism of application of metaphors associated with the transfer of content is transparent, which allows structuring the source content to the level of target content, to promote the penetration of the audience as a kind of observer in the interpretation of the complex world. The media refuses to simply link to an event, transfer analysis of that event, or modify content.

The media take into account the expectations of the audience in the process of creating a picture of the world. The concept of communication is reduced to the constant activation of audience attention, which encourages the audience to watch, read, listen. As a result, we have a stream of contents as a stream of certain stories. The mechanism of content selection and categorization allows building a picture of the world that can constantly attract the audience and convince that the reality is complex, extremely dynamic, full of shocking events (because more importantly is not so provide information, but to comment on it).

The purpose of the concept of communication is to convince the mass audience that it is guided by the right media recommendations that allow the audience to move in a complex reality, understand if not the world around them, but its image – that is, recognize its components, evaluate them and unite in own minds. The media, which are designed to implement the concept of communication, make up their history, use slogans and simplify the cognitive dynamics of creating and interpreting content.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Thus, the determinants of the main part of the concept of communication (in epistemological and axiological contexts) simplify the image of the world (the use of simple keys to understand specific situations, clear identifiers is positioned), color it with emotions (looking for new psychological sensations, prefer socially sensitive subjects). The defined strategy of behavior of mass media leads to variable (in relation to separate types of mass mrdia) models of organizational functions and content hierarchies which are mixed with such functional values of activity of mass media, as informing, interpretation, aggregation of knowledge, maintenance of entertainments.

The axiological sphere of the concept of communication is extremely diverse. However, it is not difficult to find an in-depth reflection of the world, encouragement to think, seriousness, the search for higher values in the concept of communication. Any scenario of a communication game (scenarios of communicative behavior, communication strategies, patterns of communication styles, etc.) that occur in the concept of communication has its justification in epistemological and axiological impulses. The concept of communication, of course, is a communication service that has the character of absorption (the mechanism of borrowing and distribution of content through genre concepts using the style of promoting events). Pragmatic filter (i.e. semanticization of the image of the world, its axiologization) allows the concept of communication to accumulate media stories created in other contexts, to combine them with a homogeneous set of values for a particular group of media (perceptions of the world, clearly focused on groups specific values of mass media). The range and depth of the mechanism of audience absorption differ: there is a mechanism of direct reference to historical analogies, literal citation or paraphrasing in the concept of communication.

The concept of communication has also an absorption mechanism based on the modification of the image of the surrounding world, created on the basis of other stories. Sometimes the elements of the media image are created in other contexts. Then they become a reason to create a separate story, the basis of content semanticization, and are easily tabloidized. The absorbing nature of the concept of communication is characterized by a polymorphism of styles. The image of the world is created with the help of various lexical registers. Stylistic and language-specific means of reference are activated through the concept of communication.

The concept of communication is organized or transformed through the use of other concepts and is a heterogeneous type of social practice. A factor that accelerates the process of self-determination of the media, blurs the boundaries of content and, consequently, the structure of the audience and is a tabloidization of mass media, which, rejecting the established rules, is perceived as a mechanism for fragmenting the existing content alert system. Forms of mixing types of content feed dynamize communication, make messages more attractive, allowing conceptual communication to offer feedback, two-way and dialogic communication system.

It should be noted that much of the concept of communication (for example, the system of forming audience opinions) continues to structure the expectations of the audience in accordance with the "communication agreement" between the audience and social communications. It forces the media to stabilize communication with the audience, which makes the audience's expectations an effective tool for aggregating the image of the world and interpreting it.

Conclusions. Considering the modern concept of communication, we can see that it is characterized by the predominance of political factors, which is not surprising, because it is political content absorbs other content as a key collected event, created in a diverse concept of communication. The provisions of content conventions create a variety of interpretations, so the audience can find in the communications market headlines about events that reach the classic location of the concept of communication. At the same time, much of the concept of communication implements the goals of the media through a variety of content, hybrids or borrowings. The transmission of a certain style of content is as follows: on the one hand, we have journalism, which should be characterized by stylistic relevance – formality, objectivity, professionalism, and on the other – a picture of the world subjected to semantic tabloidization, which uses expressive, stenciled language.

Speaking about the prospects of analyzing the problem of absorbing the concept of communication, we can assume that analytical research on the construction of a picture of the world by semanticization (transfer, modification) of content narratives created by autonomous concepts of communication will be interesting. At the same time, the characteristics of different functional styles of materials in the media can be valuable for the science of social communications.

REFERENCES

1. Habor, N. (2001). Postmodern – postjournalism – postreality. *Collection of works of the Department of Ukrainian Press*. Lviv: VTs LNU imeni I. Franka, No. 4 - 6. P. 458 - 463.
2. Dawkins, R. (2017). *Selfish gene*. Kharkiv: Klub sineinoho dozvillia, 540 p.
3. Zolyak, V. (2007). The role of communication traditions in modern mass communication processes. *Dialogue. Media studio: Zbirnyk naukovykh prats*. I. Mechnikov Odessa National University named after I. Mechnikov, P. 114 - 126.
4. Mitchuk, O. A. (2013). Structural resources of information as a socio-cultural *product. Visnuk Lvivskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia: Zhurnalistyka*. Lviv, No. 38. P. 191-195.
5. Finkler, Y. (2003). Communicative characteristics of the journalistic text as a reflection of classroom expectations. *Literaturovedcheskiy sbornik*. Donetsk National University. Donetsk, No 14. P. 34 - 45.
6. Barcelona, A. (Ed.) (2003). Introduction. The Cognitive Theory of Metaphor and Metonymy. Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. Berlin, p. 2-10.
7. Day, L. A. (2005). Ethics in Media Communications: Cases and Controversies, 5th ed., Wadsworth Publishing.
8. Goldstein, T. (2007). Journalism and Truth: Strange Bedfellows (Medill Visions of the American Press), Nortwestern University Press.
9. Habermas, J. (1979). Communication and the Evolution of Society, London, Heinemann.
10. Merrill, J. C. (1997). Journalism Ethics: Philosophical Foundations for News Media, New York.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Features of Publicist Materials of Contemporary Ukrainian Online Publications

D. Haramurza[1], O. Mitchuk[2]

[1]Department of Social Communications, Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne, Ukraine,
[2]Institute of Journalism, Borys Grinchenko University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1011-7320
Corresponding author. E-mail: dasha.kharamurza@gmail.com

Paper received 06.12.21; Accepted for publication 19.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-13

Abstract. The article analyzes modern Ukrainian publicist, which is actively developing and functioning in the system of modern social communications, within the latest information technologies and actively uses the opportunities of new media to achieve their goals and objectives. The main means of realization of these tasks are publicist materials, which are designed not only to reflect the current state of literary-critical thought, but also to influence the formation of readers' preferences and quality literary content.

Keywords: *publicism, social communications, new media, publicist materials.*

Introduction. Print and online media are becoming the main source of interaction with the mass readership and the formation of its opinions. It is within the functioning of the media that a public dialogue takes place between a writer and a reader, a literary critic, a journalist and a readership. In addition, literary criticism actively uses the genres of journalism, both in their classical form and modifying them for their own needs.

The works of P. Barry, R. Bart, L. Biletsky, Y. Borev, V. Bryukhovetsky, L. Vashkiv, R. Vellek, O. Halych, Yu. Govorukhina, R. Gromyak, M. Ilnytsky, F. Kryus, M. Naenko, V. Panchenko, N. Rakovska, J. Slavinsky, P. Fedchenko, T. Shestopalova and others. Contemporary Ukrainian publicist is actively developing within the latest information technologies, and uses the opportunities of new media to achieve their goals and objectives.

Materials and methods. The purpose of the study is to determine the features of the development and functioning of Ukrainian journalism in the field of mass media.

Achieving the goal involves the following tasks: to analyze the existing scientific achievements on the subject of research; to study the processes of transformation of journalism and its adaptation to the conditions of modern media space.

Research methods. The following general and special research methods were used to achieve the goal and objectives: comparative-historical, descriptive and graphic methods, analysis, synthesis, induction, deduction, content analysis, generalization, system and comparative analysis, modeling method. Socio-communicative and interdisciplinary approaches to the study were also used.

Results and discussion. The main means of realization of these tasks are literary and critical materials, which are designed not only to reflect the current state of journalistic thought, but also to influence the formation of readers' preferences and quality journalistic content. O. A. Halych notes: "Journalism is a certain response to important literary events of the day. Its main tasks are: a comprehensive analysis of the latest literary phenomena; their assessment from the standpoint of the stage of development at which society is; acting as a mediator between writer and reader" [Halych 2013: 13].

On the one hand, new opportunities have been opened up with the release of journalistic in the online space, on the other hand, this has led to the activation of certain changes within this type of creative activity. In particular, this applies to the quality of journalistic materials, which have acquired certain features in comparison with printed periodicals.

Before proceeding to a detailed consideration of the features of contemporary journalistic materials of online publications, it should be noted that the very structure of most of these materials, their content differs from what was relevant several decades ago.

This is due not only to the emergence of new terms or the transformation of the language of materials, but also to the formation of new challenges from the modern information space. Journalism have the opportunity to reach out to more readers than they did before the advent of online media.

The first feature is that modern journalistic materials of online publications often tend to minimalism. There is a gradual departure from the large volumes of texts that critics of printed periodicals still uses. This is largely due to the features and requirements of modern online information space, which is so saturated with texts of different quality that the critic, the reviewer needs to present quality material in a fairly concise form, structure it and make it easy to read from the screen. The text should be understandable to the average reader, who does not always turn to high literature, preferring instead world bestsellers or so-called mass literature. On the one hand, this requires considerable journalistic and writing skills, and on the other hand, can negatively affect the quality of the text.

Another significant feature of journalism of online publications is the intercorrelation and mutual transformation of genres. It should be noted that this trend is also observed in printed periodicals of literary and artistic orientation, but it is gaining momentum in the online space. Publicists and journalism use virtually the same list of genres. These include article, review, essay, sketch. Some researchers also emphasize that literary portrait in its essence, structure and task can be correlated with the portrait essay.

A tendency to blur the boundaries between genres, their constant interaction and the invention of new genres has appeared in modern publicism in recent years. This is how an article-review, a review-response, a review-retelling, an article-essay and others appear. As a result, we get new material, which is difficult to attribute to the "pure" genre and which is fully endowed with the characteristics of two or more genre types.

 ©D. Haramurza, O. Mitchuk 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Modern Ukrainian researcher Oksana Golik in the article "Latest trends in genre formation in the Ukrainian press at the beginning of the XXI century" comes to the following conclusion: "The main trend in modern journalistic genre is free genre formation creativity that is, the erasure of rigid boundaries between genre models, the tendency to diffusion and transition, experimentation and creativity. The process of further regrouping, intercorrelation of elements, features and consolidation of new genre samples has an object-subject character.

The objectivity of this process is reflected in the functional-objective basis of the genre, in the general methods of information processing, and subjectivity is embedded in the author's personality, his intellectual and creative abilities, tastes, preferences, general cultural level" [Golik 2009: 411].

Such a section as a blog is singled out in the structure of the online edition of the literary and artistic direction. The format of the blog gives the author more opportunities to express his own point of view. In addition, it is possible to see a complete blurring of genre boundaries on the example of blog texts.

Although articles and other critical material published outside the blog are more analytical in nature, but they have much subjectivity. The tendency to subjectivity is another feature of literary and critical materials in online publications. The question of whether criticism can be based solely on objective assessments remains open. Ukrainian researcher Roman Gromiak notes: "Criticism cannot but is subjective, because it is a manifestation of axiological (evaluative) activity: it is necessary to understand a measure of objective and subjective, descriptive and ascertaining, evaluative and intuitive in its structure; to establish the ratio of analysis and interpretation" [Gromiak 1999: 9]. Thus, we can conclude that there can be no absolutely objective criticism, but the subjectivity in the materials of criticism must be healthy. Modern reviews have more critic or journalist's "I" than the evaluated work.

Online publications have another distinctive feature that distinguishes them from print journalism. This is a high level of interactivity and the ability to actively communicate with the audience in real time.

According to Borys Potiatynnyk, Internet journalism "has surpassed its competitors in interactivity, which has reached unprecedented proportions in the history of mass media. It consists not only in mass commentary on publications, blurring the distinction between author and reader, but also in informative journalism technology that can automatically adapt to needs of consumer, to change in response to his online behavior" [Potiatynnyk 2010: 37].

Conclusion. The comments to the literary and publicist of the Ukrainian mass media reflect the level of activity of the readership of a certain online publication. Readers often express their own point of view on a particular literary work or writer, resulting in a discussion between readers or professional critics, commentators, writers and other participants in the literary life of Ukraine. This encourages the emergence of new ideas, projects and plans.

Thus, it can be concluded that modern publicist materials that appear in online publications are gradually changing under the influence of the requirements of the information space and information technologies, which are developing rapidly. There are changes in the genre system, as well as a gradual departure from lengthy descriptive sentences to news facts and minimalism.

REFERENCES

1. Galych O. (2012). History of Literary Studies. Kyiv: Lybid, 390 p.
2. Golik O. (2009). The Latest Trends in Genre Formation in the Ukrainian Press at the Beginning of the XXI Century. Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky. No. 1. P. 400-412. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2009_1_31.
3. Gromiak R. (1999). History of Ukrainian literary criticism (from the beginning to the end of the XIX century). T.: Pidruchnyky & posubnyky, 224 p.
4. Potiatynyk B. (2010). Internet journalism. Lviv: PAIS, 246 p.

LITERATURA

1. Галич О. Історія літературознавства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Галич. – К. : Либідь, 2013. – 390 с.
2. Голік О. Новітні тенденції жанроутворення в українській пресі на початку XXI ст. / О. Голік // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – 2009. – Вип. 1. – С. 400-412. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2009_1_31
3. Гром'як Р. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття) : посіб. для студ. гуманіт. ф-тів вищ. навч. закл. / Р. Гром'як. – Т. : Підручники & посібники, 1999. – 224 с.
4. Потятиник Б. Інтернет-журналістика : навч. посіб. / Б. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2010. – 246 с.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Semantic aspects of the concept of the Ukrainian book in the conditions of modern reading culture

O. D. Kovalova

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Educational and Scientific Institute of Journalism, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: shmyga.alexandra@gmail.com

Paper received 14.11.21; Accepted for publication 29.11.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-14

Abstract. The article considers the state of the readership culture in Ukraine and the problem of the determinism of book concepts by the readership culture; on the basis of empirical data, conceptual interpretations of the book among Ukrainian readers have been established. The reading concept of the modern Ukrainian book is multidimensional and generated from such semantic aspects: 1) the book is the representative of knowledge; 2) the book is the source of emotions and moods; 3) the book is an instrument of power struggle; 4) the book is a cause of the formation of values.

Keywords: *book, concept, reading, book reading concept, readership culture.*

Introduction. The study is relevant due to a number of unresolved theoretical and applied issues in Ukrainian society concerning the place and role of the book in modern reading culture, cultural development of the individual in the general cultural process.

The evolution of the book during the national formation and revival of Ukrainian spirituality, the current state of society and the level of development of reading culture allow us to clarify the reading concept of modern Ukrainian books, its place in Ukrainian culture and Ukrainian cultural development.

The availability of a significant number of scientific theoretical works indicates the diverse interest of scientists in the problem of books, but at the same time there are insufficient development of reading culture as determinants of new book concepts, uncertainty of current concepts of modern books, which led to a special study.

The purpose of the study is identifying the current concept of the Ukrainian book, formed in the conditions of dynamic and contradictory reading culture.

The realization of this goal involves solving such tasks as clarifying the state of reading culture in Ukraine; establishment of conceptual interpretations of the book among Ukrainian readers on the basis of empirical data and definition of the basic semantic aspects of the reader's concept.

Materials and methods. In the process of solving research problems, such general scientific methods as analysis and synthesis were used; structural-functional, axiological methods. Secondary analysis of sociological data was also used.

The definitions of concept and conceptualization are also actively included in the conceptual and categorical apparatus of the theory of publishing and editing, bibliography. They are used in the works of S. Antonov, V. Ivanov, T. Krainikova, D. Myronyuk, V. Shevchenko, N. Zelinska, I. Zharkov and others, although they use it in their works on the concepts of publishing products. Instead, we are interested in the formation of readers' knowledge and ideas about the book, its interpretations and consumer assessments that appear in the national audience.

In a significant array of bibliographic literature (S. Antonova, N. Chernysh, N. Howard, G. Jenkins, V. Markova, A. Milchin, M. Nizovy, E. Ogar, G. Shevtsova-Vodka, M. Timoshik, S. Vodolazka, N. Zelinska and etc.) there are various estimations and forecasts concerning the forms, status and prospects of the book in the information society.

Researchers of reading culture (O. Afonin, N. Carr, O. Fedorov, O. Havel, T. Krainikova, Y. Meyer, D. Novatsky, G. Pocheptsov, O. Sharikov, J. Stein) came to the conclusion that the book is a complex mental problem for the modern reader. It remains an authoritative source of information, while being pushed out of the minds by other, more mobile and high-tech sources.

Results and discussions. The concept is an interdisciplinary concept, which is studied within various branches of human science: logic, philosophy, linguistics, culturology, pedagogy. There are currently discussions about the possibility of knowing and verbalizing a concept, and thus giving it a definition (so the definition given by us is not considered axiomatic). Opinions of scientists are divided: some allow the possibility of full verbalization of the concept (A. Babushkin); others defend its nonverbal nature: the concept is a pure meaning that has not acquired linguistic forms as the first meaning (V. Kolesov); others (they won the most supporters) see the concept as a partially verbalized phenomenon [8, p. 310–311]. We adhere to the latter point of view, according to which concepts are given to cognition and verbalization in part; this gives us the opportunity to conduct his research on the material of reading practices.

After reviewing the scientific literature, we believe that the reader's concept of the book is a media culture-determined perception of the book product as a publishing phenomenon, which arises as a result of understanding a set of content, design and other parameters of various genres of books, which is integrated into a certain image of the book and determines consumer interest in it. As a mental education, it synthesizes memories, experiences, individual experiences, associations about what is read and what is the basis for the formation of basic concepts that determine the competence of reader's behaviour.

Reading the book contributes to the development of a universal and fundamental picture of the world, the deep convictions of a human being, stimulates him to take an active part in society.

The individual culture of media consumption of more than half (about 55-60%) of Ukrainian media consumers should now be defined as media consumerism (consumption in the media). It is a type of media consumption in

 ©|O. D. Kovalova 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

which the subject is characterized by passivity in contacts with the media, inability to resist them as a system of signs, codes, myths, inability to decode their messages, influence them, produce their own [4, p. 332]. The stratum of competent media consumers in Ukraine is no more than 20-25%. The third type of media consumption culture in Ukraine is transitional; it includes 15-25% of media consumers [4, p. 333].

Summarizing the multilevel reading practices, we confirm the statement of librarians: despite the fact that most domestic studies state the reduction of the space of book communication, today it is obvious that "the high status of the book is still maintained" [3].

Now it is easier to purchase a book than it was decades ago, but the question which has become more complicated is the following: tell me what information product and why you consume — and I will tell you who you are. Today, the once actively reading society is divided into those who are indifferent to reading and those who read on a regular basis, so the latter are divided into segments "by interest" [11].

In general, the leadership of educational, methodical, scientific, to a lesser extent, popular science literature, according to the Knyzhkova Palata of Ukraine named after Ivan Fedorov, can be traced not only in 2021 but also from 2010 to 2016. On the second cup of the scales of informational interests of the domestic reader is reading "for the soul" — mostly fiction, both classics and modern fiction. Our observation agrees with the opinion of librarians: "… In the structure of reading, both our and foreign readers, we can distinguish "free" and "business" reading. Depending on the age and life situation of the reader in his reading is dominated by one or another type of reading" [3].

The reader's concept of a modern Ukrainian book is multidimensional. Based on the secondary analysis of statistical and sociological data and survey of the reading audience, the main four semantic aspects of the reader's concept of the book were pointed out.

Further, we will reflect on these aspects in details.

1. A book is a representative of knowledge, a "tool for planting wisdom" (accumulation of assimilated information and stimulation of information needs). Book culture turns a person into a subject of knowledge and reflection: it offers knowledge to an individual and activates curiosity. The epistemological significance of book culture appears in two aspects: first, in the accumulation of assimilated information on various issues, and secondly, in the stimulation of information needs arising from the assimilated information.

A huge array of knowledge, ideas about the world, events, and public figures is concentrated in book culture. In individual and collective patterns (mental schemes) there is a huge stock of information of both theoretical and practical nature about technology, art, philosophy, law, economics, etc. However, the reader's culture is a sphere not only of what is already known from media sources, but also of what can be known in the case of the efforts of the interested media consumer. It is intentional, because it gives a person the development of his "horizon of hopes", is the enzyme of the development of spiritual needs.

From simple forms of reading culture to complex — this statement is similarly interpreted regarding the structure of society by J. Ortega y Gasset in the work "The Revolt of the Masses". The author clarifies: "The division of society into masses and an elected minority is not a division into social classes, but into types of people; it is not at all that the hierarchical difference between "higher" and "lower" [5]. In book culture, depending on the nature and distribution of its phenomena, we distinguish:

- mass culture of media consumption (culture of the social majority);
- elite culture of media consumption (culture of social minority).

As J. Ortega y Gasset points out, an extremely important circumstance in public life is that, for better or worse, power in society has passed to the masses [5].

The statement refers to P. Bourdieu's conclusion that the dominant culture produces a certain ideological effect — it masks the function of distribution under the function of communication: "Cultures (medium of communication) are determined depending on their distance from the dominant culture" [1, p. 91].

Within our topic, all this means that society is dominated by a mass reading culture, which accumulates and retransmits relevant information requests, interests and media preferences, "legitimizes" models of media behavior in which the value of knowledge is not fundamental.

2. A book is a source of emotions and moods (involvement through sensory individuals and social groups in certain contexts, providing opportunities to empathise with a variety of emotional states). G. Pocheptsov rightly states: "In reality, in many areas today we are facing a struggle for the development of a new space — the space of feelings and emotions. If earlier it was possible to master the pole of the ratio, today all efforts in many areas are aimed at mastering the sphere of emotion, because it is more influential in terms of human decision-making" [6, p. 114].

The affectivity of modern media culture is caused by the conditions of information oversaturation and distracted attention of the media consumer: texts are forced to be emotionally saturated, otherwise their chances of being noticed are sharply reduced. Thus, the emotional function of the culture of media consumption is to manipulatively influence the attention of the media consumer: shaking his mental state, the culture of media consumption, as a special reality, attracts him —and keeps him in his force. This is often done through viral messaging. The author of the mediavirus concept, D. Rushkoff, explains the mechanism of this emotional attraction: "Like true genetic material, these memes affect how we build business, learn, interact with each other — even how we perceive reality. Mediaviruses are spread as fast, as more they arouse our interest ... The more provocative the "picture" or sign is — whether it is a video of police misbehaviour or a new text by a famous rapper — the further and faster it travels through the infosphere" [7].

Polish critic Dariusz Nowacki describes the current cultural situation pessimistically: "The humanities have disappeared, no one writes books and articles, and what for — all the knowledge is on the Internet. Art and culture have entered the museum. […] Museology is one of the key concepts in this story. In fact, everything we identify

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

today with artistic practice and high culture has become the property of the museum, otherwise the reservation. […] So the next key concept is vintage — something more than style or fashion" [10].

But reading in the style of "retro" remains a need of modern Ukrainians. And there are many reasons for this: traditions and habits, trust in the book as a source of quality information (unlike other media focused on fleeting news), the motivating force of objectivity, which is possessed by a book as a design work, slow manner of linear reading and more. The online reviews we have collected say that readers love the smell of a new book, the texture of paper and binding; they like gift editions with elegant illustrations, which they look at for a long time and carefully, as in childhood.

Vintage reading has the meaning of a kind of book therapy: it calms, balances the psyche, relieves depression.

The British writer N. Gaiman believes: "Fiction ... generates empathy. When you watch a TV show or a movie, you are looking at things that are happening to other people. Fiction is something that you create yourself from 33 letters and a handful of punctuation marks, and you, only you, using your imagination, create the world, inhabit it and look around with other people's eyes. You begin to feel things, to visit places and worlds you would never know about. You will learn that the outside world is you too. You become someone else, and when you return to your world, something inside you will change a little" [2].

3. A book is a tool for the struggle for power (formation of certain strategies in book production). The book is a tool of social engineering, a means of fighting for power. This has always been the case, so here are just a few examples.

General Secretary of the Central Committee of the CPSU L. Brezhnev was the author (do not dwell on the problems of authorship) of the trilogy "Little Land", "Rebirth", "The Virgin Lands", for which he received the Lenin Prize (1980).

H. Clinton began her election campaign by publishing the book "Hard Choices" (2016); the US presidential candidate has positioned herself as the author of a book, which looks eloquent.

Long before that (since 1529) the Roman Catholic Church began to organize the "Index of Prohibited Books" (Latin Index Librorum Prohibitorum) — a list of publications that forbade reading under threat of excommunication; its last edition was published in 1948.

On May 10, 1933, the German Nazis publicly burned 12,400 books by 149 authors on Bebelplatz (Berlin). Among them are the works of Schiller, Kant, Luther, Goethe, Hesse, and others. A similar practice has already been applied in the occupied Crimea.

All these stories have in common the logic of the struggle for power in the broadest sense of the word — as the domination of minds, the impact on people at the individual and societal levels. Therefore, the book is a strategic product, which, on the one hand, is used as a tool of coercion (through it "necessary" stereotypes, beliefs are implanted), on the other hand, it is thought of as a carrier of dissent, and therefore becomes the object of aggression.

4. A book is a factor in the values formation (inculturation of individuals through the development of values, cultural codes and norms proposed by the book). Book business is an indicator and driver of the development of Ukrainian society, its language, science, and literature. The essence of book culture is not so much in the material artifacts (what exactly media products are, when and how the audience consumes), but how media consumers perceive, interpret and use them. It is about pointing out values, interpretations from the consumed media information, mental development of the "picture of the world" in its personal and social dimensions. And this is how — through the comprehension of values, cultural codes and norms — a person is incultured, that is, grows into a book culture and culture in general.

A. Grau describes how values become the basis of culture and how they determine its level: "Norms, values and rules replace evolutionary instincts. ... Rules, norms and values provide the opportunity to make decisions. They are encoded in what we call "culture". From a scientific point of view, culture is an extrasomatic information memory. Each of the individuals is required to include the received information in their own resources through training or experience" [9, p. 38–39]. The individual "grows" into the book culture through the mechanisms of reflection, stereotyping and identification.

Book culture contains a huge array, which equips the reader with understanding, a broad knowledge of the world, emotions and experiences. Reading culture is intentional, it expands a person's "horizon of expectations", is the driving force behind the activation of spiritual needs.

Conclusions. Reading culture in Ukraine is multilevel. The latest characteristics of reading culture determine modern book concepts, and they determine the main aspects of the generalized concept of the modern Ukrainian book: 1) a book is a representative of knowledge; 2) a book is a source of emotions and moods; 3) a book is a tool for the struggle for power; 4) a book is a factor in the values formation.

The functional significance of the reader's concept of the book is that it represents how readers perceive, interpret and use the book. Since the effect of book reading is that the recipient selects particular knowledge, worldview, moral standards from the consumed data. Based on this, the reader builds his individual "picture of the world", accumulates different social roles and belongs to different social groups.

The reader's concept as a mental education, the final idea of the book, its essence, meaning, mission synthesizes its rational, emotional, axiological, manipulative and other dimensions. Covering various frames of memories, experiences, associations, etc., the reader's concept is further transformed into a mature concept of the book and reading, defining models of reader behavior. Therefore, in programs for the development of reading culture at the level of the family, educational institutions, the state, it is important to form these primary reading concepts of the book as its primary meaning.

Further research on the topic of book conceptualization, the functioning of the reader's concept of the book involves the development of the following problems: reading concept and development of publishing ideas

(publishing concept), correlations between individual reading concept of the book and model of media behaviour, contributing to development of reading program in Ukraine etc.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдье П. Социология социального пространства. Пер. с франц. ; отв. ред. перевода Н. А. Шматко. Москва : Институт экспериментальной социологии ; Санкт-Петербург : Алетейя, 2007. 288 с.
2. Ґейман Н. Чому наше майбутнє залежить від читання. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8129 (дата звернення: 01.11.2021).
3. Кравченко С. Читання як соціокультурний феномен. URL: http://yunilibr.rv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=360&Itemid=140 (дата звернення: 07.08.2021).
4. Крайнікова Т. С. Культура медіаспоживання в Україні: від консьюмеризму до просьюмеризму : монографія. Бориспіль : Люксар, 2014. 372 с.
5. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. URL: https://royallib.com/book/ortegaigasset_hose/vosstanie_mass_sbornik.html (дата звернення: 15.10.2021).
6. Почепцов Г. Г. Від Facebook'у і гламуру до WikiLeaks: медіакомунікації. Київ : Спадщина, 2012. 464 с.
7. Рашкофф Д. Медиавирус. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание. Москва : Ультра Культура, 2003. 368 с. URL: http://www.klex.ru/1qf (дата звернення: 03.10.2021).
8. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові : монографія. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
9. Grau, A. Werte (2007), Freiwillige Selbstkontrolle Fernsehen (Hrsg.): TV diskurs. Ausgabe 39. Nomos Verlagsgesellschaft, 1/2007. P. 38–41.
10. Nowacki D. Muzeum i tożsamość / Dariusz Nowacki (04.07.2016)// Tryb dostępu: http://tygodnik.onet.pl/33,0,76768,muzeum_i_tozsamosc, artykul.html
11. Shmyha, Y. I., Hurytska, M. S., Shmyha, O. D. (2020), Modern trends of reading organization as the latest characteristics of Ukrainian reading culture. Science and Education a New Dimension, VIII(223)(37), P. 83–86, available at: https://doi.org/10.31174/send-hs2020-223viii37-20

REFERENCES

1. Bourdieu, P. (2007), Sociology of social space: a Textbook, Aleteya, St. Petersburg, 288 p.
2. Gaiman, N. (2016), "Why our future depends on libraries, reading and daydreaming", available at: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8129
3. Kravchenko, S. (2013), "Reading as a socio-cultural phenomenon", available at: http://yunilibr.rv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=360&Itemid = 140
4. Krainikova, T. S. (2014), Media consumption culture in Ukraine: from consumerism to prosumerism, a Monograph, Liuksar, Boryspil, 372 p.
5. Ortega y Gasset, J. (2002), The Revolt of the Masses, available at: https://royallib.com/book/ortegaigasset_hose/vosstanie_mass_sbornik.html
6. Potcheptsov, G. G. (2012), From Facebook and glamor to WikiLeaks: media communications: a Textbook, Spadschyna, Kyiv, 464 p.
7. Rashkoff, D. (2003), Mediavirus. How pop culture secretly affects your consciousness: a Textbook, Ultra Kultura, Moscow, 368 p. available at: http://www.klex.ru/1qf
8. Selivanova, O. O. (2012), The world of consciousness in language: a Monograph, Y. Chabanenko, Cherkasy, 488 p.
9. Grau, A. Werte (2007), Freiwillige Selbstkontrolle Fernsehen (Hrsg.): TV diskurs. Ausgabe 39. Nomos Verlagsgesellschaft, 1/2007. P. 38–41.
10. Nowacki, D. (2016), Muzeum i tożsamość, available at: http://tygodnik.onet.pl/33,0,76768,muzeum_i_tozsamosc, artykul.html
11. Shmyha, Y. I., Hurytska, M. S., Shmyha, O. D. (2020), Modern trends of reading organization as the latest characteristics of Ukrainian reading culture. Science and Education a New Dimension, VIII(223)(37), P. 83–86, available at: https://doi.org/10.31174/send-hs2020-223viii37-20

Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IX(48), I.: 261, 2021 Dec. www.seanewdim.com
The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Genre form of the guide as an element of network travel text

E. Kryvka[1], O. Mitchuk[2]

[1]Department of Social Communications, Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne, Ukraine,
[2]Institute of Journalism, Borys Grinchenko University of Kyiv, Kyiv, Ukraine ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1011-7320
Corresponding author. e-mail: gorvat.elya.1995@gmail.com

Paper received 06.12.21; Accepted for publication 19.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-15

Abstract. Cultural communication, which is an effective connecting element in society is researched. It is found out that the processes of socialization and individual cultural interactions require further study and this, firstly, promotes a comfortable environment for interaction and expansion of cultures, and secondly, mutual understanding and mutual recognition of them in the modern world. It is considered that the main mechanism of the existence and development of society is cultural communication. Exactly it controls the possibility of forming cultural ties, managing common people's livelihoods, accumulation and transfer of experience. Culture, as well as communication, can be defined as a combination of natural and artificial signs (languages, symbols, images), through which the conservation, accumulation and transfer from generation to generation of accumulation personnel is transformed into new ideas, discoveries, deeds, which form the social memory and affect the future organization of cultures.

Keywords: *guidebook, travelogue, cultural communication, art journalism, network.*

Introduction. One of the important means of transmitting social and cultural information, and an element of the communication process, is travel journalism. It provides images of geographical space, the author's worldviews and judgments, understanding of different pictures of the world, provides cognitive-informative communication dialogue between the author and the recipients. Throughout its existence, the travelogue has changed, depending on historical, social and cultural conditions. Some genre features have changed, the usual palette of artistic means has been replenished and changed, but the greatest external historical and cultural environment has influenced the ideological and thematic orientation and communicative purpose of the genre. At the same time, the very essence of the travelogue, its basis is a guide, a description of the trip, a story about travel, that remained unchanged.

Modern travel media text condenses the features of a guide and travelogue, thus presenting a new form of travel journalism – travelogue. O. Alexandrov defined the threefold structure of this genre: man, way, world [2]. Therefore, understanding them as objects of mass communication cognitive interest is quite relevant in the modern media space. Travelogue, as a conservative genre form, is able to accumulate different types and genres of mass communication. Thus, it is necessary to study the genre-communication features of modern travel media texts, which are the linguistic personality of the publicist, his worldview, intellectual level and cognitive ability.

The theoretical basis of the study were the works of foreign and Ukrainian researchers such as: O. Alexandrov, M. Balina, M. Vaskiv, V. Huminskyi, O. Husieva, V. Zdoroveha, O. Ivanova, T. Kovaleva, E. Ponomarev, V. Rizun, M. Stufliaieva, S. Chorna, S. Chornous, O. Yakuba and others.

The purpose of the article is to analyze the structure and genre-communication features of the guidebook by C. Augias "The Secrets of London" in the context of relevant genres and types of mass communication. This goal involves solving the following tasks: explore the expression of the worldview of the traveler-narrator, represented in the ways of understanding the facts; analyze the manifestation of genre features in the book; find out the specifics of journalistic understanding of reality in the book "The Secrets of London." The object of research is the guidebook by C. Augias "The Secrets of London." The subject is the genre-communication features of the guidebook by C. Augias "The Secrets of London."

Materials and methods. The methodology and research methods are determined by the specifics of the object, subject, purpose and objectives of the master's thesis. The methodology is based on a systematic approach as a modern philosophical school. Adherence to it gives a possibility to better understand the features of the genre of travelogue as a mass communication phenomenon. The methods that were used to achieve the goal of research and problem at different stages of the work: classification, analysis and synthesis; historical and biographical, typological and logical approaches. This allowed us to cover a complex and diverse subject of study.

The guidebook as a separate genre exists somewhat conditionally. It is first of all a special form, which is distinguished by the presence of certain background information that helps to plan and make trips, navigate in a certain place during the journey. Thus, the functions of the guidebook is to inform the recipient about the topographic and sociocultural space of a particular city or region; provide accurate and accessible historical facts; emphasize the natural, economic or social features of the described area.

Results and discussion. Guidebooks first appeared in writing in ancient Greece and were called "periodos ges," they existed until the IV century AD. Over time, there were trips for a specific purpose, which were related to trade, diplomatic and scientific activities, military affairs and religion. A. Bidun notes, that nowadays the role of aestheticization of the guidebook is growing, attempts are being made to bring it closer to the art publication [3].

Any documentary text about the journey functions primarily as the content of mass intercultural communication, the main function of which is cognitive, knowing someone else through your own, and vice versa, knowing yourself as a representative of ethnic culture through understanding another.

O. Alexandrov points out that the verbal nature of travel, which is rooted in a specific sketch, opens up great oppor-

 ©|E. Kryvka, O. Mitchuk 2021

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

tunities for human knowledge of the world, and the movement of the traveler along the route should be considered as a dynamic system of information situations [2, p. 13].

The researcher of traveling genres, applying the genetic method of travelogue research, stated that the structural basis of this genre is a guidebook. Accordingly, he noted that the special place and functions of the route of the traveler in the travelogue are explained by the specifics of the genre [2, p. 15].

N. Maslova writes that the route, consistent and clearly drawn by the author, characterizes the travelogue as a series of objective facts and events that the traveler encounters independently of his own will. Subjective selection of these facts is a manifestation of the author's intention, as the route of the trip in one way or another is ultimately determined by the will of the traveler [10, p. 72].

The book "The Secrets of London" by C. Augias has formal markers of the guidebook, and the main communication purpose of the author of which is to convey the necessary information to the recipient about the route of travel through the city, road features (mode of transport, ticket price, trip duration, living conditions in different areas), cultural monuments, short and deep historical excursions, biographical data, memories of eyewitnesses, reliability and accuracy of representation of separate representatives of the London community, archival documents, etc.

As a guide, the book "The Secrets of London" by C. Augias focuses on a special category of tourists – "deeply psychological people," those who are preparing not just for a trip, but for a deep knowledge of the character and behavior of a true Briton. Taking into account the depth of the author's penetration into the psychological essence of a typical Londoner, immersion in the historical past not only of the city but also of the monarchical country, it can be assumed that almost one hundred percent of readers are attentive tourists-researchers who do not ignore any details. The text of the guidebook "The Secrets of London" by C. Augias includes a prologue and a pointer.

The focus is not only on events, people remain significant. The traveler-narrator constantly turns to the images of legendary figures of culture, art, politics, economics. The attentive and observant eye of the publicist notices the smallest details and the most interesting facts from the life of members of the family of monarchs.

The text is permeated with various reflections of the author about the capital of the kingdom, which often end with concise and precise conclusions: "What is the shade of the background of this island and its immense capital? It seems to me that this is the place where the pulse of world life is felt; a great place, despite the loss of its former brilliance and wealth, inhabited by people who are not easy to love, but who are capable of a collective attitude, almost always close to admiration, where greatness and meanness, intolerance and tolerance, sadness and humor are mysteriously mixed up" [1, p. 19].

It should be noted that in addition to the reference materials scattered throughout the text of the book, there are cases of its concentrated submission. Historical background information relates to the history of London in the Victorian era, during World War II, in the sixties, and so on.

The route of the traveler-narrator is divided into fragments of different sizes, each of which has a title that captures the location in geographical space. At the same time, he organizes the sequence of stories about the journey and travel descriptions through architecture, determines the principles of dividing the book into sections.

C. Adjias's guidebook "The Secrets of London" consists of a prologue and seventeen chapters. It is not difficult to notice that the principle of division into sections is spatio-temporal and corresponds to the main fragments of the path passing through the city (for example, "Walk on the East Side," "Magnificent Sixties," "Ghost in the Night," "Beautiful Ghosts with Gordon-Square," "Dust of the Empire").

However, at the same time there are deviations from it, because some sections, for example, have the following names: "Elementary, Watson!," "Bourgeois Artist," "Lady with a Lamp."

Characterizing the path in the work as a whole, it should be noted that it runs through the geographical space of London and is articulated on a huge number of fragments, from which the author selected and reflected the most significant. The level of completeness of reproduction varies, from schematics to photographicity in individual areas or at different times (walking through Trafalgar Square, staying in the London Parliament, traveling through the East Side, Falgate Street, Baker Street, Bloomsbury, a tour of Ras Square and Highget Cemetery, a tour of the gardens of Kew). It is based on its factual and documentary imagery, which is a reflection of what is recorded by the observer while driving on the road.

Let consider first the image of the path as a whole, and then one of its fragments, displayed in detail, which will reconstruct the genre principles that guide the author of the guidebook.

The beginning of the journey is recorded in the first chapter of the book "Walk on the East Side:" "Anyone who wants to truly experience London would like to start on the East Side. This is the poorest area of the city, despite some renovation of its part. But the main value of the East Side is not in the notorious local color, which so often becomes a trap for many tourists, but in the semantic richness, representing in a contrasting sequence of new and dilapidated houses and streets, shameless abundance and pathetic devastation" [1, p. 22]. It becomes clear from these first words of the traveler-narrator that the reader is presented not a simple and quite clear retelling of the trip, but it will be the semantic content of each detail, thoughtful turning of the smallest details: "Before heading to the East Side, let's linger for a while in the center and consider a typical example that allows us to better understand my train of thought: Piccadilly Circus" [1, p. 24].

The narrator marked a new fragment of the path at the beginning of Chapter II: "The most prominent monument, moreover, one that immediately catches the eye of a guest of London, is a column dedicated to Nelson in Trafalgar Square, a distant relative of Trajan's Roman column" [1, p. 44].

Further, the narrator does not describe the route, only notes the history of the column, gives chronic references, and retells the strengths of Nelson and his shortcomings in military service.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Let's analyze in more detail the information in the story about the way regarding the relevance of it to the genre of the guidebook.

C. Augias tries to fix his route quite accurately and clearly. It guides the reader from one place to another, clearly identifying fragments of the path. For example, in section I, we select the following path markers: "I propose to start exploring London precisely from the famous East Side" [1, p. 25]; "In the eastern part of the capital of Great Britain for a few more years it will be possible to "leaf through" the pages of the great history of the city, including chapters of crime. In the first place – Commercial Street" [1, p. 26]; "On the outskirts of Commercial Street, on the Shoreditch side, there is a group of buildings called the Peabody Buildings" [1, p. 26]; "Amazing red brick building at number nine on Brun Street – Jewish Soup Kitchen" [1, p. 27]; "Perhaps the most mysterious house in London has survived here. In this house number 19 on Prinslet Street (street branching from Brick Lane) is the Spitalfields Heritage Center" [1, p. 27]; "If you turn from Prinslet Street to Brick Lane, you can see another building – also the embodiment of a whole page in the history of London. This is how it should be read. The sign on the facade reads: London Jamme Masjid. There is the main mosque of the Hospital Fields" [1, p. 29]; "There is one more street and two stories before we (reluctantly) leave this part of London, so humanly, eloquently and generously allowing us to get in touch with the past. Fashion Street is engulfed in desolation – now sad, now deaf" [1, p. 30]; "The oldest synagogue (Sephardic) in England is in the courtyard between Bevis Marks and Houndsditch" [1, p. 31]; "Let's change the direction. Let's leave the East Side and return to the center "[1, p. 31]; "Pub "Ye Olde Cheshire Cheese" is located in the very center of the city, at number forty-five on Fleet Street, the oldest street, where the editorial offices of leading newspapers have long been located" [1, p. 37]; "Another place is the gallery. More precisely, it is the National Portrait Gallery. If the time seemed to stand still in a pub on Fleet Street, then here it flies" [1, p. 39]; "The next place is house at number forty-eight on Dufty Street, where Dickens lived from 1837 to 1839" [1, p. 41]; "And here's another, last place worth taking a look at. This is so-called the Black Monks Bridge or Blackfriars Bridge" [1, p. 42].

Overcoming the route is accompanied by figurative content – important evidence of authenticity, which allow the reader to walk the path with the narrator.

Thus, the path is displayed concisely due to its articulation by indicating the start and end point of the first thematic route. However, the journey itself does not end.

The composition of the guidebook "The Secrets of London" is completed by landscape islands. They are on the way of the traveler-narrator markers of movement, although isolated on some sections of the road. For example, such a landscape island is found in section IX. The author introduces the reader to the next stop on the route – Russell Square. It is the center of Bloomsbury, famous for its squares and gardens. In order for the reader to fully imagine all the feelings that overwhelmed the traveler-narrator, the text provides a landscape sketch: "On a foggy evening, when the sycamore leaves, darkened with the onset of autumn, barely sway, when the pale facades of houses wash over the remnants of daylight, when, one by one, the windows are lit up, here, like nowhere else, comes the feeling of sublime solitude. Haste and confusion, eternal chaos of traffic, street violence and cruelty, more and more exciting the world, remain outside this place" [1, p. 224]. Then the traveler finds himself in another beautiful area – Gordon Square, more secluded and quiet than others. The landscape description of this place is different from the previous one, but no less emotionally rich, and is built on the opposition "friend" or "foe": "An elegant garden, one of those English gardens that are so different from the well-kept Italian and French parks, where nature is tamed, turned into something artificial, symmetrically combining its colors at the will of man. An English garden is a piece of land barely touched by a man's hand, overgrown with grass and trees, with excellent paths, where the rhythms of the sidewalk edge are filled with, I would say, military severity" [1, p. 228].

Thus, the guide traces the change of the road itself: asphalt, uneven dirt, off-road, paved path, covered with pebbles, on which the traveler-narrator fixed individual road markers. Certain sections of the road were marked by buildings, others by architectural monuments, and some by parks.

It is also important that in order to pass a certain section of the road from the starting point to the final one, a local route must be laid, which will provide movement to a given geographical point and will allow reaching the intermediate goal of the trip. The cognitive effect of the journey is impossible without contemplating the natural phenomena or monuments of civilization that are of interest to the traveler-narrator.

Thus, tracing the path of travelers through the prism of a narrative model of a travelogue with its syncretism of the traveler and the narrator's point of view, we can make some preliminary generalizations. First, the structure of the guide as the basis of a travelogue is clearly traced in the book by C. Augias "The Secrets of London." It reflects the progressive movement of the traveler through the geographical space with the fixation of stops to get acquainted with the area and cultural monuments, just for recreation, or in order to understand the psychology of the national character, to understand the era. In this case, some sections of the road indicate the distance between these markers in kilometers or hours of travel, mode of transport, road features. Secondly, the sequence of movement from one point to the next as a manifestation of the unity of the path that the traveler overcomes, and the angle of the narrator – the genre constant of the guidebook, is followed by the book except for a few fragments. It is worth noting that a significant violation of the sequence is observed in the stories of a trip to the house of Sherlock Holmes (that the fictional literary hero has a real house – a purely English find), a walk through favorite places of "The Beatles," a trip to the "museum" – home, where there is a huge number of works of art collected by Sir John Soan. This is due to the intrusion of mass literary origin, historical past, cultural heritage of the nation, etc. into the genre structure of the travelogue.

Conclusion. Thus, the genre constant of the guide is the subordination of the composition of the work of the route. The role of the author-traveler, participant in events, observer, bearer of a certain worldview is particularly active

in such books. Documentary elements are also required. The route is to some extent a cast from reality, the parameters of which are set by the author's will. The text of the guide always emphasizes the role of fact, document: the author tries to convince the reader of the veracity of what is described. This sequence of stories about the movement of the traveler through geographical space should be considered as one of the main manifestations of the functioning of the archaic genre model of travelogue [11]. As we can see, the path of the traveler in the book "The Secrets of London" is depicted both schematically – reminiscent of a route, and descriptively (with details, historical references, landscape digressions, biographies) in the style of a guide. The last section is not only the formal completion of the guidebook, the main thing in it is the fact of the end of the journey.

REFERENCES

1. Augias, C. (2012). "*The Secrets of London."* (O. Uvarova, N. Chamina, Trans.). M.: RIPOL classik, 528 p. (Secrets of the big city).
2. Alexandrov, O. V. (2015). Travelogue: "Memory of the genre"" Article one: At the intersection of types of mass communication. *Dialogue: Media Studios: Zbirnyk naukovykh prats*. Odessa. No. 20. P. 7–35.
3. Bidun, A. (2013). *Guide as a genre of reference literature in the domestic book market.* Kolo. Knyhoznavchyi zhornal. No 5.
4. Vaskiv, M. (2014). Travelogue as a way of knowing the someone else and yourself. Ukrainska humanistyka i slowinskie paralele. Vol. 1. Gdansk; Kyiv, P. 137–157. (Ser. «Problemy współczesnej humanistyki». Retrieved from.: URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/5693/7/M_Vaskiv_ UHPISP_1_GI.pdf.
5. Huminskiy, V. N. (1987). *Travel. Literary encyclopedic dictionary.* V. M. Kozhevnikov, P. A. Nikolaev (Eds.).. M., P. 314–315. Retrieved from: URL: https://drive.google.com /file/d/0B 7FIOZ8jMzAqTzljTURWOUtreWM/view.
6. Husieva, O. O. (2014). Modern travelogue: features of the transformation of the old genre. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Series: Journalism. No. 39 (1). P. 221–226.
7. Zdorovega, V. Y. (2004). *Theory and methods of journalistic creativity*. L., 268 p.
8. Ivanova, O. (2009). *Garden of Literature in the journalistic optics of modernity:* Mediia komunikatsii z, dlia i pro literatury. Odessa, 368 p.
9. Kovaleva, T. V. (2014). *Development of the genre of travel essay in the Ukrainian magazine periodicals of the 20-30 of the XX century*. Extended abstract of candidate's thesis.. Dnipropetrovsk, 2014. 216 p.
10. Maslova, N. M. (1977). *Travel notes as a publicistic form*. M., 115 p.
11. Guidebook [Electronic resource]: Material z Vikipediï - vilnoï entsyklopedii. Retrieved at: ttps: //ru.wikipedia.org/wiki.
12. Rizun, V. (2013). On the question of socio-communicative scientific problems and scientific problems in general. Aktualni doslidzhennia ukrainskykh naukovykh shkil u galuzi sotsialnykh komunikatsii: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferetsii (Kyiv, April 11, 2013). Kyiv, P. 8–25. Retrieved from: URL: http://journlib.univ.kiev.ua/Articles/Zbirnyk_tez _2013.pdf.
13. Chornous, C. (2009). *The evolution of the travel genre in Polish literature*. Volyn-Zhytomyr region. Istoriko-fIlologichnii zbirnyk z regionalnykh problem. No 19. P. 67–74.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Адаптація контенту франчайзингових журналів для жінок до потреб українського медіаринку (на прикладі «Cosmopolitan Україна»)

М. В. Садівнича

Сумський державний університет, Суми, Україна
Corresponding author. E-mail: m.sadivnycha@journ.sumdu.edu.ua

Paper received 26.11.21; Accepted for publication 10.12.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-16

Анотація. У статті розглядаються особливості адаптації журналу «Cosmopolitan Україна» до інформаційних потреб українського споживача. За допомогою контент-аналізу встановлено співвідношення матеріалів, присвячених західним та українським реаліям, а також частка контенту журналу «Cosmopolitan Україна», створена українськими журналістами. Визначено, що тематичне спрямування журналу здебільшого присвячено західним трендам, хоча існує певна тенденція до збільшення матеріалів, що висвітлюють українські реалії.

Ключові слова: *франчайзингові видання, контент, «Cosmopolitan Україна», медіаринок, адаптація, контент-аналіз.*

Вступ. Головна мета будь-якого журнального видання полягає здебільшого в отриманні прибутку, що прямо пропорційно залежить від кількості читачів. Одним зі способів збільшення читацької аудиторії є розширення географії видання. При цьому журнал має бути цікавим, корисним та зрозумілим для всіх своїх споживачів. Досягти такого ефекту, видаючи лише один варіант глянцю, неможливо, оскільки інформаційні потреби та смаки читачів із різних країн різняться залежно від соціально-психологічних, культурних, релігійних та інших особливостей країни. Тож, бажаючи розширити географію видання, світові медіабренди охоче звертаються до практики франчайзингу.

У свою чергу редактори регіональних версій (франчайзі) змушені тримати баланс між оригінальним форматом медіабренду та орієнтацією на інформаційні потреби читачів, що визначає ступінь адаптації журналу до локального медіапростору.

Франчайзингові видання складають невеликий, але помітний прошарок українського медіаринку. Найбільший пласт журналів, що виходять в Україні на умовах франчайзингу, належить жіночим виданням.

Огляд публікацій за темою. Питання адаптації франчайзингових глянців до медіапростору певної країни цікавить багатьох дослідників – представників країн, де виходять журнали. Зокрема, транснаціональні видання є об'єктом досліджень Н. Бочарової, Г. Грет, Г. Маркової, Н. Санакоєвої, Ю. Полєжаєва, Ю. Прядко. До досліджень особливостей жіночих франчайзингових журналів звертаються А. Бессараб, К. Каран, Л. Мар'їна, Я. Фен та інші. Особливе зацікавлення викликає питання, що саме репрезентує читачеві контент видання та як він впливає на споживача інформації.

Дослідник Дж. Моріш говорить: «Журнал – це завжди більше, ніж набір частин: він має власну індивідуальність. Редактор працює й над іншими проблемами, але займає домінуючу роль у формуванні цієї індивідуальності… Сучасна журнальна індустрія є висококомерційною, та видання не має втрачати серця» [5, с. 20]. Тож будь-яке видання має адаптуватися до інформаційного простору тієї країни, де воно виходить, «відчувати» свою аудиторію, бути близьким за своїми соціально-психологічними особливостями потребам читача, а також мати власне «обличчя».

Досліджуючи шляхи адаптації франчайзингових видань до медіаринку певної країни, Г. Маркова висловлює думку: «Найкраще адаптувати журнал може національна редакція, яка відчуває різницю у пріоритетах читацької аудиторії і готова принести в жертву чуже наповнення заради взаєморозуміння зі «своїм у дошку» читачем» [2, с. 435]. Таким чином, залучення регіональних журналістів до наповнення франчайзингового видання є більш стратегічно обґрунтованим, ніж використання в глянці винятково перекладного контенту. Будучи носіями тієї ж культури та національної ментальності, що й читачі, регіональні журналісти встановлюють більш тісний контакт зі своєю аудиторією.

Велике зацікавлення міжнародними західними журналами («Cosmopolitan», «Harper'sBazaar», «Elle», «Vogue»), що видаються в різних країнах на умовах франчайзингу, спостерігається серед дослідників, які вивчають китайський медіаринок. Особлива увага звертається на популяризацію західних зовнішніх стандартів краси, цінностей та способу життя. Так, порівнюючи наповнення франчайзингових видань західного та східного стилів, що видаються в Китаї, Я. Фен та К. Каран відзначають, що журнали західного стилю («Cosmopolitan China», «Elle China»), хоча й видаються в Китаї, більшу увагу приділяють зображенню західних знаменитостей, стилю життя та зовнішнього вигляду. «Ці історії знаменитостей (особливо міжнародних зірок з Голлівуду), а також новини про моду дозволяють читачам ознайомитись із західним стилем життя, зокрема західними стилями одягу та аксесуарів, макіяжу, і спонукають місцевих жінок до наслідування подібного зовнішнього вигляду та способу життя» [6, с. 40]. На думку дослідників, така тенденція зумовлена орієнтацією на міжнародних рекламодавців – європейські та американські бренди [7].

Вивчаючи тенденції розвитку глобального медіаринку, Г. Грет звертає увагу на інструменти зацікавлення аудиторії: «Незважаючи на зниження тиражів газет та журналів, в Україні читання газет та журналів, як культурна традиція, що вкоренилася, зберігає свою популярність. Тому для збереження ролі постачальників якісних новин видавцям у цифрову епоху важливо знайти ефективні бізнес-моделі та інструменти, що зможуть успішно функціонувати й зацікавити наявну читацьку аудиторію. Це якісний контент, ім'я бренда та зв'язок з локальним читачем, з новими способами його залучення, аналізом тих трендів, які сьогодні зароджуються на глобальному медіаринку та впливатимуть на його розвиток у майбутньому» [1, с. 26].

Подібну тенденцію ми бачимо також на сторінках

 ©|*M. V. Sadivnycha 2021*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

глянців для жінок, що видаються в Україні. Тож актуальним постає питання, наскільки франчайзингові видання для жінок знаходять баланс між інформаційними потребами власної локальної аудиторії та вихованням її смаків, а також комерціалізацією та відчуттям власного стилю, що й визначає ступінь адаптації контенту до українського медіапростору.

Мета дослідження. Визначити особливості адаптації української версії журналу «Cosmopolitan» до потреб українського медіаринку.

Завдання: за допомогою кількісного та якісного аналізу текстів, розміщених в інтернет-версії журналу «Cosmopolitan Україна», встановити співвідношення матеріалів, присвячених західним та українським реаліям, а також – частку контенту журналу «Cosmopolitan Україна», створену українськими журналістами, що підтверджується наявністю підписів під матеріалами.

Об'єкт: онлайн-видання «Cosmopolitan Україна».

Предмет: тематичне та змістове наповнення онлайн-версії журналу «Cosmopolitan Україна».

Методи дослідження. Провідним методом нашого дослідження є контент-аналіз, а саме визначення та співставлення матеріалів, що належать до перекладних та створених журналістами української версії журналу «Cosmopolitan». Кількісний підрахунок співвідношення таких матеріалів дозволив визначити ступінь адаптації журналу до українського медіаринку.

Результати й обговорення. Помітна вестернізація світового медіаконтенту, якій активно сприяють видання світових медіабрендів у різних країнах, досягається шляхом показу саме західних суспільних тенденцій. Жіночі глянцеві журнали рясніють матеріалами про світових зірок кіно та шоубізнесу, а також рекламами американських та європейських продуктів, подають перекладні тексти, створені авторами оригінальних версій журналів.

«Розповсюдженою є практика банального перекладу, – зазначає дослідниця Ю. Прядко, – коли регіональне видання (франчайзі) майже повністю копіює матеріал франчайзера. Та навіть у цьому випадку видозміни обов'язково відбуваються хоча б на лексичному та стилістичному рівнях» [4, с. 156].

Водночас франчайзингові журнали працюють не лише з перекладним контентом, але й подають читачеві локалізовану інформацію, ставлячи вітчизняні реалії та тенденції на один щабель із західними. Для українських журналістів робота у франчайзинговому виданні є гарною можливістю друкуватися під всесвітньо відомим брендом. Авторитетність та світове визнання відомих медіабрендів робить їх орієнтирами для українських медійників.

Видання «Cosmopolitan» було засноване в 1886 р. в Нью-Йорку компанією Schlicht & Field. Спочатку це був сімейний журнал, пізніше він став літературним, і врешті-решт, у пізні 1960-ті рр., – жіночим глянцем.

Сьогодні «Cosmopolitan» – найпопулярніший жіночий журнал на планеті. Його читає 43 млн дівчат у всьому світі. Усього існує 52 регіональні версії видання «Cosmopolitan» в 79 країнах, що виходять 32 мовами [8]. Концепція журналу єдина по всьому світу, проте реалізована з урахуванням особливостей кожної конкретної країни.

«Cosmopolitan Україна» видається із жовтня 1999 р. компанією HS Ukraine. Друкована версія глянцю має два формати – великий (А4) та маленький (А5), які однакові за змістом. Періодичність видання – щомісячно. Також доступна електронна версія – сайт https://www.cosmo.com.ua. Журнал видається російською мовою. Станом на жовтень 2021 р. головним редактором журналу є Олександра Буринська [9].

На сьогодні журнал «Cosmopolitan Україна» – рекордсмен серед інших франчайзингових глянців за тривалістю видання в Україні. У 2019 р. українська версія популярного світового журналу відсвяткувала своє 20-ліття [10].

Провідними темами більшості франчайзингових журналів для жінок, до яких належить і «Cosmopolitan», є питання моди та стилю, але цим тематичне спрямування глянців не обмежується. На сторінках жіночих видань представлені також теми культури, стосунків, саморозвитку та самореалізації, історії успіху відомих особистостей. Контент журналів пропонує споживачам певний стиль життя, шляхи розв'язання конкретних життєвих проблем. Визначаючи образ читачки як «Fun Fearless Female» (весела безстрашна жінка) [8], журнал формує в неї відчуття належності до певного прошарку суспільства.

Задля визначення ступеня адаптації української версії видання «Cosmopolitan» до локального медіапростору, а також динаміки розвитку глянцю ми порівняли контентне наповнення п'яти рубрик електронної версії журналу: «Мода/новини», «Культура», «Подорожі», «Психологія», «Кар'єра та навчання» за 2019–2020 рр. та 10 місяців 2021 р. (із січня до жовтня) – та визначили кількісне співвідношення текстів, що подаються із зазначенням авторства й без авторства, а також матеріалів, які розповідають про українські та західні реалії, тренди й тенденції.

Тексти рубрики «Мода/новини» у 2019–2020 рр. – це короткі огляди модних трендів та новинок, які здебільшого подаються без зазначення авторства: 49 – без авторства, 35 – із зазначенням автора. Акцент робиться на західні модні тренди й тенденції (лише 31 текст із 84 присвячений українським дизайнерам та новинкам). У 2021 р. ситуація дещо змінилася, почали частіше з'являтися матеріали про модні новинки в Україні (27 – про українські тренди, 20 – про західні), та все ж більшість текстів подається без зазначення авторства, лише 9 матеріалів мають підпис, усі вони присвячені українським реаліям.

При цьому все більше текстів рубрики, хоч і висвітлюють модну тематику, порушують інші актуальні суспільні проблеми, як-от: екологія – «Reebok Floatride Energy GROW: Незмінна швидкість, натуральні інгредієнти» (Cosmopolitan, 12.05.2021), підтримка ЛГБТК+ спільноти в Україні – «Bevza, Litkovskaya, Ksenia Schnaider та рух Різні.Рівні презентували Колекцію рівності» (Cosmopolitan, 9.04.2021), аутизм – «Sleeper зняв відео про міфи, пов'язані з аутизмом» (Cosmopolitan, 1.04.2021), благодійність – «Відомі моделі, тік-токери та зірки підтримали благодійну капсульну колекцію Just say it! від Dialog hub Фонду Олени Пінчук та Keepstyle» (Cosmopolitan, 16.03.2021), ейджизм – «Український бренд одягу проти ейджизму: One By One випустив спецколекцію «NEW.ME» (Cosmopolitan, 6.02.2021). Це свідчить, що контентне наповнення рубрики «Мода/новини», як і сама мода в Україні та світі, стають більш усвідомленими та соціально орієнтованими.

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Аналізуючи матеріали рубрики «Психологія/Все про тебе», ми не розділяли тематичне спрямування на українські та західні реалії (що неможливо в умовах тематичного поля рубрики). Дослідження полягало у виокремленні матеріалів, які містять конкретні вказівки на джерела отриманої інформації: коментарі експертів, соціологічні дослідження. Тексти, для написання яких використовувалися матеріали з мережі Інтернет, а також – переклади з оригінальної версії журналу до уваги не бралися.

Дослідження показує, що підписи під матеріалами рубрики «Психологія/Все про тебе» трапляються значно частіше, ніж у попередньо проаналізованій. За 2019–2020 рр. без авторства подано 11 текстів, із зазначенням авторства – 51, схожа тенденція зберігається й у 2021 р.: із підписом – 41, без підпису – 5 матеріалів. При цьому не всі тексти, які містять підпис, можна вважати авторськими, адже матеріали створювалися на основі інформації з інтернет-джерел. Про це свідчить відсутність вказівок на експертність певних авторів рубрики, занадто широкий тематичний діапазон створених ними текстів, а також відсутність у самих матеріалах посилань та коментарів експертів. За 2019–2020 рр. із 62 текстів лише 4 написані українськими фахівцями в галузі психології, 2 – містять коментарі психологів, 1 – подає поради від професійних українських спортсменів та 1 – опитування читачок журналу. У 2021 р. по одному власному тексту в журналі опублікували 3 українські психологи, юрист-міжнародник і співачка, двічі в рубриці подаються фрагменти з популярних книг закордонних й українських авторів у галузі психології.

Підрубрика «Кар'єра та навчання» наповнюється доволі повільно. За два роки – 2019–2020 рр. – тут з'явилося лише 45 текстів, при чому 29 із них – у 2020 р. Більшість матеріалів (34 із 45) мають авторський підпис, але, як і в випадку з підрубрикою «Психологія», здебільшого орієнтуються на інтернет-джерела або ж самостійні умовиводи журналістів, не підкріплені посиланням на певний досвід чи коментарями експертів. Щоправда, у 2020 р. тексти, створені авторами-експертами або журналістами видання із посиланням на експертів, з'являлися значно частіше (11 текстів із 22 містять посилання на джерела), але в 2021 р. кількість таких матеріалів, як і текстів у цілому, значно скоротилась. Така тенденція може свідчити про те, що обрана комунікаційна стратегія не дала очікуваного результату й редакція вирішила повернутися до попереднього формату наповнення рубрики.

Тематика матеріалів «Кар'єра та навчання» різноманітна й доволі загальна, але здебільшого стосується саме «кар'єри», ніж «навчання». Тут подаються поради, як правильно складати резюме, спілкуватися з колегами, шукати роботу, просувати власний бренд, загальні основи фінансової грамотності. Найбільша кількість текстів, опублікованих весною 2020 р., присвячена темам карантину, віддаленій роботі, пошуку роботи в інтернеті. Саме в цей час рубрика наповнювалася найактивніше.

Рубрика «Культура» наповнюється дуже активно. За 10 місяців 2021 р. вона поповнилася 374 текстами. 238 з них мають авторський підпис, 136 – подаються без зазначення авторства. Схожа тенденція спостерігалася й у попередні роки – за два місяці 2020 р. (квітень, травень) на сайті було подано 63 матеріали, з яких 52 – із зазначенням автора, 11 – без авторства.

Контентне наповнення рубрики «Культура» складають огляди книжок, серіалів, фільмів, музичних кліпів, інколи з'являються новини зі світу культури й шоубізнесу. Більшість матеріалів присвячені західним культурним новинкам – 285 текстів у 2021 р. Про події та тенденції сучасної української культури розповідається значно менше – 89 текстів. Здебільшого матеріали, присвячені українській культурі, – це новини, які не містять авторського підпису. Виняток становить період кінця серпня 2021 р., коли більшість матеріалів рубрики «Культура» були присвячені саме українським реаліям, що зумовлювалося святкуванням 30-річчя Незалежності України. Зокрема, подавалися огляди українських книжок і фільмів – «Покоління сміливих: 10 важливих книг для кожного українця», «Топ-5 українських фільмів, що нічим не поступаються голлівудським», цитати відомих українських культурних діячів – «День Незалежності: найпроникливіші цитати про Україну» (Cosmopolitan, 24.08.2021). Але вже у вересні редакція журналу повернулася до звичної комунікаційної стратегії – орієнтації на західну культуру.

Рубрика «Подорожі» – яскрава демонстрація того, як контентне наповнення журналу залежить від соціальної ситуації. Рубрика поповнювалася новими матеріалами найактивніше у 2019 р., за рік тут з'явилося 48 текстів. Більшість із них (37) розповідала про закордонні подорожі, мальовничі куточки та готелі світу. 2020 р., який через карантинні обмеження був не дуже багатим на подорожі, приніс журналу «Cosmopolitan Україна» 23 матеріали зазначеної тематики, причому третина з них (8 текстів) присвячені подорожам Україною. У 2021 р. рубрика наповнювалася найповільніше – усього 16 текстів, 5 із яких розповідають про подорожі Україною. Найбільш популярними країнами, про які йдеться в текстах, стали Туреччина, Чорногорія, Мальдіви, Тайланд, Єгипет. Також є матеріали, які, з огляду на частоту представлення певного бренду та деталі опису, можна класифікувати як рекламні, наприклад, тексти, що розповідають про мережу готелів «Rixos».

Отже, співвідношення текстів, які мають авторський підпис та подаються без зазначення авторства, таке: 2019 р. – із підписом подано 19 текстів з 48, 2020 р. – 11 з 23, 2021 р. – 2 з 16. При цьому авторами матеріалів є не тільки журналісти видання, але й тревел-блогери, зірки та ведучі «Нового каналу».

Висновки та перспективи. Міжнародне видання – це складна структура, що поєднує в собі загальні стандарти й цілі медіабренду, а також особливості кожного окремого регіонального представництва (за наявності). Орієнтуючись на широку міжнародну аудиторію, франчайзингові видання зобов'язані тримати баланс між глобалізацією та локалізацією медіаконтенту, постійно слідкувати за світовими трендами й тенденціями та наближатися до інтересів локальної читацької аудиторії.

В Україні видання для жінок є найбільш успішним видом глянців, що функціонують на умовах франчайзингу. Уміння відчувати потреби власної аудиторії та створювати контент, що відповідає цим потребам, дозволяє редакціям журналів тримати високу планку та залишатися популярними навіть у непростих економічних умовах.

Більшість матеріалів журналу «Cosmopolitan Україна» становлять тексти, створені українськими журналістами, про що свідчить наявність підпису. Так, із проана-

лізованих 498 текстів, що з'явилися на сайті електронної версії видання у 2021 р., 329 (66%) подаються із зазначенням авторства українських журналістів, 169 (33%) не мають підпису. Найбільше матеріалів, де можливо визначити авторство, представлено в рубриках «Психологія» та «Культура», найменше – у рубриках «Мода» та «Подорожі». При цьому значна кількість матеріалів українських авторів створюється на основі використання інтернет-джерел, про що свідчить широкий тематичний діапазон доробку автора, відсутність коментарів і посилань, та демонструє читачеві не українські, а світові тенденції й реалії.

Орієнтація контенту журналу саме на західні тренди й стиль життя виявляється й у тематичному спрямуванні – із 437 матеріалів трьох рубрик («Мода», «Культура», «Подорожі») лише 121 (28%) пов'язані з Україною, решта ж – 316 текстів (72%) – стосуються західних країн, тенденцій, новинок.

Зважаючи на те що видання «Cosmopolitan» вже давно успішно функціонує на українському медіаринку та не втрачає своєї популярності, можна дійти висновку, що українського споживача наразі влаштовує наявний контент глянцю, тобто українські жінки охоче читають матеріали, присвячені західним знаменитостям, модним новинкам та закордонним подорожам. При цьому в 2021 р. спостерігаємо певну зміну комунікаційної стратегії, зокрема в рубриці «Мода», яка спрямована на більш активне висвітлення роботи українських дизайнерів і популяризацію української моди як частини світової. Та, враховуючи частоту наповнення цієї рубрики в порівнянні з іншими (зокрема рубрикою «Культура»), висвітлення українських реалій і надбань залишається лише невеликою частиною контенту, що подає глянець.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грет Г. Медіа ресурси в глобальному інформаційному просторі. *Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство*. Матеріали міжнародного симпозіуму, присвяченого 50-річчю Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. URL: http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/5497/document.pdf#page=25 (дата звернення: 01.11.2021).
2. Маркова Г. Особливості адаптації транснаціонального чоловічого журналу до потреб українського інформаційного ринку. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2014. № 4. С. 428–435. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2014_4_35 (дата звернення: 01.11.2020).
3. Прядко Ю. Соціально-комунікаційна адаптація франчайзингових типів видань до українського медіапростору. *Образ.* 2018. Вип. 1 (27). С. 90–99.
4. Прядко Ю. Франчайзингові видання в Україні: шляхи адаптації до вітчизняного медіа-простору. *Шевченківська весна, Секція: журналістика.* Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Київ. 2018. С. 155–158.
5. Morrish J. Magazine editing. London : Routledge, 2003. 288 p.
6. Feng Y., Karan K. The global and local influences in the portrayal of women's roles: Content analysis of women's magazines in China. *Journal of Media and Communication Studies*. 2011. Vol. 3(2). pp. 33–44.
7. Feng Yang, Karan Kavita. The Growth of International Women's Magazines in China and the Role of Transnational Advertising. *Journal of Magazine and New Media Research*. Vol. 10, No 1, 2008, pp. 1–14 (дата звернення: 01.11.2020).
8. Бренд COSMOPOLITAN. *HS Ukraine***.** Веб сайт. URL: http://hsu.com.ua/projects/brand/cosmopolitan/ (дата звернення: 01.11.2020).
9. Журнал COSMOPOLITAN. *HS Ukraine***.** Веб сайт. URL: http://hsu.com.ua/projects/magazine/cosmopolitan/ (дата звернення: 01.11.2020).
10. Журнал Cosmopolitan отметил 20 лет в Украине. *Harper's Bazaar*. Веб сайт. URL: https://harpersbazaar.com.ua/fashion/news/kak-zhurnal-cosmopolitan-otmetil-20-let-v-ukraine/ (дата звернення: 01.11.2020).

REFERENCES

1. Hret H. Media resources in the global information space. *Cultural and artistic studies of the XXI century: scientific-practical partnership*. Proceedings of the international symposium dedicated to the 50th anniversary of the National Academy of Management of Culture and Arts. 2019. URL: http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/5497/document.pdf#page=25 (date of application: 01.11.2021).
2. Markova H. Features of adaptation of a transnational men's magazine to the needs of the Ukrainian information market. *Collection of works of the Research Institute of Press Studies.* 2014. № 4. pp. 428–435. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2014_4_35 (date of application: 01.11.2020).
3. Pryadko J. Social-communicational adaptation of franchising types of editions to the Ukrainian media space. *Obraz*. 2018. Vol. 1 (27). pp. 90–99
4. Pryadko J. Franchising publications in Ukraine: ways of adaptation to the domestic media space. *Shevchenko Spring, Section: Journalism*. Proceedings of the XVI International scientific-practical conference of students, graduate students and young scientists. Kyiv. 2018. pp. 155–158.
8. Brand COSMOPOLITAN. *HS Ukraine***.** Website. URL: http://hsu.com.ua/projects/brand/cosmopolitan/ (date of application: 01.11.2020).
9. Magazine COSMOPOLITAN. *HS Ukraine***.** Website. URL: http://hsu.com.ua/projects/magazine/cosmopolitan/ (date of application: 01.11.2020)/
10. Cosmopolitan magazine celebrated 20 years in Ukraine. *Harper's Bazaar*. Website. URL: https://harpersbazaar.com.ua/fashion/news/kak-zhurnal-cosmopolitan-otmetil-20-let-v-ukraine/ (date of application: 01.11.2020).

Adaptation of the content of franchise magazines for women to the needs of the Ukrainian media market (on the example of "Cosmopolitan Ukraine")

M. V. Sadivnycha

Abstract. The article considers the peculiarities of the adaptation of Cosmopolitan Ukraine magazine to the Ukrainian consumer's information needs. With the help of content analysis, the ratio of materials devoted to Western and Ukrainian realities has been established, as well as part of the content of Cosmopolitan Ukraine magazine, created by Ukrainian journalists. It is determined that the thematic focus of the magazine is mostly devoted to Western trends, although there is a tendency to increase the materials covering Ukrainian realities.

Keywords: *franchise editions, content, "Cosmopolitan Ukraine", media markets, adaptation, content analysis.*

The journal is published under Creative Commons Attribution License v4.0 CC BY 4.0

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu